

Genoegens van weleer

Rudolf Geel

bron

Rudolf Geel, *Genoegens van weleer*. De Bezige Bij, Amsterdam 1976

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/geel005geno01_01/colofon.php

Let op: werken die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn.

De rivier, grijs en vuil

Op een winderige avond in het voorjaar reed ik terug naar mijn geboorteplaats. De rivier, die mij tot aan mijn einddoel vergezelde, stroomde onstuimig. Rijnaken ploeterden diep liggend in het water in de richting van de stad waaruit ik na kantoortijd was vertrokken. Ze zouden er niet eerder aankomen dan bij het gloren van de ochtend, wanneer de wolken ongetwijfeld even grauw boven het laagland hingen als nu. Van een der schepen in mijn richting wapperde spookachtig witte was. Zonder merkbare aanleiding rilde ik even in mijn behaaglijk verwarmde auto.

Vlak voor mijn bestemming in zicht kwam, maakte de rivier een bocht. Een ophaalbrug die ik moest overgaan bleef lange tijd omhoog, maar toch was ik de enige die wachtte. Ik stapte uit en ging staan kijken waar de schepen bleven. Maar de wind was hier zo krachtig dat ik werd gedwongen terug te gaan. Het regende enige spatten. Ik voelde een grote weerzin terug te komen waar ik ooit verdwenen was.

Even later stond de secretaris van het Nut mij op te hemelen alsof hij me bij opbod moest verkopen. ‘Het is alom bekend,’ zei de man, ‘dat uw artikels een faam hebben verworven recht evenredig aan hun reikwijdte.’ Ik knikte maar wat, verlangend dat de lezing al voorbij was. Daarna schetste ik de ondergang van al het leven in de wateren. Ik sprak de hoop uit dat de onderbroeken van de schippers waar ik langsreed niet werden gewassen in het gele gif waarop zij voeren. Hier en daar overdreef ik een beetje. Dames gingen staan en onderbraken mijn betoog met vragen. Ik voelde een vage onrust, alsof een mede-

deskundige zou opstaan om mij toe te roepen dat ik de waarheid verdraaide. Waar was ik eigenlijk op uit? Een revolutie? Op mijn leeftijd? Maar er gebeurde niets. Ik glimlachte naar een meisje op de eerste rij. Ver van ons, in het hooggebergte, stroomden lieflijke beekjes. Daar kon zij haar lichaam in baden, zonder gevaar voor haar huid. Ik merkte dat ik eigenlijk alleen tot haar sprak. Wachtte op de lieve glimlach van haar instemming. Het maakte me een beetje opgewonden en ik dwaalde af, verzon voorbeelden sprekender dan de werkelijkheid, hoewel dat bijna niet meer kon. Ik maakte grapjes als een man die weet hoe hij zich door de rotzooi heen moet slaan.

In de pauze stond ik met mijn koffie tussen een paar heren.

Ik zocht haar, zij leek mij zo aardig. Maar in de benauwde drukte van de koffiekamer stond ook zij tussen een aantal mensen ingeklemd en toen ik naar haar glimlachte deed zij of zij mij niet zag.

‘Het is me wat met die vervuiling,’ zei de secretaris.

Ik knikte hem afwezig toe.

‘Was laatst nog in Gulpen,’ ging de ander verder. ‘Ook daar dooie forellen alom.’

Toen op deze wijze de dood het gesprek was binnengeslopen, wisten ook de anderen in het gezelschap daar wel iets over te zeggen. De voorzitter had ooit een dode vrouw gezien. Dreef op haar rug door de Biesbosch. Hij keek mij geschrokken aan, alsof hij zich aan haar, al wadend door dat kerkhof, had gestoten.

Tijdens de discussie die ik na de koffie afwerkte, zag ik haar terug. Zij glimlachte nu wel naar mij. Even kwam er een blos op haar wangen toen ik, zij het tamelijk voorzichtig, toekwam aan de politieke schuldvraag. Ik had er geen behoefte aan mijn toehoorders met al te uitgesproken meningen naar huis te jagen. In mijn artikels deed ik dat

soms wel. Daarna stelde zij mij nogal bits een vraag, waarop ik wel een antwoord formuleerde maar het in haar ogen schuldig bleef. Opeens begreep ik dat zij mij een lafaard vond, dat ze gehoopt had dat ik haar zou steunen, omdat zij in haar oordelen zo vaak alleen stond. Ik herinnerde mij dat gevoel van teleurstelling. Ik herinnerde het zelfs zo duidelijk dat de treurige vergeefsheid van de verhalen die ik hier stond te verkopen, mijn antwoorden alle elan ontnam. Ik wou achter mijn kathedraal vandaan komen om haar te vertellen hoe ik werkelijk over de dingen dacht. En dat ik juist hier zoveel machteloze woede had ervaren. Ik probeerde een betere indruk op haar te maken. Ik sprak beschuldigingen uit waar ik in meer genuanceerde ogenblikken nooit achter had gestaan. Maar zij geloofde niet in mij, stond plotseling op en verliet klossend met haar hakken het zaaltje.

Het feit dat zij mij in de steek had gelaten, juist hier in mijn geboorteplaats waar nooit iets anders was gebeurd, maakte mijn broze stemming breekbaarder. De voorzitter sprak in zijn slotwoord de hoop uit dat mijn gedurfde visie zou helpen het ‘ultieme’ onheil over plassen en rivieren te voorkomen. Misschien zou ik kort genoeg leven om de ijdelheid van deze hoop te beleven. De voorzitter overhandigde mij een karton waarin zes flessen Bourgogne.

‘En dat de droesem u maar onberoerd mag laten!’ riep hij jolig uit.

Buiten was het nog even winderig. Af en toe een stukje halve maan te zien, waarlangs de wolken joegen. De bomen met hun verse blaadjes bogen diep door in de koude luchtstroom. Zo vlug mogelijk liep ik naar mijn auto, gespte de veiligheidsgordel om en stak het sleuteltje in het contact.

Na vijf minuten gieren van de startmotor stond ik nog

steeds op mijn plaats. Het was tien over elf. Geen enkel licht ontstoken bij het onheilspellende gejank. Achter mij de poorten van het Nut gesloten. De laatste trein naar huis ging over vijf minuten, dat was precies vijf minuten te vroeg.

Zoals gezegd was ik in deze plaats geboren. Ik had er de oorlog meegemaakt en was er school gegaan. In 1955 vertrok ik als student naar Delft. Toch kwam ik nog bijna ieder weekend bij mijn ouders. Die lagen nu al jaren op het kerkhof. In het ook vroeger 's nachts zo ontoegankelijke Jeruzalem van mijn jeugd was ik al bijna twintig jaar een vreemdeling.

Ik bleef starten tot de accu vrijwel leeg was. Daarna wist ik niets beters te bedenken dan een tussenstop in het café. Hiertoe zette ik mij in beweging in de richting van Het Rustend Hert, alwaar ik vroeger veel had uitgehijgd. De eigenaar die ons biljartles gaf genoot allang van een eeuwige rust en andere jeugdige personen legden aan voor caramboles die ik zelf in die dagen blind maakte.

Mijn eigen generatie begaf zich inmiddels te bed en schurkte zich behaaglijk in de lakens.

Ik dronk een jenever en dacht terug aan vroeger. Dat kon moeilijk anders in dit plaatsje, waar ik slechts na lange aarzeling heen was gereisd. Ik zag mij zitten aan een zelfde tafel en luisterde met half gesloten ogen naar de commentaren van mijn vrienden, maar spoedig hoorde ik uitsluitend nog het monotone stemgeluid van Nicolas.

Dat Nicolas Heldring zo levensgroot in mijn herinnering verscheen, verwonderde mij niet in het minst. De hele avond had hij immers al op wacht gelegen. Toch had ik hem niet speciaal gezocht, hoewel ik kon vermoeden dat hij hier als enige nog woonde. Ik had er tegenop gezien dat ik hem tegenkwam. Ik wist niet wat ik tegen hem moest

zeggen. Maar bij het naderen van het café schemerden zijn omtrekken al door de spaarzame verlichting van het duister. Opeens besepte ik hoezeer ik had gehoopt dat hij mijn lezing werkelijk bezocht zou hebben. Ik had hem laten zien hoe ik de mensen om mijn vinger wond. Alleen al door het laten trillen van een lip een hele zaal kon laten lachen. Ik had hem willen onderdompelen in jaloezie. Maar hij had het voorzien! Hij was wijzer.

Ik nam nog een jenever. Kwart voor twaalf. Kon niet al te lang meer wachten met het bellen van mijn vrouw. Maar mijn gedachten waren ver van haar. Opeens ergerde het mij dat ik vastzat als een rat en dat mijn beste vriend van vroeger, de enige die ik hier kende, nu niet klaarstond om mij via zijn gastvrijheid door de nacht te loodsen.

Ik probeerde mijn gedachten te verzetten. Haalde het gezelschap van vanavond terug in mijn geheugen. Mijmerde, maar nu niet langer met een licht verlangen, over het meisje dat mijn ijdelheid geweld had aangedaan. De ober slofte op mij toe met een vol kelkje. Ik bood hem aan iets voor mijn rekening te drinken. Daarna gebruikte ik er een op kosten van het huis.

Inmiddels waren de biljarters uitgespeeld. Trokken zelfverzekerd de cafédeur naar zich toe en stapten weg uit de illusie van hun meesterschap. Legden de armen om elkaars schouders en trokken zingend in de richting van de kade boven de rivier. Soms werd die beschenen door een volle, gele maan. Ze gingen op de ongelijke stenen zitten en gaven zich over aan een luidkeels beleden melancholie, die hen tot volle tevredenheid stemde en wapende tegen het daglicht en de aanblik van hun vrouwen op het kussen naast hen.

Althans zo verging het Nicolas en mij, zij het toen nog zonder vrouwen. Hoe oud waren wij toen? Niet ouder dan achttien. Acht jaar lag de oorlog achter ons. We waren nog

niet eens van school. Dachten erover naar Parijs te gaan, zoveel artiesten achterna. Maar een jaar later zaten we al bijna vastgeroest in onze argeloos gekozen studies. Nicolas studeerde Nederlands in Amsterdam. Hij voelde zich niet thuis in een stad. Wist niet waar hij heen moest, als hij al ergens heen *wilde*. De eerste maanden vond ook ik mijn draai niet goed in Delft. Toen ik hem eenmaal had gevonden duurde het niet lang meer of de molen vloog met een daverende knal van zijn spil. In de luchtverplaatsing die daarop volgde verdween Nicolas voorgoed uit mijn leven. Hij was toen alweer een jaar met Ellen. Ook naar haar gingen mijn gedachten terug. Zij moest nu tweeënveertig zijn. Hoe zou ze er uitzien? Als een vlezige madonna op een reproductie in de verzameling van haar man?

‘Ik ben hier geboren,’ zei ik na een volgend glas tegen de ober.

‘Als het een beetje tegenzit moet ik er sterven,’ antwoordde hij.

Zelf was hij bij de mijnen opgegroeid. ‘Limburg,’ zei hij met een trilling in zijn stem. Ze hadden zijn familie uit de schachten weggehaald. Zijn oudste broer vulde nu schappen in een supermarkt. Hij keek mij aan met een geschokte blik. ‘Soms dromen ze nog van de mijnen,’ zei hij. Op mijn uitdrukkelijk verzoek schonk hij zich nog een pils in. Tapte er meteen een voor mij. Zette een jonkie ernaast als garnering. Ik was zijn laatste gast. Moest binnenkort mijn vrouw gaan bellen, maar een baldadige onverschilligheid, die ik in dank aanvaardde, hield mij ervan terug. Ik dacht er even aan hoe zij in bed lag met een boek. Ridder rammeiden de poorten van haar verbeelding. Zelf zat ik liever hier.

‘M'n ouwe,’ zei de ober peinzend. ‘Ging op het carnaval steevast als minister-president. Verkneukelde zich bij een kabinetscrisis. Zag zo'n man als mombakkes, meer niet.’

Hij lachte zonder plezier. ‘Vader,’ zei de ober, ‘vond het niet leuk in het donker.’

Ik keek op mijn horloge. Het kostte mij meer moeite dan daarnet de wijzerplaat scherp in het vizier te krijgen. Het was tien over half een. Ik kon gaan slapen in mijn auto. Of een hotel nemen. Daarvoor was het altijd vroeg genoeg. Het enige hotel lag aan het water. Vroeger kwamen wij er na het drinken altijd langs, keken omlaag in het donker, begonnen over Seine-bruggen, stelden ons voor dat we wegvoeren. We hadden er ook veel gezwommen, toen de melaatsheid nog niet onder de wateren zweefde.

Plotseling wou ik vertrekken. Ik nam afscheid van mijn gastheer. Gaf hem zoveel fooi dat onze jonge vriendschap erin stierf. Daarna trok ook ik met een resoluut gebaar de cafédeur naar me toe en stapte de buitenlucht in, die de barometer van mijn humeur onmiddellijk naar neerslag joeg.

De kademuur lag er nog net zo. In de diepte trok de wind voren door het water. Behalve de wind en het water tegen de boorden, was de omgeving geluidloos. Het spaarzame, steeds opnieuw dovende licht, kwam van de maan die telkens even opdook. Ik ging op de kademuur zitten en deed mijn kraag omhoog, maar de kou nestelde zich in mijn botten. Wat deed ik eigenlijk? Vroeger zat ik hier nooit alleen.

Vroeger zat ik hier minstens met Nicolas Heldring, die de wereld zeker zo goed doorhad als ik, hoewel hij er wat minder ruchtbaarheid aan gaf. Toch viel er vaak een lange stilte tussen ons, waarin onze gedachten wegdreven, en de mijne roeiden op tegen een stroom van onbegrip. Ik was nog maar net met mijn studie begonnen toen ik in de politiek verzeild raakte, temidden van mijn studiegenoten een tamelijk exclusief genoeg. Wel was het zo dat in de

nieuwe kring, die mij met een stapel lectuur verwelkomde, het begrip 'exclusiviteit' naar Siberië verbannen was. Spoedig kon ik mij al niet meer voorstellen dat ik tot voor kort alleen mijn eigen bevrediging had nagestreefd. De ontdekking van de uitgebuite massa's bezorgde mij een soort morele aardschok, met een niet onprettige nawerking. Zonder dat laatste had ik het nooit uitgehouden in de partij. Uiteindelijk ging het mij er toch weer om dat ik mezelf prettig en een beetje zeker voelde. Maar dat had ik natuurlijk niet door. Ik vond het heerlijk in die dagen langs de Delftse grachten te lopen in de diepe overtuiging dat ik straks mijn doordeweekse solitaire bestaan zou inruilen voor gezelligheid en solidariteit. Wat stelde ik me daarbij voor? Dansen op de pleinen, zoals bij de bevrijding? Of meiden die met kapitalisten gehoereerd hadden de kop kaal scheren?

Ik woonde op een kamer in de binnenstad. Stookte een potkachelletje en praatte met partijgenoten, die de afgesloofde proletariërs zo zeer liefhadden dat zij zich hadden voorgenomen er de herders van te zijn.

Bij de gelegenheden dat wij samen waren, begon ik tegen Nicolas eerst heel voorzichtig over het licht dat was gaan gloren. Ik vond maar bitter weinig weerklank bij hem. Hij zag er allereerst de lol niet van in, om over het belang maar te zwijgen. Ergerde zich aan massa's. Had er geen oog voor, behalve als hij op de mensa in de rij stond. Nicolas had zijn interesses in de Renaissance opgeborgen. Vernam daar zoveel voor hem nieuwe dingen dat hij geen belangstelling had voor de nieuwigheden van zijn eigen tijd.

Midden jaren vijftig, Nicolas, teruggetrokken in een bibliotheek, ontdekt het verleden. Krijgt een tien voor zijn tentamens historische letterkunde. Nog geen decennium geleden was een stuk werkelijkheid afgesloten waaruit geen

nieuwe wereld was gekomen. De technici waarmee ik dagelijks omgeven was, hadden daar evenmin oog voor als de studenten in de letterkunde met wie Nicolas zijn dagen sleet. Om mij heen gonsde het van bedrijvigheid. De slimsten kregen snel door dat grote technische mogelijkheden zich openden. Hier en daar ondernam al een van mijn collega's een studiereisje naar Amerika. Nicolas' beloofde land lag in Italië. Het was met hem een merkwaardig geval. De hele week zelfs voor zijn zojuist verworven vriendin onbereikbaar, en op vrijdagavond plotseling de stad uit om aan zijn sociale verplichtingen te voldoen. Daar zaten we, eerst nog samen, plotseling gedrieën langs de waterkant. Probeerden een soort gesprek op gang te houden dat ons alle drie interesseerde.

‘Als we eens een auto huurden,’ zei Ellen, die de dochter was van een vriendin van Nicolas' moeder.

Geen van drieën hadden we een rijbewijs. Omdat zij evenwel de wens te kennen had gegeven uitstapjes te maken, verzonnen we een ander middel om aan deze bescheiden wens tegemoet te komen. Zo zagen onze plaatsgenoten ons op zondagmorgen, slechts gewapend met een kleine rugzak, in de richting gaan van het station. Twintig kilometer met de trein en terug lopen. Rusten langs de stille plekjes van onze rivier. ‘Ik geloof dat ik maar eens een klein half uurtje op onderzoek uitga,’ riep ik opgewekt maar met de pest in tegen de gelieven. ‘Wat moet je dan zo nodig onderzoeken?’ informeerde Ellen. Ja, voor mij was dat natuurlijk ook de vraag.

Zij overreedde mij vaak in hun gezelschap te blijven tijdens onze obligate rustpauzes. Misschien kwam dat wel omdat zij was opgegroeid in een internaat en de lucht van deze kille bunker haar nog parten speelde. Toen zij zou gaan studeren stierf haar vader. Haar moeder nam haar met zich mee naar ons stadje, waar een paar bejaarde

familieleden van haar woonden. Ellen zag een leven als studente niet meer voor zich en trok zich terug tussen het semi-antiek van een bric-à-brac winkeltje. Tussen de gebruiksvoorwerpen van weleer zag zij er aardig uit, ondanks haar gevulde verschijning breekbaarder dan de koopwaar. Haar moeder maakte in een hoog tempo nieuwe kennissen. Ellen had er meer moeite mee de voor haar nieuwe volwassen wereld te omhelzen. Toen Nicolas haar ontdekte, probeerde zij zich wat vrijmoediger te gedragen dan ze gewend was. Dat was ook wel nodig, want Nicolas vergat soms dat hij haar niet kon wegleggen als een boek. Zij klampte zich op een bescheiden wijze aan hem vast en regelde de huishoudelijke beslommingen voor onze tochtjes. Misschien was wandelen niet direct datgene waarvan ze op de meisjesslaapzaal had gedroomd. Misschien had ze zoveel over een verlosser moeten aanhoren dat ze Nicolas daarvoor aanzag, nadat ze zich uit angst voor toeschouwers tussen de snuisterijen had verborgen.

Ik vond haar sympathiek, hoewel het enige tijd duurde voor ik ook wel eens een gedachte aan haar wijdde als ik haar niet zag. Ik wisselde met haar veelal over dagelijkse onderwerpen van gedachten. Ze was dol op films. Ze had vroeger geleerd dat films de prentenboeken waren van de duivel. Misschien leek het er voor een buitenstaander op dat Ellen met mij ging in plaats van met Nicolas. Maar bij tijd en wijle liet zij ons trouwhartig blijken dat zij toch de voorkeur gaf aan hem. ‘Mag ik je zakdoek even, ik geloof dat ik moet snuiten.’ Zelfs dat wist ze niet zeker. Ellen koos haar kleine tekens vaak op de momenten waar een kleine stilte viel. Pas later begon ik te vermoeden dat het haar bedoeling was dat vooral ik ze niet over het hoofd zag. Ze was Nicolas het een en ander verschuldigd. Althans dat vond ze. Ze gebruikte hem niet als springplank. Ze hadden haar ingeprint dat springen slecht was. Ze had altijd

genoegen moeten nemen met de kruimeltjes. Nu haar zoveel meer in de schoot was gevallen omklemde zij krampachtig dit onverwachte geschenk. Nu had ze eindelijk iets van haar zelf, en daarvoor moesten de verleidingen van veel opwindender geschenken wijken. Maar ze had natuurlijk ook altijd gehoord dat er weinig viel te lachen onder de zon. Ze zei dat haar vader een vrolijke man was geweest. Maar de nadruk viel daarbij op geweest.

Het eerste jaar dat Nicolas haar kende wilde hij haar meteen meenemen naar Florence.

‘Ik heb toevallig altijd van Florence gedroomd,’ zei Ellen lief.

In wat zij verder droomde verschaftte zij geen inzicht. Niet aan mij. Zij was niet gesteld op het uitwisselen van intimiteiten. In onze gezamenlijke contacten bleef zij in al haar uitspraken met haar handen boven de dekens. Ik wist niet hoe zij was als zij met Nicolas alleen zat. Misschien luisterde zij aandachtig naar zijn gedichten, die hij soms op onze tochtjes vrijwel onhoorbaar voorlas. Wat mij betreft sloegen de beelden die hij neerschreef soms verrassend aan bij mijn verbeeldingswereld. Dat kwam omdat mijn denken in die dagen vol ruisende verten was geraakt. Korenschoven tot de horizon ontroerden mij. Wuivende halmen en boeren met de rode zakdoek om de hals. Als ik aan een gelukkige wereld dacht stelde ik me die zo voor. De aarde was zo helder in dit soort fantasieën. De lucht stond er onbeweeglijk boven. Staalblauw. De koperen ploert jutte de aren op tot barsten. Wie dacht aan honger in zo'n landschap? Ik alleen. Ik herinner mij een langzamerhand opkomende vage jaloezie wanneer ik afscheid nam van Nicolas en Ellen. Gelukkig maakte ik mijzelf succesvol wijs dat ik in deze fase van de revolutie nog iets anders had te doen. Was het onbewust mijn opzet om deze naïveteit toch vooral in stand te houden? Ik was nooit

werkelijk van plan iets met Ellen te beginnen. Kwam dat voort uit een soort loyaliteit tegenover mijn vriend? De passie die hij tentoonspreidde paste in een vingerhoed. Het leek wel of hun verhouding was gebaseerd op bezorgdheid, vooral bij Nicolas, met de nadruk op zichzelf. Eens legde Ellen een ogenblik een hand tegen mijn wang en zei: ‘Zou het jou wat kunnen schelen Hugo, als de wereld plotseling verging?’ ‘Ik zou het zonde vinden,’ zei ik, en zij deed er verder het zwijgen toe. Toen bedacht ik mij dat het woord ‘zonde’ niet het juiste was geweest. Maar ik vond het kinderachtig om erover te beginnen. Toch was misschien een benadering via de begrippen die haar jeugd hadden verduisterd de beste weg naar de zijpaden waar haar onzekerheden zich angstig tegen elkaar aangedrukt voor het licht verscholen.

‘Een autootje zou toch wel handig zijn.’

Het was allemaal nogal vredig. Het wachten was nu tot ik een partijgenote op de kop tikte die wist wat een kameraad toekwam. Voorlopig had ik het nog steeds bijzonder druk. Kamerverkiezingen stonden voor de deur. De wereld was vol potentiële aanhangers. Onze partijvoorzitter in Delft had een broer die in een radiozaak werkte. Samen knutselden ze een geluidsinstallatie op een besteleend, waarna de combinatie werd uitgetest op een stuk open weg. Tientallen spreuwen klapwiekten plotseling omhoog toen ik op valse toon de Internationale ten gehore bracht.

Op een zaterdagmiddag, nadat we Delft al twee keer hadden plat geschreeuwd, reden we naar mijn geboorteplaats, waar de partij ook wel een ruggeleuntje kon gebruiken. In samenwerking met onze partijsecretaris had ik een korte maar zeer duidelijke tekst opgesteld die, daar waren wij van overtuigd, een maximaal rendement zou opleveren. Dat kwam ook inderdaad zo uit. Toen Nicolas mijn stem

zijn zolderkamer hoorde binnengalmen, terwijl hij volgens zaterdags patroon de Hollandse meid in Ellen probeerde aan te wakkeren, raakte hij volkomen van zijn stuk. Razend werd ie! Niets bedachtzaams bleef nog aan hem kleven als herinnering aan onze vriendschap. Terwijl hij gesprekken over politiek tot nu toe altijd had ontweken, rende hij nu van zijn kamertje naar beneden en begon aan een wilde achtervolging van ons autootje. Twee straathoeken verder had hij ons te pakken. Hij rukte het portier open, griste de microfoon uit mijn hand en schreeuwde erin: ‘Allemaal onzin, allemaal boerenbedrog!’ met een hysterische, overslaande stem, die op de lachspieren werkte van de paar kinderen die op straat speelden. Toen hij de hilariteit om hem heen zag, terwijl ik sprakeloos naar hem zat te staren zonder dat ik het benul had om tot actie te komen, boog hij zich over mij heen en gaf de chauffeur een stomp tegen zijn arm. ‘Oplichters!’ schreeuwde hij, maar de microfoon had hij inmiddels losgelaten.

Opeens stonden er niet alleen kinderen om ons heen. Ook enkele bekenden bevonden zich temidden van het oploopje. Die dachten wellicht dat er een film werd opgenomen. Of dat we iets instudeerden voor een studentenfeest. Waarom zouden ze ook begrepen hebben dat hier een vriendschap zijn elektronisch versterkte einde vond?

Nicolas had zich teruggetrokken uit de auto en begon onder begeleiding van een hoop gebaren de omstanders op onze fouten te wijzen. ‘Waarom lazeren jullie niet op met je vuile communistische leugens?!’ schreeuwde opeens een mij onbekende man die ergens achteraan stond. Enkele kinderen begonnen schaaachtig te lachen. Maar zij waren de enigen. ‘Waarom ga je niet terug naar Rusland?!’ riep een meisje met een vlinderbril.

Ik was zo stom te zeggen dat ik nooit in het beloofde land geweest was. ‘Waar lul je dan over boerenhufter’ riep

dezelfde man van daarnet. De menigte zag er vanuit mijn standpunt nu bepaald onplezierig uit. ‘Laten we die auto omkiepen,’ stelde een dame voor. ‘Communisten hebben toch geen auto nodig!’

We konden niet zo maar wegrijden omdat een tweetal mannen zich voor de motorkap had geposteerd. ‘Nou zijn jullie niet zo flink hè!’ riep een jongen die op vechten uit was. ‘Straks sturen ze ons naar Siberië,’ meende een ander. ‘Net als de joden in een concentratiekamp!’

Nadat ik van de eerste schrik was bekomen, voelde ik me tamelijk onbevreesd. Ik wilde best naar buiten om desnoods de gehele middag met deze mensen te debatteren. Maar al gauw begreep ik dat hun argumenten in hun vuisten zaten. Ik keek Nicolas aan, die nog altijd naast de auto stond met krijtwit weggetrokken gezicht. Ik wist niet wat ik zeggen moest. Zou hij het goed hebben gevonden als ze ons gemolesteerd hadden?

We hadden een oud en gammell autootje. Plotseling liet de chauffeur de motor loeien. Even sprongen de mannen voor de koplampen opzij. Toen liet mijn metgezel de koppeling opkomen. De besteelend huppelde naar voren. Handen grepen naar de luidsprekers die met zoveel zorg en moeite op het dak waren gemonteerd. Ze scheurden er maar één een stukje los. Ik keek om. Met revolutionair elan pruttelden we weg uit het kapitalistische bolwerk. De plaat met de Internationale lag op de draaitafel achter mij. Door het onstuimig rijgedrag schoot de arm over het schellak, waardoor ons lijflied onherstelbaar werd verminkt. Ik wist op dat moment nog niet hoezeer die kras symbolisch werd voor de ontwikkeling van mijn eigen houding tegenover de partij.

Dezelfde avond schreef ik Nicolas een brief. Ik herinnerde aan onze langdurige vriendschap. Vroeg mij af waarom de politiek daartussen moest komen. Wees hem

erop dat hij nooit met mij had willen praten, zodat ik niet begreep waarom hij nu zo opgewonden was. Ik schreef dat zijn houding mij teleurstelde. Dat die teleurstelling sterker was dan de schok die hij bezorgde. Ik begreep niet waarom hij zich ver hield van zijn eigen tijd. Hoever lag de oorlog nu nog achter ons? Ten slotte vroeg ik wat hij dacht over de vrijheid, waarvan niet alleen zijn eigen Renaissance voorbeelden bood. Ik schreef 'zijn eigen Renaissance'. En daarmee dreef ik definitief een wig tussen ons. Opeens besepte ik hoezeer ik onze uitstapjes zou missen. Want ook Ellen zou ik nu wel niet meer zien. Ik voelde mij verward en onzeker, en intussen was het geluidswagentje alweer gerepareerd.

Drie maanden later zag ik hem voor het eerst terug. Hij luierde languit op het enige terras aan het water dat onze geboorteplaats te bieden had. Het was op een vrijdagmiddag. Ik had net een fikse ruzie achter de rug met de secretaris van mijn afdeling, die mij had beschuldigd van dromerijen. Ik was twintig, dus nog niet te oud daarvoor. En ik moet ook toegeven dat ik de beschuldiging tot in de kleinste onderdelen toe gestand deed. Ik droomde, misschien als gevolg van mijn waterrijke studie, over lieflijke boorden, waarlangs ruiters trokken op weg naar uitgestrekte hacienda's. Steeds weer ruiters, was dat een soort machtsdroom? Ik had nooit een paard bestegen (trouwens, een vrouw ook niet). In de nachtelijke stilte was het suizen van de wind, het knapperen van kampvuur, de schorre verre roep van een nachtvogel, het kraken van hakhout en het gesis van slangen. Hoe idyllisch en ver van mijn bed! Ik had juist een paar tentamens afgelegd. Brak mij er sinds kort het hoofd over wat mij tot een partij had gebracht waar zoveel discipline van mij werd verwacht. Ik ging steeds meer nadenken over de vreemde, wellustige dromen

waaraan ik mij overdag te buiten ging. Een en al warmte, en exclusiviteit. Was alles wat er met mij gebeurde een volkomen toeval? Had ik net zo goed tegen een rijke vrouw kunnen oplopen, om op die manier mijn machtsdromen als landeigenaar met een buitenverblijf te kunnen verwerkelijken? Was het hoogstens een grillige speling van het lot die mij had afgehouden van het onderzoeken en reguleren van een eigen rivier, vol fantastische waterplanten en op de oevers elkaar vredig verscheurende dieren? Wat had de discrepantie tussen mijn luie, genotzuchtige dromen en mijn agressieve getoeter in het openbaar te betekenen? Mijn boekenkast gaf daar in steeds dezelfde toonaard wel een paar antwoorden op. Maar die antwoorden bevielen me niet meer zo goed als eerst. Waarschijnlijk had de scène met Nicolas daaraan een bijdrage geleverd. Ik was er overigens nog niet aan gewend om zelf de vragen die ik opwierp te beantwoorden. Daarnaast vond ik het ook wat te veel voor de hand liggen om mezelf geborneerdheid te verwijten. Was ik nou het soort mens dat rustige dorpjes opschrikt met zijn provocerende gedrag en dan thuiskomt en verlegen informeert of hij een aardappeltje mee kan eten? Wel geneerde ik mij als ik teruggacht aan mijn verhitte alleenspraken tegenover mensen die al van de prins geen kwaad wisten, laat staan van de tsaar.

Daar zat Nicolas. Benen op het stoeltje voor hem. De vlees geworden zelfverzekerdheid. Ik stapte van mijn fiets nadat ik hem vanaf de weg schuin links van mij had zien zitten. Ik voelde een zekere schroom, en ook een geringe weerzin jegens mijzelf, die hem persoonlijk nooit enige schade had berokkend. Waarom haalde ik niet een megafoon om hem het water in te schreeuwen? Onhoorbaar liep ik naar hem toe, tikte hem op zijn schouder en riep opgewekt:

‘Meneer hoeft zeker niet meer te studeren!’

Hij keek niet eens even om. Zei, terwijl hij het glas pils dat voor hem stond ter hand nam:

‘Wij hebben niets te bespreken.’

En ik kon vertrekken.

Daarmee vergrootte Nicolas het raadsel.

Sinds de bewuste middag was ik zo weinig mogelijk thuis geweest bij mijn ouders. Ook Ellen had ik al drie maanden niet gezien. Wel dacht ik vaak aan haar. En ik stelde mij voor hoe woedend zij was geweest op Nicolas. Ze had hem uitgekafferd, hun verhouding op het spel gezet. Maar uiteindelijk besepte zij dat hij haar financieel een aantrekkelijke toekomst had te bieden en dat zij als winkelmeisje niet spoedig opnieuw een academicus aan de haak zou slaan. Maar dat was allemaal speculatie. Zij liet niets van zich horen. Nadat Nicolas mij op het terras had laten staan, raakte ik in een dermate opgewonden toestand, dat ik naar de straat fietste waar zij werkte. Ik stapte de winkel binnen. Zij kwam snel naar mij toe. Ging voor mij staan en zei: ‘Waarom hoor ik nooit iets van je, Hugo?’ Ik haalde mijn schouders op en vroeg of ze nog wist wat Nicolas gedaan had. ‘Mag ik vanavond bij je komen?’ zei ze na een korte aarzeling. Ik voelde me opeens ontzettend opgelucht.

's Avonds kwam zij mij vertellen hoe verschrikkelijk ze de situatie vond. En nog eens vroeg ze waarom ik in godsnaam niet naar haar toe gekomen was. Het merkwaardige van haar bezoek was dat ze Nicolas zoveel mogelijk buiten het gesprek hield. Zij wist ook niet waarom hij zo fel gereageerd had. Ze zei dat hij ontzettend kwaad kon worden en dat ze dat al meer had meegemaakt. Daarna begon ze over zichzelf. Maakte grapjes over de stilte die was ingevallen nu ik niet meer met hen meeding. Ze maakte een treurige indruk, kwam naast mij zitten en zei:

‘Waarom ga je niet de politiek uit, Hugo. Er zijn zoveel andere dingen voor jou.’ Ze legde nadruk op het laatste woord. Even ging het door me heen dat ze niet kwam om Nicolas en mij weer aan elkaar te lijmen maar juist om hem los te laten, en dan voorgoed, samen met mij. Ik vroeg waarom ze mij nooit gebeld had. Ze zei dat het onmogelijk geweest zou zijn, dat ze niet wist wat ze moest zeggen, dat ze als het uitgekomen was ons allebei was kwijtgeraakt. Waarom was ze zo bang ons te verliezen? Ik begon steeds minder te geloven dat ze Nicolas beschouwde als belegging voor de winterdag. Zo ongecompliceerd zaten die dingen toch niet in elkaar? Ik legde mijn arm om haar schouder en vertelde dat ook ik verlangde naar de dag waarop de politiek was afgeschaft. Het klonk alsof die dag nabij was. Daarna kuste ik haar en zette mij aan de uitvoering van een werkzaamheid waarin ik in mijn fantasie zo geroutineerd was geraakt. Zij bloosde een beetje toen ik de knoopjes van haar jumper begon los te maken, maar ging er nochtans gemakkelijk voor zitten. Plotseling besepte ik hoe fijn dat juist met haar was. Dat we die malle gefrustreerde idioot niet nodig hadden. Ze giechelde en suggereerde hoe ze er had bijgezeten toen ik die middag langskwam met mijn bazuin. Ik zei dat ik hier vaak aan gedacht had. Ik ook, zei ze, natuurlijk, ik ook. De vanzelfsprekendheid van ons samenzijn maakte me ontzettend vrolijk. ‘Wat zal ie op zijn neus kijken!’ riep ik, terwijl ik het laatste knoopje lostrok. Toen keek zij naar mij, mijn verhitte gezicht, en zij zag zichzelf zitten, realiseerde zich god weet wat. Ze stond opeens op, begon zich in te pakken, zei ‘Jezus jongen, dit loopt uit op niets.’ Daarna begon ze te huilen. Ze dacht zeker dat ik haar na afloop van de pret zou laten gaan. Ik verzekerde haar dat ik haar nooit zou laten schieten, maar mijn woorden bleven in mijn keel steken.

Toen zij weg was kwam ik langzaam tot rust. Ik ging naar het Rustende Hert en begon mij te bedrinken. Net voordat ik dronken werd besepte ik dat ik mij bijna aan haar had vastgelegd. Ik begreep dat dit geenszins mijn bedoeling was. Daarna zette ik mijn drankzucht in zijn vrijloop.

Een drietal dagen later arriveerde er een brief van Nicolas op mijn Delftse adres.

‘Het is mij helaas niet onbekend gebleven,’ schreef hij, ‘dat je mijn verloofde in een intieme situatie hebt gelokt. Misschien is dat de manier waarop jullie communisten de wereld aan je denken te verplichten: wroeten in andermans leven. Helaas had ik ook daarvan vroeger soms een voorgevoel, en het is daarom jammer dat ik ondanks dat je gezelschap tot voor drie maanden heb getolereerd. Het spijt mij dat alles op een dergelijke manier is gelopen. Je begrijpt natuurlijk dat ik mij al langer heb geërgerd aan je gezwets. De oorlog ligt nog maar net achter ons, de graven zijn nog vers, en alweer proberen jullie het vuurtje op te stoken tot een nieuwe wereldbrand die alles zal verzengen. Probeer daar eens aan te denken als je aan de borsten van andermans vrouw zit te trekken!’

Deze brief herlas ik vele malen. Niet alleen om de laatste zin, waarin hij de vrouwenborst gelijkstelde met een uier. Er vielen mij nog enkele andere passages op die mij woest maakten, evenals het begrip ‘wereldbrand’.

Hoe stelde hij zich mijn omgeving voor? Hij moest eens naar een partijvergadering komen. Vriendelijke pijprokers met windjeks. Misschien een beetje fanatiek, maar niet op het vlak van menselijke relaties. En wat die enkele vrouwen uit onze kring betreft: die stonden niet meteen klaar om het partijkader hun tieten aan te bieden. Wij praatten heel wat af, maar onze actieplannen waren volkomen legaal. De meeste avonden trouwens sloegen wij stuk met

literatuurstudie. Daarbij kwam onze kennis van het Duits uitstekend van pas.

Ik schreef Nicolas geen antwoord. Voelde me terneergeslagen. Op een heel andere manier dan hij waarschijnlijk bedoelde, had zijn brief invloed op mij. Als ik naar ons groepje keek begon ik te begrijpen dat de revolutie nooit doorgang kon vinden. Wij zouden worden afgeschoten als konijnen. Ook begon ik mij aan het gedrag van onze partijsecretaris te ergeren. Hij was de enige die zelfs als hij droomde oogkleppen op had. Zijn fantasieën gingen de beperkte kaders van de leer nooit ook maar een handbreed te buiten. Ik begreep dat ik eenzaam was geweest toen ik als student aankwam. Dat ik een klankbodem bij hen had gezocht. Dat de klanken die ik uitzond en de echo's die terugkwamen van hen, nu bijna niet meer van elkaar te onderscheiden waren. Dat maakte mij bang. Ik had teksten geschreven en die door een microfoon geroepen. Maar de teksten die de stilte van mij hoorde waren heel anders. Tijdens een proces van een paar maanden begon ik in te zien dat de ideeën van mijn politieke vrienden aansloten bij de koude en de ongezelligheid van mijn kamertje, de onbegrijpelijkheid van de eerste colleges, de geringe aandacht voor andere dingen dan technische bij mijn medestudenten. Daar kwam Nicolas weer even om de hoek kijken met een stapel boeken! Vanaf het moment dat ik in Delft kwam had ik zoveel moeite alle nieuwe indrukken te verwerken, dat ik geen rust meer vond voor het lezen van een stuk verbeelding, waarmee ik mij vroeger altijd had weten te ontspannen. Al deze verklaringen voor mijn besluit uit de partij te treden, maakten mij nog ontevredener over mijzelf. Ik vond ze armoedig. Misschien waren het alleen maar uitvluchten. Voelde ik werkelijk niets voor een gemeenschap van gelijken. Ik achtte mij maar hoogst zelden gelijk aan een ander. Meestal schatte ik mezelf bij

voorbaat hoger. Nu raakte ik in verwarring over mijn oneerlijkheid, waarvan ik de elementen niet op een rijtje wist te zetten. Waarom kon ik niet voor mijzelf acceptabele argumenten bedenken om eruit te stappen? In ieder geval stond ik op een dag op straat. Het was kort voor de Russische inval in Hongarije. Ik kon niet zeggen dat ik met groot genoegen mijn nieuwe vrijheid ademde. Ik genoot een beschermd bestaan, dat uitsluitend af en toe op een zeer dikke draad balanceerde, wanneer ik het een of andere tentamen moest doen. Ik voelde me voornamelijk leeg en dodelijk vermoeid. Het kostte me de grootste moeite aan het werk te blijven. Ik zakte onmiddellijk voor een tentamen. Voor het eerst! Zie je nu wel wat voor funeste invloed politiek heeft op je studie? Ik ging een dagje vissen met een oom die in de Wormer woonde. Ontdekte dat ik niet van vissen hield en dat turen naar een dobber me zenuwachtig maakte.

Toen mijn voormalige partijgenoten Hongarije binnentrokken, was ik juist voor een paar dagen in mijn geboorteplaats. Zoals overal in Nederland ontstond ook daar een enorme opwinding, en velen voelden zich geroepen op de bres te klimmen die ze daarvoor niet eens hadden zien liggen. Je mocht zelfs wel spreken van een nationale hysterie. In mijn geboorteplaats woonde een armoedige verkoper van tweedehands lectuur, die bekend stond als een communist. Hij verkocht *De Waarheid*. 's Avonds, een dag na de inval, trok een bende opgeschoten jongens, aangevuurd door enkele volwassenen naar zijn winkeltje en keilde er de ramen in. De doodsbanige eigenaar verschool zich met zijn gezin in zijn woninkje boven de winkel. De menigte brulde om de vuige communist. Het was vlakbij mijn huis. De man kende ik vaag, ik had wel eens een paar boeken aan hem verkocht. Het lawaai van de straatjeugd, voor wie communistje pesten weer eens een ander spelletje

was, dreef mij de straat op. Daar stond ik, in de achterhoede, en ik zag alleen maar rook. Waren de vlammen nu maar hoog boven de huizen uitgesprongen om de angst voor wereldrampen luister bij te zetten. Het was zo'n lullig vuurtje. Beschaafde vlammetjes lekten uit tweederangs romannetjes, die nu in stapels uit de winkel werden aangevoerd. Ik voelde me niet schuldig, of ellendig. Met sprakeloze verbazing keek ik toe hoe de mensen zich opwonden. Ook ik vond het een 'laffe streek' van de Russen. Tot een rationeler verklaring kwam ik niet. Maar van de hysterie walgde ik. Een tijdje later werden er ook in ons plaatsje een paar Hongaarse vluchtelingen opgenomen. Onmiddellijk werd voor woningruimte gezorgd. Zo hoorde het ook. Ze werden ontvangen als trofeeën die waren veroverd op de vijand. Toch konden enkele plaatsgenoten het maar moeilijk verkroppen dat zij nu langer moesten wachten op een woning. Een van hen sprak sinds de opstand niet meer tegen mij. Verklaarde mij tot een melaatse. Ik trok mij wat de politiek betreft geheel terug in de stilte. Stortte mij in een ander soort leven dat zo ook zijn trofeeën kende, en natuurlijk zijn katers. In 1960 haalde ik mijn ingenieurstitel en solliciteerde naar een baan als waterbouwkundige in Chili. Vroeger had ik gedroomd van een rivier. En ruiters die met hun bestofte laarzen naar hun hacienda's galoppeerden. Tussen de metershoge kakteeën. Op weg naar opwindende vrouwen. Dat viel dus allemaal tegen. Ik dronk veel meer dan goed voor me was. Werkte me overdag in het zweet. Maakte samen met collega's tochtjes naar het soort bordelen dat in films wordt afgeschilderd als romantisch. Na drie jaar had ik het allemaal gezien. Mijn contract liep af. Ik hoefde niet meer terug naar mijn geboorteplaats. Mijn ouders waren naar een bosrijke omgeving verhuisd en ik moest ze binnen een half jaar een voor een begraven.

Tussen het verlaten van het café en het moment dat ik de rivier bereikte, waar ik korte tijd pauzeerde, was er weinig tijd voorbij gegaan. Eenmaal geconfronteerd met de zwarte, zorgvuldig afgedekte vlek die Nicolas in mij had achtergelaten, passeerden zoveel beelden uit mijn jeugd de revue, dat het leek of ik naar een oud journaal keek, waar bij wijze van verrassing, ikzelf degene was die handjes schudde, glimlachte en steeds dezelfde erewacht inspecteerde. Deze laatste nu werd gevormd door de bonte stoet, toen nog jeugdige en opgewekte figuren, die ik zo'n vijftien tot twintig jaren terug had leren kennen. Ook Zuid Amerikanen bevonden zich in deze rij die zijn dienstplicht vervulde terwille van mij. Vandaar dat een opgewekte muziek, vol bongo's en oorverdovende trompetten, tegelijk met de beelden door mijn hoofd schetterde. Het was mogelijk dat de jonge jenever een solide ondergrond gelegd had voor deze surrogaat festiviteiten. Een opgewonden gevoel ging door mijn buik als ik eraan dacht dat ik op vijf minuten gaans was van de man die mij in de steek liet toen ik met mijn leven experimenteerde. Natuurlijk kwamen de herinneringen ook niet uitsluitend met vrolijke achtergrondmuziek op mijn geheugenscherm. Er was ook commentaar, en dat werd - tegen wil en dank - gesproken door mijzelf. In dit commentaar werd Nicolas afgeschilderd als een figuur die weldra uit de rij gelicht zou worden omdat hij de zaak had verraden. Is dit nu wel voor honderd procent waar? Voegde een tweede commentaarstem, die ik evenmin besteld had, eraan toe. Had je niet de opzet te kwetsen, verkeerde je niet in de veronderstelling dat hij toch weerloos was tegenover jou? Zette je de versterker niet juist voor zijn deur op z'n hardst en week je toevallig ook niet een beetje van je tekst af? Wou je hem misschien opjuttten, hem tot actie verplichten? Riep je niet toevallig 'Aan de

boom met alle kapitalisten!’ in plaats van ‘Gelijkheid voor allen’? De eerste commentaarstem deed of hij niets gehoord had. En dat was terecht. Hij wist niet precies meer wat er was geroepen.

Ik kon het me niet meer herinneren. Dat was vreemd, bij zo'n cruciaal punt in mijn leven. Ik was er altijd van uit gegaan dat ik niet had overdreven voor Nicolas' deur en daarna had ik als verklaring voor zijn gedrag aangevoerd dat hij zich door mij bedreigd voelde en in het waanzinnige idee verkeerde dat we hem de bibliotheek uit zouden sleuren om hem te dwingen pamfletten van de straat te bezemen. Had ik met zoveel elan de nieuwe wereld tegenover hem verdedigd dat hij angst had dat hij vermorzeld zou worden? Was dat maar waar. Hij wou me er niet over laten praten. Zei dat hij niet meedeed aan die flauwekul.

Op een afstand van zoveel jaren leek het alsof mijn vete met hem was ontstaan in niemandsland. Alsof ik nu de opdracht had gekregen die plaats te voorzien van een naam.

Ik inspecteerde de wacht, die wat slaperig werd. En intussen praatte het commentaar maar door. Vanzelfsprekend. Om woorden zat ik nooit verlegen. Langzaam liep ik in de richting van het hotel. Daar waren de lichten gedoofd en de deur zat op slot. Ik had geen zin om aan te bellen. Ik wou helemaal nog niet ergens naar binnen.

Inmiddels was ik in een cirkel om mijn onheilsautomobiel heengetrokken. Toen ik het opnieuw probeerde, startte hij nog steeds niet. Ik bleef een tijdje achter het stuur zitten. In de volstreekte stilte kantelde de nachtelijke straat op zijn zijde en begon daarna voor mijn ogen te draaien.

Nadat ik mij enkele ogenblikken had overgegeven aan die mallemlen, kwam de wereld tot rust. Ik voelde een lichte misselijkheid, maar ook die trok langzaam weg.

Opeens vond ik het een ondraaglijke gedachte dat mijn vrouw daar ver van mij in slaap gevallen was over een boek, terwijl ik geheel onvrijwillig mijn jeugd bijeenveegde en er weinig eenheid in ontwaarde.

Opnieuw verliet ik de auto, met in elke hand een fles. Eerst liep ik in de richting van een telefooncel die ik wist te staan. Mijn vrouw nam op met slaperige stem. Alsof ze mij niet wist te plaatsen. Ik verzon een verhaal. Daarin sleutelde een monteur nu al meer dan een uur aan de wagen. Maar de levensgeesten waren nog niet opgewekt. Aan haar kant van de lijn was het nu even stil. Ik zei dat ik het koud had. Oververmoeid was en draaierig. Dat het plaatsje stonk als een riool, en dat ik haar morgen vroeg zou bellen. Hierop antwoordde zij dat het goed was. En zo stond ik om half twee opnieuw op straat met mijn cadeau gekregen flessen. Opeens werd het me duidelijk waarom ik ze bij me had. Ik ging nog een keer de cel in en zocht in het boek onder de H. Daarna slenterde ik opnieuw de rivier langs, maar nu in de tegenovergestelde richting. Ik raakte onder de bekoring van mijn wandeling, misschien was het vooral de gedachte dat ik morgen weg kon die een romantische beklemming op mij legde: vannacht in ieder geval moest ik hier blijven. Er stonden langs het water vooral zeventiende-eeuwse huizen. Wat had hij het goed voor elkaar! Ik voelde even het soort tevredenheid dat mij bevangt wanneer een favoriete sportman heeft gewonnen. Daar was het huis. Ik herkende het meteen! Hier wist ik blindelings de weg. Het had een hoge stoep. Op deze stoep hadden wij vroeger wel gezeten.

Er woonde in die dagen een notaris in het huis.

‘Lijkenpikkers!’ kraaide Nicolas vol walging. ‘Wat zou een *beschaafd* mens niet van zo'n schitterend pand kunnen maken?’

Daar was ik nu wel benieuwd naar. Vooral een verlicht

raam op de eerste verdieping intrigeerde mij. Zo was het Klein Duimpje vergaan! Warmte, veiligheid, een goed glas onder vrienden, en natuurlijk die zevenmijlslaarzen om naar huis te rennen.

Ik aarzelde. Toen liep ik de treetjes op en belde aan.

Zij was twintig jaar ouder geworden. Kraaipeootjes tekenden op haar gezicht de eerste lijnen van een landkaart die niemand wilde raadplegen voor zijn vakantie. Ze was ook in omvang toegenomen, zij het niet bovenmatig. Zij droeg een gewatteerde duster en hield een sigaret tussen haar vingers. Ze staarde mij een tijdje met half toegeknepen ogen aan, alsof ik pas heel langzaam in haar herinnering een naam kreeg. Daarna deed zij plotseling een stap naar voren, trok me aan mijn mouw naar binnen en drukte haar hand even tegen mijn bovenarm.

‘God,’ zei ze. ‘En ik had echt naar die lezing willen komen, weet je dat?’

Ze maakte een hulpeloos gebaar, alsof ze mij niet hoefde te vertellen waarom ze uiteindelijk toch weggebleven was. Ze ging me voor de trap op naar de kamer waar het licht scheen. Aan het balkenplafond hing een kroonluchter. De inrichting vertoonde sporen van voorbije tijden. Het was duidelijk dat ze die volgden en misschien al eens een vakantie hadden overgeslagen na de aankoop van een prijzig stuk.

‘Wat gek dat Nicolas er nu niet is,’ zei Ellen.

Ik nam tegenover haar plaats. Wist niet meteen wat te zeggen. Glimlachte naar haar en bedacht dat het al tegen tweeën liep en dat de studententijd ver achter mij lag.

‘Je zult wel dorst hebben,’ zei Ellen.

Opeens zag ik dat ik met de flessen in mijn handen zat en met een verontschuldigend gebaar plaatste ik ze op het rooktafeltje voor mij. Zij keerde zich om en pakte een fles

whisky die op een soort dressoir achter haar stond. Vervolgens duwde ze nerveus haar peuk uit in de asbak, maakte een gebaar in de richting van de fles en schonk ons in alsof het onze laatste was.

Even later stond ze in de keuken bitterballen te frituren om mijn plotselinge komst, waarmee ze niet goed raad wist, te vieren. Ik kwam haar achterna, legde een hand op haar schouder en vroeg of het misschien beter was als ik wegging. Maar daar kwam niets van in! Ze zond mij een lieve, zij het wat vermoeide glimlach toe. ‘Je moest eens weten hoe ik aan je heb gedacht de laatste dagen,’ zei Ellen.

Ik wilde haar niets vragen over Nicolas. Het stond mij tegen dat ik haar misschien zou dwingen de geheimen van haar huwelijk te onthullen op een ogenblik waarop ze daar geen zin in had. Terug in de kamer gaf ze mij de uitgeknipte aankondiging van mijn lezing. Ze had er dus echt over gedacht om te komen, maar op de valreep viel het besluit om het huis te verlaten toch net iets te zwaar. Of was er een andere oorzaak? Was Nicolas ziek? Ik wachtte tot ze het mij zou vertellen. Intussen hapte ik juist iets te schielijk in een hete bitterbal.

‘En hoe vind je mij geworden?’ vroeg Ellen. Ze ging wat meer rechtop zitten. Voor de tweede keer die avond moest ik aan haar borsten denken, hoewel ze nu veel warmer waren opgeborgen dan de laatste keer.

‘Je ziet er verdomd goed uit,’ zei ik met pijn aan mijn tong.

‘En ik heb nog wel een kind gekregen,’ zei ze, alsof ze de bevalling net achter de rug had. Maar die lag al zeventien jaar terug.

Opeens wist ik niet hoe ik verder moest. De straat oprennen. Maar wat dan? Als ik haar uit haar bed gebeld

had zou ik me hoogstens hoeven te verontschuldigen. Maar deze vrouw hier zette het niet zo maar in haar eentje op een zuipen.

‘Hoe is het in de bibliotheek?’ vroeg ik met tegenzin.

‘Hij is er alweer vijf jaar weg,’ zei Ellen.

Ik stond op en liep naar het raam. Buiten gierde de wind. Ik probeerde de rivier te zien. In de ruit voor mij spiegelde de kamer. Daar schroefde Ellen de dop van de fles. Maar mij kreeg ze vannacht niet meer dronken. Ik keerde me om, liep naar haar toe, nam de fles van haar over en vroeg wat er hier in godsnaam aan de hand was. Ze pakte mijn hand vast, nam die in de hare en keek mij langdurig aan. Twintig jaar tussen twee aanrakingen. Twintig jaar. Twee dochters en een zoon. Ziekte, dood en zoveel grappen als een mens nodig heeft om tussen alle valstrikken door te laveren.

‘Ga liever zitten,’ zei Ellen. ‘Vind je het erg als ik je over ons vertel?’

Dus daar stond Nicolas weer. Twintig jaar terug. Ik was net de straat uit met mijn geluidswagentje en zij had haar kleren bedachtzaam op orde gebracht. Toen hij na een uur of twee terugkwam, verviel hij in stilzwijgen. Sprak niet tegen haar over de affaire. Die vernam ze pas een dag later van een buurvrouw. Daarna probeerde zij hem te laten praten over zijn woedeuitbarsting, maar ze miste de techniek om hem uit zijn tent te lokken. Nadat hij een einde had gemaakt aan onze vriendschap, trok hij zich meer op zichzelf terug, zonder dat hij dat opvallend naar buiten toe liet blijken. In gezelschappen veranderde hij juist van tactiek en probeerde steeds veelvuldiger een grapje. Alleen met Ellen hield hij soms een avond lang zijn mond. Zij was vanzelfsprekend gewend aan zwijgen. Zij had vroeger nooit iets anders mogen doen. Zij was gebaat geweest bij

iemand die haar heel zorgvuldig uit de geestelijke sacristie waarin ze haar voorgoed hadden willen wegstoppen, had weggeleid om haar aan het volle licht te laten wennen. Maar Nicolas gedijde het beste bij halftonen. Zo stonden zij tegenover elkaar. Zij kwamen ieder uit een andere wereld en toch hoefden zij elkaar niets te vertellen. Dat was natuurlijk een misvatting. Misschien hunkerden zij er allebei naar dat een van hen een verlossend woord zou spreken. Een beweging zou maken die de verdediging van de wereld zou openslijten. Maar er bestond helemaal geen wereld die zich speciaal voor hen had afgesloten. En dus wachtten zij tevergeefs, Nicolas in zijn Renaissance en Ellen in de pronkkamer die hij voor haar had bedacht en waarvoor zij zelf mocht sparen tot hij klaar was voor zijn kandidaats, waarna zij meteen trouwden.

‘Het is een beetje gek,’ zei Ellen. ‘We kregen nooit nieuwe vrienden. Wel veel bezoek. Soms vier keer in de week. Ik geloof niet dat het hem erg dwars zat. Hij praatte ook nooit meer over jou. Hij had me een paar keer afgebekt toen ik met hem over je wilde beginnen. Ik geloof dat het een soort opluchting voor hem was dat hij jou aan de kant had gezet. Maar ik vond het heel verschrikkelijk. Nu denk ik soms dat hij dat wist en er in stilte van genoot.’

Dat was niet een aardig beeld dat zij daar schetste van haar echtgenoot.

‘Die spullen hier waren altijd zijn enige hobby,’ zei Ellen. ‘Alleen een werkster, die kon er nooit af.’

Ik vroeg waarom ze niet bij hem was weggegaan.

‘Naar jou toe?’ vroeg Ellen.

De geringe omvang van haar wereld maakte me voorzichtig met een antwoord. Moest ik haar zeggen dat ik haar eerder was vergeten dan ik Nicolas van me had afgezet? Ik keek haar aan en plotseling vroeg ik me af waarop mijn

zekerheden stoelden. Nooit had ik meer met iemand kunnen lachen dan met haar. Wat was dat feitelijk in mij? Wilde ik werkelijk mijn beste vriend niet kwetsen? Of lag het aan het onvermogen mijn gevoelens uit te spannen en te laten gaan? Zoveel tekens had zij mij gegeven, maar ik had die nauwelijks verborgen seinen niet verstaan. Was ik werkelijk zo bang dat de geoliede wereld die ik voor mij wenste in te richten vol complicaties en doornige doolhoven kwam?

‘Misschien had je naar mij terug moeten komen,’ zei ik tegen Ellen.

‘Maar je vroeg me niet,’ zei ze. ‘Je vroeg me niet echt. Je pakte me alsof je de hoofdprijs had gewonnen op een fancy-fair. Een verzetje, en niets meer. Maar toen ik thuiskwam wist ik dat al niet meer zeker. Ik liep over de straat en mijn knieën trilden. Ik zette een keurig gezicht en wilde alles stilhouden voor hem. Maar hij had het meteen door. Dat was mijn schuld. Ik durfde niet meer naar je terug. Stel dat het echt een incident was, Hugo, waar moest ik dan naar toe?’

Dat had ze toen niet geweten. Ik was bang dat ze het nog steeds niet wist.

‘Misschien haatte ik je meer dan Nicolas,’ zei Ellen. ‘Omdat je bewees dat het een incident was. Omdat je mij liet staan.’

Ik dacht aan mijn vrouw die op mij wachtte. Ik had haar leren kennen toen ik terugkwam en een baan kreeg bij Rijkswaterstaat. Wij waren nogal snel getrouwd. Wij konden het goed met elkaar vinden. Dikwijls had ik haar ter plekke begeerd en gekregen. Ik had nooit erg naar haar verlangd.

Toen dacht ik opnieuw aan Nicolas. Hoe hij zich had teruggetrokken op zichzelf, niet bereid tot enig compromis, misschien wel doodsbenuwd voor een hereniging.

‘Hij heeft mij losgelaten,’ zei ik tegen Ellen. ‘Hij spoelde me door als een drol.’

Ze zweeg even en liet het beeld op zich inwerken.

‘Je hebt geloof ik wel gelijk,’ zei ze bedachtzaam. ‘Maar jij hebt hem ook laten schieten. Jij hebt net zo goed gedacht: laat maar, zo een kan ik verder niet gebruiken. Is het niet?’

Een lichte woede steeg in mij op. Ellen glimlachte verlegen.

‘Je wordt kwaad,’ zei ze. ‘Je bent nog net als vroeger. Je zult nooit iets toegeven. Dat was vaak een aardig trekje in je. Maar ook wel een beetje gemakzuchtig. Je vond het fijn als we allemaal naar je luisterden. En het kon je niet schelen waarom Nicolas zo vaak zijn mond hield.’

Ze zweeg opnieuw.

‘Je was altijd geestig,’ zei ze. ‘Maar je was net zo alleen met jezelf bezig als hij.’

‘Je krijgt nog eens tbc van al dat rondhangen in bibliotheken,’ hoorde ik Ellen zeggen in mijn geheugen. Ik verwonderde mij erover dat mij dat te binnen schoot. Ik kon mij trouwens niet voorstellen dat ze zoiets ooit tegen hem had durven zeggen.

Ze vroeg me of ik haar iets wilde vertellen over mijn leven. Maar daar had ik weinig zin in. Op de een of andere manier leek me dat ongepast. Alsof dat leven niets te maken had met wat hier gebeurde. Alsof het verzwegen moest worden. Ter wille van wat? Chinees vuurwerk. Geknetter. Foto's van de kinderen. Maar als de laatste sterren doven is ook de illusie weg.

‘Eigenlijk haat ik ze, de meubels hier,’ zei Ellen, rondkijkend. ‘En dan onze vakanties, Hugo. Kerken, bouwvallen en cherubijnen. Alsof ie daarmee naar bed wilde!’

Ze zat enigszins ineengedoken tegenover me. Haar rode duster hing een beetje open. Ze boog zich naar voren om

een sigaret van de tafel te vissen en bood mij een blik op rijpe vruchten van het vorig jaar.

Nicolas kreeg in de gegevens die zij over hem verschaftte langzaam een beetje meer vorm. Dat wil zeggen: het beeld dat ik bewaarde veranderde van kleur. Eerst liet ze hem grauw worden, een bleke huiskamergeleerde met breekbare humeuren. Een man die zich had afgesloten omdat hij met de werkelijkheid niet goed overweg kon. Maar dat beeld was wat al te gemakzuchtig in elkaar gezet. En de begeleidende tekst vermeldde niet waarom hij zo geworden was.

Hoewel ik nogal moe was, probeerde ik onder haar bijna onafgebroken praten door terug te gaan in onze jeugd. Wij zaten naast elkaar in de klas, tot aan de scheiding van alfa en bêta. Hij was toen al een veel stillere jongen dan ik, en het irriteerde mij soms dat hij, hoewel wij samen huiswerk maakten en in de weekends bij elkaar zaten, af en toe alleen erop uit trok en dan terugkwam vol suggesties omtrent daden die ik alleen in mijn fantasie durfde uitvoeren.

‘Waar zat je toch zaterdagmiddag?’ zei ik op een druilerige maandagmorgen.

‘O,’ zei hij, ‘eventjes naar Amsterdam.’

Waarom had hij mij niet meegevraagd?

‘Ik ging *plotseling* naar Amsterdam,’ zei Nicolas.

Opeens sprong hij weg uit zijn geboorteplaats, via een lift van een oom, en zwierf een middag en een avond door de stad. De oom zat in de papiergroothandel. Hij gaf Nicolas een paar tientjes. Wie kreeg er dertig gulden van zijn oom?! Nicolas glimlachte vaag en vertelde aarzelend hoe hij over ‘de wallen’ had gelopen. Meer kreeg ik niet uit hem los. Wat hij voor het geld gekocht had? Opeens werd hij afwezig. Hij glimlachte nog eens, nu tamelijk vermoed. ‘Echt leuk was het ook niet,’ zei hij zacht. ‘Het was

eigenlijk vervelend.’

In die dagen was hij redacteur geworden van het schoolblad. Zelf schreef hij er zelden in, en dan nog meestal uiterst melig. Opeens verscheen een interview van hem met een bekende dichter. Nicolas op oorlogspad. ‘Waarom schrijft u?’ ‘Heeft u iets mee te delen?’ De dichter deelde in de eerste plaats een dochter mee. ‘Haar bevallige verschijning maakt de kamer lichter. Is dat inbeelding?’ Dit laatste liet hij over aan de beleefdheid van zijn lezers.

Met het interview vijzelde hij zijn gezag binnen de redactie op. Hij was als het talent dat één geniaal boek heeft geschreven en daarna (tamelijk wanhopig) zwijgt. Anderhalf jaar later kreeg ik te horen dat de dichter bevriend was met Nicolas' oom en dat het weinig moeite had gekost om tot hem door te dringen. Trouwens: wat moest je onder dat laatste eigenlijk verstaan?

Ik bewonderde hem wel, al had ik mijn bedenkingen. Zelf had ik een zekere faam verworven als causeur. Ik vond het prettig als hij zijn instemming betoonde met het een of andere verhaal. Meestal betoonde hij zich uiterst kritisch. Mensen die hij niet mocht maakte hij vaak af met een enkel woord. Verschillende meisjes uit de klas waren bang voor hem. Die had hij misschien op dansles uitgebreider suggesties over zijn tochtjes naar de stad gedaan.

Hij kwam meer bij mij thuis dan ik bij hem. Zijn vader was overleden kort nadat Nicolas tien werd. Zijn moeder behoedde hem uiterst zorgvuldig. Ze kwam graag een praatje met ons maken. Ik hield niet van praatgrage moeders. Hij deed meestal wat geringschattend over haar. Relativeerde haar moeilijkheden bij de opvoeding van hem en zijn jongere broer, door haar af te schilderen als een uiterst beperkt en bemoeiziek wijf, dat het gemis van een man wilde goedmaken via haar kinderen. Feitelijk sabelde

hij haar even genadeloos neer als alle anderen.

Inmiddels praatte Ellen door. Ik voelde me wat beter op mijn gemak, de sfeer was meer ontspannen. Ze haalde oude, vrolijker herinneringen op. De meeste verhalen was ik lang vergeten. Ik verwonderde mij over de kracht van haar geheugen. Ze vertelde me hoe aardig ze mij had gevonden. Hoe gemakkelijk ik haar had kunnen krijgen. Zij idealiseerde mij en onze verhouding. Alsof wij als gekken naar elkaar hadden verlangd, met dat grote bitse struikelblok tussen ons in. Het stemde mij wat ongemakkelijk dat zij mij niet in normale proporties kon zien. Af en toe onderbrak zij het gesprek om iets te eten voor mij te maken. ‘Dat deed ik toch vroeger ook,’ zei ze, alsof speciaal mijn honger door de jaren heen had standgehouden. Maar de nacht ging verder en het drinken ook. Ik zette mij ertoe wat zij klaarmaakte te eten.

Toen zij weer eens uit de keuken was gekomen, ging zij naast mij zitten. Er zat genoeg drank in mij om haar wat slonzige verschijning te vergeten. Ik legde mijn arm om haar schouders.

‘Gek,’ zei ze, ‘dat we zo zitten. Als een waarzegger me dat gisteren voorspeld had zou ik me een ongeluk gelachen hebben.’

Ik kuste haar op haar wang en trok de overslag van haar duster wat naar voren.

‘Bekend terrein,’ zei Ellen, met een treurige stem.

‘Niet al te bekend,’ antwoordde ik.

Ik liet mijn hand over haar borsten glijden. Zij huiverde onder deze vorm van wintersport. Maar toen ik de ceintuur van haar duster begon los te maken, werd zij opeens onwillig, keek me verschrikt aan en boog zich snel voorover naar haar glas.

‘Jezus Hugo,’ zei ze. ‘Dat was twintig jaar geleden.’

Niet al te lang voordat ze met Nicolas was getrouwd.

Ik informeerde of ze wel eens meeding met een vreemde kerel.

‘Niet met een vreemde,’ antwoordde ze ontwijkend.

Zij zag er nu erg breekbaar uit. Alsof ik haar eindelijk klem had. Ik wist niet of zij werkelijk aan die scène tussen ons van twintig jaar geleden dacht. Misschien hoorde dat bij de bezwering en diende ik te antwoorden dat enkel en alleen het heden van belang was. Ik voelde medelijden met haar, een verkeerde basis. De spanning die ik even had gevoeld, vloede weg. Wat waren wij bezig uit te richten? De een vertelt opwindende verhalen, een ander suggereert een treurig leven. Maar in werkelijkheid volgen wij blindelings ons eigen cirkelvormig voetspoor door een dorre zandvlakte.

Toen Nicolas een achttal jaren op de bibliotheek had doorgebracht, kreeg hij een baan op het ministerie van Cultuur en Maatschappelijk Werk. Hij moest nu elke dag vroeg op om de forensentrein te halen. Zijn dochter was inmiddels elf; er stond een foto van haar in de kamer waarop ze ongeveer die leeftijd had. Lief lachend in de tuin met oma op de achtergrond.

Nadat Nicolas van werkring was veranderd, kwam hij in de avonduren vaak veel later thuis dan daarvoor. Hij nam zitting in commissies, en het was feitelijk een wonder dat ik nooit zijn naam was tegengekomen in de krant. Inmiddels groeide zijn dochtertje op. Pogingen tot het verwekken van een tweede kind mislukten. De dochter ging evenals haar vader naar het gymnasium. Liet zich de eerste jaren tegenover de familie voorstaan op haar kennis van de vervoeging van ‘rosa’. Wat voor dromen zetten zich in deze enige vertegenwoordiger van de volgende generatie Heldrings vast bij het moeizaam vertalen van Caesar? Als pa thuiskwam was hij uitgeput. Maar nooit te moe om nog een rapport in te zien. Waarvoor deed hij dat allemaal?

Toch niet voor het salaris? En wat voor eer bracht dit gebuffel hem nou helemaal?

‘En in de zomers Hugo,’ zei ze, terwijl ik mijn arm opnieuw om haar heen had gelegd, ‘in die vervloekte zomers moesten we nog steeds mee naar Italië, maar je kon aan hem zien dat het hem niet meer zoveel deed. Hij had het contact verloren met z'n kerken en beeldjes. Maar dat vertelde hij ons niet. We wisten het. En toch wilde onze dochter dat hij haar alles uitlegde.’

Nicolas stond daar dus zonder Renaissance waarin hij zo ongestoord had rondgezwommen. Waarom zocht hij zekerheid in het verleden? Waarom was hij getrouwd met een vrouw die zich evenmin voor hem interesseerde als hij voor haar? Omdat ze hem met rust liet? Omdat ze hem niet kon overtreffen? Waarom had hij nooit doorgekregen dat zij zich alleen maar inhield omdat ze bang was voor haar volledige ontplooiing? Misschien maakte dat haar wanhopig. Aan hoeveel gemiste kansen herinnerde het haar? Wie weet hoeveel keer zij zich had voorgenomen haar slagvaardiger zusters te volgen. Maar ze geloofde niet in zichzelf. Ze hadden haar altijd verteld dat ze een vrouw was, die beschermd moest worden. Vertelde Nicolas haar ooit iets anders? Maar niemand had haar ooit in bescherming genomen toen zij dat nodig had. En zij had het zo vaak nodig gehad. Ze was getrouwd en daarmee opgeborgen. Zelf had zij voldoende bescherming in huis om haar wereld te verwarmen. Maar deze wereld was verbonden met die van degenen om haar heen. En juist hen kon zij moeilijk bereiken. Haar pogingen tot het schenken van liefde strandden op onbegrip bij anderen voor de onhandigheid waarmee zij haar tekens van genegenheid liet uitgaan.

En toen solliciteerde Nicolas vanuit zijn zorgvuldig

opgebouwde evenwicht naar Den Haag. Nu kon hij zich niet meer afsluiten van de werkelijkheid. Hij kreeg te maken met kleine politieke intriges en de kuiperijen van zijn medeambtenaren om omhoog te kunnen klauteren. De cultuur van zijn eigen tijd werd hem toegeworpen als een bot en hij boog zich over subsidieaanvragen alsof hij nooit iets anders had gedaan. Hij maakte de overgang in een handomdraai. Gedroeg zich vrolijker dan ooit. Praatte zelfs op zondagmorgens, tijdens het ontbijt, over zijn nieuwe werkring. Had hij eindelijk zijn draai gevonden? Was hem een licht opgegaan omtrent de geneugten van het heden? Of trok hem de, vooralsnog geringe, uitoefening van macht aan, die hem opeens uittilde boven wat hij vroeger representeerde?

Binnen de kortste tijd maakte hij promotie. Bracht het tot een der hoogste posten op het ministerie. Vergaderde steeds vaker met de minister. Dacht er nu zelfs over zijn vakantie door te brengen op het strand. Nog wel niet in Torremolinos, en altijd nog op een exclusief eiland vol culturele brokstukken in het achterland, maar hij liet zijn rapporten thuis evenals de boeken van gesubsidieerde schrijvers.

‘Toch zat hij midden op dat eiland nog altijd op zijn eigen eilandje,’ zei Ellen. ‘En hij kon urenlang zijn mond houden. Ons dochtertje had nooit gedacht dat vakantie zo vrolijk kon zijn. Ze verdween onmiddellijk met allerhande zuidelijke types en soms kwam ze pas tegen de ochtend weer thuis. Maar wij konden dat niet controleren. Ze had een eigen kamer met een eigen bad. Ze was veertien, maar ze zag eruit alsof ze twintig was. Ik sprak Nicolas streng toe over haar. Ik wilde dat hij zich met haar bemoeide, ja de vader voor haar speelde. Want hij was het nooit echt. Ik denk dat hij zich in zijn werk begroef omdat het hem aanzien verschaftte en de mogelijkheid zich steeds ver van

ons te houden.’

Hij was nu in Parijs voor een congres. Ik vroeg mij af op welke wijze hij zich buiten de vergaderzaal amuseerde. Ik kon mij hoogstens indenken dat hij tegenover zijn collega's suggereerde hoe vrolijk het er in de nachtelijke uren toging.

‘Waar is je dochter?’ vroeg ik Ellen.

De moeder haalde machteloos haar schouders op.

Ellen zat in de kamer en wachtte op de thuiskomst van haar dochter. En omdat ik niet de kou kon ingaan en evenmin kon vragen waar de logeerkamer was, wachtte ik samen met haar. Het werd al maar later, maar haar dochter kwam niet opdagen. Plotseling moest ik denken aan het meisje in het zaaltje van het Nut, dat in mij geen medestander vond in haar bitterheid. Ik probeerde haar voor de geest te halen, maar dat lukte maar half. Ze leek niet op de foto's van Nicolas' dochter, en het zou ook al te toevallig zijn geweest wanneer zij uit een stil protest tegen haar vader diens enige vriend had bezocht. Ze vierde nu natuurlijk ergens vrolijk feest. Of ze gaf zich over aan de onhandige liefkozingen van de een of andere nietsnut. De gedachte daaraan wond me op, en maakte me tegelijk woedend. Waarom die beunhaas wel en ik niet. En misschien was ie wel helemaal niet onhandig.

‘Ze spreekt nooit over haar vader als we alleen zijn,’ zei Ellen. ‘Ze maakt zich altijd van hem af. Maar dat is andersom ook zo geweest Hugo. Hoewel,’ zei ze, ‘ik vraag mij af of ik haar niet te veel naar mij toe trok.’

Ik vermoedde dat ze allebei niet precies wisten hoe zij aan de heffing die het bezit van een kind hen had opgelegd, moesten voldoen. Maar toen ik besepte wat dat inhield wist ik het niet meer zo zeker. Ze hadden het vast geprobeerd. Waarom zouden ze geen pogingen gedaan

hebben iets van hun gezamenlijke leven te maken?

‘Als ik je zo aankijk,’ zei Ellen, ‘dan heb jij het nog altijd beter voor elkaar dan Nicolas. Jouw kinderen zullen nu wel gezellig thuis zijn en slapen.’

Dat ze thuis waren, wist ik met zekerheid. Niet of ze dat gezellig vonden.

Ze keek mij vragend aan. Ze wilde dat ik zei dat ik evenmin mijn leven zag zitten. Daarna zou niets ons in de weg staan om elkaar te beminnen. Maar ik had geen troost in huis. Ik had haar niets te bieden.

‘Zal ik vragen of hij je opbelt?’ vroeg ze om de stilte te verdrijven. ‘Hij was echt van plan te komen, weet je. Hij is zo veranderd.’

Ik knikte haar vriendelijk toe.

‘Ik weet zeker dat hij je zal opbellen,’ zei ze. ‘Eindelijk de kogel door de kerk.’

Ik wist het niet zo zeker.

‘We zullen weer eens gezellig met z'n drieën kunnen lachen. Ik bedoel met z'n vieren,’ zei Ellen.

Ik zag die lach nog niet op ons gezicht getoverd.

‘En je zult mijn dochter willen zien. Ik ben bang dat ze vannacht niet thuiskomt.’

De nacht was een flink eind gevorderd. Het werd al een beetje licht. De rivier werd grijs en vuil. De wind was gaan liggen.

‘Dag Hugo,’ zei ze toen ik wegging. ‘Ik voelde me zo vreemd weet je, zo veilig.’

Ik sloeg mijn armen om haar heen en kuste haar.

Terwijl ik in de richting van een garage liep, herinnerde ik mij hoe ik eens een verhaal las waarin de hoofdfiguur na problemen met zijn auto in een lichtzinnige verhouding verzeild raakt met een meisje waar hij aanbelt om gebruik te maken van haar telefoon. Als hij de volgende morgen in

zijn auto stapt, ziet hij dat hij door z'n benzine heen was. Zijn vrolijk avontuur kan dus op rekening geschreven worden van onachtzaamheid.

Van onachtzaamheid was in mijn geval geen sprake. Er viel heel wat te repareren aan mijn auto. Het kostte de monteur meer dan een halve dag hem rijvaardig te maken. In de tussentijd dwaalde ik met slaperige ogen door de straten van mijn jeugd.

juni/september 1975

Genoegens van weleer

1

Mijn vader vertelde dat het een geweldig feest zou zijn. En dat je er kon eten wat je wilde. Er zouden meer dan honderd lampions hangen die almaar bleven branden. Bovendien mochten we lang opblijven, zo lang als we wilden. Er kwamen daar nog veel meer kinderen. Iedereen nam zijn kinderen mee. Het feest werd in de tuin gegeven van een huis zo groot dat je erin verdwaalde. Wij zouden slapen op de zolder. Dat was ook een ruimte zo uitgestrekt dat je elkaar niet tegenkwam als je niet wilde. Wij namen onze eigen slaapzakken mee. Als we zin hadden konden we daarin kruipen, op een beschut plekje tussen de andere kinderen.

‘Je zal zien, dat wordt nog je eigen wilde feest middenin het grote,’ zei mijn vader met een knipoog.

‘En als we moeten plassen?’ vroeg mijn zusje Bonnie.

Mijn vader dacht dat daarvoor wel een oplossing voorhanden was.

‘Wat doen ze als het er gaat regenen?’ zei Bonnie.

Ook regen gaf volgens mijn vader geen enkel probleem. Ze spreidden een enorm, doorzichtig zeil uit over de tuin.

‘Zelfs over de bomen?’

Over bomen en struiken, en de vogels die eronder zaten bleven ook meteen droog en zouden uitbarsten in vrolijk gekwetter. De mensen die dat feest voor ons hielden, vertelde vader, die waren zo rijk dat ze hun eigen hemel konden maken. De lampions zouden de warme tuin verlichten en zorgen dat alles gezellig werd. We zouden nieuwe vriendjes ontmoeten en met hen door de tuin

lopen en alles opeten en drinken, verstopperdje spelen, dat ging uitstekend in het halfdonker, en we zouden ons verkleden als rovers, want volgens vader stonden er kisten vol uitheemse kleren.

‘Het is daar een paleis gelijk,’ zei hij, terwijl hij Bonnie op zijn schoot trok. ‘En als je de tuin uitloopt en over een duin klimt, dan kom je uit op het strand.’

Hij had er zelf ook zin in. Hij tilde mijn zusje op en bracht haar naar mijn moeder, die bij het raam zat en een tijdschrift las.

We reden naar het feest met tante Suze en oom Herman. Oom Herman werkte op dezelfde bank als vader, en daarom waren beiden uitgenodigd. Ze woonden in dezelfde straat, we zagen ze haast elke dag.

‘Als het maar niet gaat waaien met die blote armen,’ zei tante Suze tegen mijn moeder. Vader keerde zich om en verzekerde dat hij er desnoods zelf voor zou zorgen dat zij het niet koud kreeg.

We zaten met ons vieren op de achterbank. Oom Herman stuurde. Hij was een beetje jonger dan mijn vader, en misschien hadden ze daarom nog geen kinderen. Misschien had hij het wel te druk voor kinderen. Er stonden altijd lange rijen klanten voor het loket dat hij bediende. Soms bleef hij met mijn vader overwerken in de stad. ‘Je was weer aardig vrolijk toen je thuiskwam,’ zei mijn moeder 's morgens. Het was waarschijnlijk prettig werken op de bank.

‘Zeg Suusje,’ zei mijn vader, ‘mag ik straks in het donker naast je lopen met mijn lampionnetje?’

Tante Suze moest giechelen. Oom Herman keek recht voor zich uit op de weg.

‘We houden het nooit droog,’ zei hij.

Dat was nu precies wat ik hoopte. Want ik wilde dat dak

wel eens over de tuin zien schuiven. En ik dacht eraan hoe al die plotseling gevangen vogels van schrik op de hoofden van de feestvierders zouden schijten. Ik grinnikte.

‘Waar grinnikt Walter om?’ vroeg moeder.

‘Walter ziet al voor zich hoe ik met mijn natte kaarsje door die tuin zwem,’ zei oom Herman. ‘Ik bedoel als dat dak het begeeft.’ Hij schaterde, net als mijn vader.

Het was een heel eind rijden. Langzaam werd het donker, toen opeens snel. In de kofferruimte lagen de slaapzakken. Mijn zusje zat met haar duim in haar mond tegen mij aan geleund.

Na een tijdje zei oom Herman dat de kust in zicht kwam. Buiten was het nu volkomen duister. Maar hij wist zonder aarzelen de weg. Hij vroeg mijn moeder of ze bang was te verdwalen.

‘Hoe kan ik nou bang zijn met jou in de buurt Herman?’ zei mijn moeder, en zij kneep hem even in zijn bovenarm.

Ik herinnerde mij dat het huis vlak bij zee lag. Misschien konden we morgenochtend naar het strand. Het was begin september. Soms waren de dagen nog tamelijk warm.

Het huis waar de directeur van de bank woonde, lag achteraan een weggetje in de duinen. Aan weerszijden van de rijweg stond een lange rij auto's. Mijn vader zei dat we ‘niet vroeg’ waren.

‘Dat is juist sjiek,’ zei tante Suze. ‘Ik ben trouwens mijn hele leven overal te laat gekomen.’

‘Bij mij alleen kwam je te vroeg,’ zei oom Herman, met een raar verdraaide stem, zodat we allemaal moesten lachen.

We stapten uit. Het waaide een beetje, maar dat hoorde bij de zee. We namen onze slaapzakken onder de arm.

‘Als we straks wegrijden is het al licht,’ zei mijn vader.

Plotseling begreep ik dat er van een tochtje naar het

strand niets zou komen en dat ze ons wakker zouden maken en ons met slaapzak en al op de achterbank zetten.

‘Wat zullen we eruitzien om een uur of zes,’ zei tante Suze.

Mijn vader en oom Herman lachten opnieuw. Ze lachten zelfs nog toen we bij de voordeur kwamen. Daar stonden nog meer mensen en mijn vader en oom Herman begonnen om het hardst tegen de man te praten die vooraan stond.

‘Dat is die zeikerd van een Wingelaar,’ zei tante Suze zacht tegen mijn moeder.

‘Waarom is dat een zeikerd?’ wilde Bonnie weten.

Mijn moeder legde gauw een hand tegen haar mond en siste zacht.

‘Ah meneer Wingelaar!’ riep tante Suze. ‘Wat een verrassing!’

Meneer Wingelaar gaf haar een kushand en zei dat ze er prachtig uitzag.

‘Als ie z'n poten deze keer eens thuis hield,’ zei mijn moeder zacht, en tante Suze giechelde.

Er bevonden zich nog meer kinderen in de tuin, maar ik telde er niet meer dan zes. Een dienstmeisje had onze slaapzakken aangenomen en ze had ons de zolder gewezen, waar een aantal matrassen was neergelegd. Inmiddels waren onze ouders al verder gegaan. Ze zeiden dat we ze direct wel zouden zien en dat we naar vriendjes moesten zoeken, die trouwens ook wel zouden uitkijken naar ons. De zolder was verlaten. Er brandde een peertje dat aan de hanebalken hing. Het dienstmeisje vroeg of we straks zelf de weg naar boven konden vinden. Ik wilde in Bonnie's belang weten waar de wc was.

‘Als je erg nodig moet,’ zei het dienstmeisje, ‘dan mag je hier bij mij. Anders beneden.’

Achterin de zolder bevond zich een afdeling voor het personeel. Tussen twee kamers was een badcel aangelegd.

‘Vertel het maar niet aan iedereen,’ zei het meisje glimlachend. En toen voegde ze er bedachtzaam aan toe: ‘Vertel het ook eigenlijk maar wel.’

Ik voelde me langzamerhand in een prettig humeur komen. Het zou nu leuk zijn wanneer allerlei kinderen de trap opstormden om zich uit te kleden en in plaats van slapen spelletjes te doen. Tegelijkertijd wilde ik ook de tuin zien, met zijn regendak.

Het dienstmeisje bracht ons naar beneden. Achter het huis was het een drukte van belang. Er hingen inderdaad lampions, die zacht heen en weer schommelden in de wind. Nergens zag ik mijn ouders, noch oom Herman en zijn vrouw. Ik gaf Bonnie een hand en zocht met haar een weg tussen de volwassenen door naar de tafels met snoep. Maar dat bleek een vergissing. De tafels die er stonden waren beladen met glazen en drank. Een ober arriveerde met een schaal vol hartigheid. Op dat moment ontdekten wij de andere kinderen, die net als wij rondkeken naar dingen die ze lekker vonden. Wij sloten ons aaneen, als een bende, maar we schreeuwden niet en vroegen uiteindelijk heel beleefd of er ook iets voor de kinderen te eten en te drinken was. Nadat we een soort popcorn hadden bemachtigd, probeerden we een spelletje te doen, maar overal liepen volwassenen, het werd een beetje koud en niemand had er echt zin in. Opeens klonk er een zacht geraas boven ons hoofd. En daar was het uitschuifbare dak. De lampions schommelden nu veel wilder, hier en daar doofde er zelfs een. De vogels vlogen meteen op toen het dak over de tuin schoof; het kwam trouwens helemaal niet hoog. Waarschijnlijk daardoor werd het meteen een stuk warmer.

Mijn zusje en ik dwaalden een beetje af. De andere

kinderen vielen ons tegen, en wij denk ik hen. Een paar van de grotere jongens speelden boksprong. Daarbij slaakten zij belachelijke kreten. De anderen stonden er schaapachtig bij te lachen.

Bonnie en ik liepen ongemerkt een eindje van het groepje weg, en als vanzelf dwaalden we door de uitgestrekte tuin, waar nu enkele open plekken waren gevallen. Vooral bij de tafels met voedsel en drank stonden de mensen op een kluitje. In een ver verwijderde hoek van de tuin, achter een vijvertje, speelde een orkestje. Een paar jonge mensen dansten er met de armen om elkaar. Zij droegen spijkerbroeken en gekleurde, zijden hemden. Op hun neuzen stonden zonnebrillen zo groot als wagenwielen.

‘Wat mooi,’ zei mijn zusje. ‘Wat mooi zijn die, hè Waker?’

Wij luisterden naar de langzame muziek. Ik huiverde opeens en trok Bonnie tegen mij aan. Daarna liepen wij langzaam verder.

Opeens hoorden we gegiechel en de stem van oom Herman, die lachend uitriep: ‘Nou heb ik je helemaal!’, en meteen zag ik dat hij mijn moeder bedoelde. Ze stonden achter een paar struiken dicht tegen elkaar aan. Ik wist best waarom Herman zijn handen onder haar jurk hield. Ik wist ook dat het ongepast was om te blijven kijken, maar ik kon mij niet verroeren. Daarbij begon ik hevig te trillen, alsof een machine mij door elkaar schudde.

Ik wilde mijn zusje meetrokken, maar ik stond als aan de grond genageld. Mijn benen trilden nu zo hevig, dat ik nauwelijks kon lopen. Daarbij leek het of mijn tong opzwol en mijn mond geheel vulde. Ik stond daar maar en kneep mijn zusje in haar hand, zonder dat ik in staat was haar weg te voeren. Het leek of ik met een onzichtbare draad

vastzat aan mijn moeder. Maar ik voelde hoe de draad steeds strakker werd gespannen en direct ging breken. Ik zei tegen mezelf dat het me niets kon schelen. Ik vond mij kinderachtig en belachelijk tegelijk. Ik wou naar haar schreeuwen en toch wist ik dat ik dat nooit zou doen.

Ik stond daar in die tuin die niet voor kinderen gemaakt was en mijn zusje zei kribbig dat ze verder wou lopen. Ze had niets gezien! Ver van mij, gescheiden door bomen en struiken, maakte mijn moeder zich voorzichtig los uit de omarming. Het leek wel alsof zij aan de rand stond van een groot veld, dat doorschoten werd door riviertjes. Ik kon haar niet bereiken. Ik kon niet eens zwemmen.

Ik wreef door mijn ogen en keek. Nu haalde zij vlug een kam uit haar handtas en keerde zich van oom Herman af, alsof zij hem niet wilde kennen.

‘Wat is er toch?’ vroeg Bonnie kribbig.

Ik probeerde iets te zeggen, maar nog steeds was mijn stem op de loop. Ik schudde mijn hoofd en probeerde mijn schouders op te halen. Met schrik dacht ik eraan hoe dat nu moest met mijn tong, die mijn mond vulde, maar opeens kon ik hem weer bewegen.

Voorzichtig liep ik weg met Bonnie in de richting van de kleine vijver. Er waren nog maar een paar kinderen. Een moeder liep met haar zoontje aan de hand in de richting van het grote huis. Ik herkende in de jongen degene die als bok had gefungeerd. Nu moest hij naar bed. Ik klemde mijn handen op elkaar, om niet te hoeven huilen. Ik had nu zoveel zin mezelf te laten gaan, dat ik steeds woedender werd en hardop vloekte.

Maar ik kon de riviertjes tussen mij en de ouderen, onder wie mijn moeder, niet laten verdwijnen. Ze stroomden door mijn hoofd en brachten me in verwarring. Ze leidden mij steeds terug naar dat beeld waaraan ik niet mocht denken, maar het denken eraan hield niet meer op.

Ik zag nog zoveel meer dingen die me beurtelings warm maakten en koud, opgewonden en treurig.

Het bandje pauzeerde even. Het geroezemoes van stemmen drong mijn hoofd binnen en leek er niet meer weg te gaan. Bonnie wilde even uitrusten op een bankje. Zij drukte zich tegen mij aan en fluisterde dat ze het koud had, maar nu toch niet meer naar bed wilde, omdat ze de kinderen niet leuk vond, evenmin als de zolder.

Op dat moment zagen we vader. Hij had zijn arm om tante Suze en perste haar stevig tegen zich aan. Daarna bleef hij opeens staan en draaide haar naar zich toe. Hij legde een hand tegen haar borst en kuste haar. Ik durfde mij niet te verroeren. Ik stelde mijzelf gerust door mij in te prenten dat dit bij het feest hoorde en dat het een spelletje was waarin volwassenen behagen schepten. Dat het niets te betekenen had en dat het allemaal al vaststond voordat we ontzettend vrolijk wegreden van huis.

Mijn zusje begon zacht te snikken. En alsof het zo was afgesproken zette tegelijk het bandje een nieuw optreden in met een roffel van de drummer op zijn trommels. De jongens in de spijkerpakken stonden alweer klaar om te gaan dansen. Toen de drummer niet meer van ophouden wist, barstten zij uit in gejuich. Dit merkten vader en Suze niet. Zij stonden met de armen om elkaar heen en kusten elkaar. Pas na een lange tijd liet hij haar los; zij lachten tegen elkaar zonder iets te zeggen. Eerst daarna keek mijn vader rond, ontdekte ons en zwaaide. Hij zwaaide! Maar hij kwam niet naar ons toe. Het leek of hij ons herkende maar niet wilde spreken. Hij zag ook niet dat mijn zusje huilde.

Terwijl ik toekeek hoe mijn vader en tante Suze zich omdraaiden en de dansvloer opliepen, schoot mij iets te binnen waar ik nooit eerder over had nagedacht. Het was op een regenachtige zaterdagmiddag. Mijn vader en Bonnie waren in de auto naar oma en ik speelde bij een

vriendje. Terwijl wij loden soldaatjes bombardeerden, kwam zijn moeder binnen en zei dat ze me naar huis ging brengen, omdat haar vader naar het ziekenhuis moest. Ze reed mij met ontzettende haast naar huis en zette mij af bij de voordeur. Ik liep om het huis heen en ging binnen door de achterdeur. Toen ik de gang inliep, kwam juist Herman de trap af. Mijn moeder volgde hem in haar kimono. Ik wou meteen gaan uitleggen waarom ik zo vroeg terug was, maar ze hadden daar geen van beiden belangstelling voor. Herman stond wat vreemd te kijken onderaan de trap en vroeg of ik vanmiddag veel geleerd had op school.

‘Het is zaterdag, idioot!’ riep mijn moeder. Daarna zei ze: ‘Wat fijn dat je het lek gevonden hebt Herman,’ en meteen begonnen ze verschrikkelijk te lachen.

‘Je moest maar niet tegen pappa zeggen dat oom Herman onze badkamer gerepareerd heeft,’ zei mijn moeder even later. ‘Pappa vindt het vervelend te horen dat er dingen kapot zijn in huis.’

Ik wilde overal naar toe, behalve naar die zolder, die groot en donker voor me opdoemde. Ik trok Bonnie mee naar de dansvloer, waar Suze en mijn vader vrolijk dansten.

‘Hebben jullie plezier?’ vroeg vader met een rood aangelopen hoofd. ‘Willen jullie nog niet naar bed?’

‘Weten jullie dat de zee hierachter is?’ zei Suze.

Ze glimlachte, maar niet tegen ons.

‘Er is hier niet veel voor de kinderen, Frits,’ zei Suze. Maar hij hoorde het niet, omdat hij in zijn eentje met zijn heupen stond te draaien op de maat van de muziek.

Ik nam mijn zusje mee naar de achterkant van de tuin. Die werd gevormd door een rij bomen. Achter die bomen was een hek, precies op de plaats waar het dak ophield. Dit hek stond een eindje open. Misschien waren er meer gasten doorheen gegaan en het duin ingelopen. In het donker zouden ze wel allemaal met hun armen om elkaar

heen staan.

‘Ik wil niet in het donker,’ zei mijn zusje. Maar ik gebood haar mee te gaan. Ik wist heel zeker dat het goed was de tuin uit te lopen en naar de wind vanuit zee te luisteren die daar niet langer overstemd werd door muziek. Ik voelde me opgewonden en tegelijkertijd verdrietig. Het was net zo'n gevoel als toen mijn hondje was doodgereden. Ik kon niets verzinnen om het knagende gevoel in mijn maag te verdrijven. Ik dacht dat het met Bonnie net zo was. Misschien nog wel erger. Zij was tenslotte pas acht.

Vanaf het hek volgden we een zandpad dat tegen het duin op liep. Het was een hele klim, soms gleden we een eindje terug. De duinenrij was breed. Maar het geluid van de zee werd steeds sterker.

Toen wij op het topje van het laatste duin waren gekomen, wist ik opeens niet meer waarom ik mijn zusje hierheen had meegenomen. Op datzelfde moment werd ik bang en had ik wel willen schreeuwen. Maar mijn ouders waren veel te ver weg om mij te horen en mijn zusje kneep zo stevig in mijn hand dat ik mijn tanden op elkaar zette en bleef staan. Toen we omkeken zagen wij de lichten van het huis en de tuin die een wolk van licht vormden boven het feestterrein. Voor ons lag het strand en daarachter, onzichtbaar, de zee. Een dichte damp hing boven het zand. Dicht tegen elkaar aan bleven wij zo een paar minuten voor ons uit kijken. Langzamerhand werd ik een beetje rustiger, wende aan het gebulder van de branding en aan de nevel die precies leek te beginnen waar wij ons bevonden. Ik was niet langer bang. Het trillen in mijn benen was trouwens overgegaan. De weg terug leek licht en makkelijk begaanbaar. Zo konden wij rustig en onopgemerkt de zolder bereiken, en een gevoel van opluchting maakte zich van ons meester bij het vooruitzicht dat we dit feest konden verlaten.

Plotseling stootte Bonnie mij hard in mijn zij. Ik vloekte opnieuw, maar op hetzelfde ogenblik zag ik waarvan ze was geschrokken. Uit de nevel, recht voor ons, kwam een dame. Ze droeg een lange jurk en toen zij op een paar passen afstand van ons was gekomen, kon ik de lichtblauwe kleur ervan vaag onderscheiden. Zij had lang blond haar en lange wimpers, en aan haar armen droeg zij handschoenen tot aan de elleboog. Zij was zo mooi dat ik mijn adem inhield. Tegelijkertijd verwarde het mij dat ik alles aan haar in één oogopslag, in het duister, zo helder onderscheiden kon. Alsof zij lichtgevend was. Ik had zin om naar haar toe te rennen, haar een hand te geven, met haar mee te gaan. Want toen ik zag dat zij doorliep, besprong de angst mij opnieuw. Ik geloof niet dat zij ons zag. Het leek alsof het mulle zand haar niet in het minst hinderde.

Toen zij ons in feite al voorbij was, keerde zij zich opeens om, alsof zij iets vergeten was, en opnieuw verdween zij in de nevel. Het geraas van de zee nam toe, alsof er een trein recht op ons afreed. Bonnie begon mij mee te trekken. Nog een keer tuurde ik in de grijze massa voor mij of ik haar zag lopen. Maar zij leek voorgoed verdwenen. Ik keerde mij resoluut om en rende samen met mijn zusje duinafwaarts in de richting van het licht.

‘Jij zag haar toch ook, hè Walter?’ vroeg mijn zusje toen wij terug waren binnen het hek.

Ik stelde haar gerust. Ik had haar ook gezien. Als je haar alle twee had gezien dan moest ze wel echt zijn. Ik dacht aan haar. Ik verlangde naar haar. Ik had opnieuw zin om te huilen en ik hoopte dat ook zij zou huilen, zodat ik mijn mond tegen haar natte gezicht kon drukken. Maar ze kwam alleen voorbijlopen en zij zag mij niet. Misschien zocht zij wel net als ik naar iemand die nog niet vergeten was dat zij bestond.

Toen wij op de zolder lagen, begon het te regenen. De druppels maakten een tikkend geluid op het dak.

2

Deze korte episode uit mijn leven heb ik na een vervagingsproces van veertien jaar uit mijn geheugen opgediept. De tijd heeft aan de herinnering het een en ander veranderd. Dat maakt natuurlijk niets uit voor de waarde van de reconstructie. Bovendien komt daar nog iets anders bij, dat misschien het beste vergeleken kan worden met de restauratie van een onder stof en vuiligheid verdwenen schilderij. Door de een of andere oorzaak komt het, bijvoorbeeld tijdens een grote schoonmaak, boven water en omdat het aansluit bij de mode van de tijd belandt het, in plaats van op de vuilnisschuit, in de werkruimte van een restaurateur. Nadat deze er zijn best op heeft gedaan, blijkt het schilderij een nieuwe glans te hebben verkregen, die de luister van zijn vorige bestaan overtreft. De tijd heeft de kracht van de voorstelling verdiept: wat toen naturalistisch werd weergegeven is nu een melancholisch signaal van weleer.

Zo vond ik mijn eigen tableau vivant terug waarvan ik het bestaan eigenlijk was vergeten. Maar ik was niet bezig aan een grote schoonmaak, tegen de tijd dat ik daaraan begin schrijft een ander mijn verhalen op.

Natuurlijk wilde ik wel weten hoe zo onverhoeds de toegang tot een van de eerste straten in mijn geheugen was blootgelegd. Ongetwijfeld speelde hierbij de zee kust een belangrijke rol. De zomer liep op zijn einde. De meeste vakantiegangers waren alweer aan het werk. Kinderen zaten op school en betreurden de vergankelijkheid van het vrije bestaan. Alleen de oudere mensen flaneerden nu over de boulevards. De zon bleef steeds vaker weg. Maar voor krakende botten is dat niet een onoverkomelijk bezwaar.

Het was een gloeiend hete zomer geweest. Soms was mijn kamer in de binnenstad gelijk een oven. Benzinstank vulde de ruimte en bleef hangen. Moeders sjokten lusteloos achter blinkende kinderwagens.

In deze temperatuur probeerde ik te werken. Ik had niet lang geleden een tamelijk succesvolle verhalenbundel gepubliceerd. ‘Vroeger was je een schrijvertje, jongen,’ zei een bevriende uitgever. ‘Nu ben je een auteur.’ Ik wist precies wat dat betekende. Ik had daarvoor een drietal romans gepubliceerd. Het was geenszins te danken aan mijn aardige gezicht dat de spraakmakende gemeente mij onverhoeds omhoogtilde, waarna ik even in de lucht mocht zweven als een veertje. Dit veertje had het trouwens warm. Maar ik schreef. Ik dacht dat de omstandigheden geschikt waren voor het schrijven van een nieuw uitzonderlijk verhaal. Had het overigens gesneeuwd, ik had er niet anders over gedacht. Zojuist was ik teruggekomen van vakantie, tijdens welke ik mijn vriendin was kwijtgeraakt. Met haar had ik een maand lang op het strand gelegen. Wij hadden in kleine, half donkere restaurants gegeten. Glimlachend verzekerde ik haar dat wij dit soort dingen straks geregeld zouden kunnen doen, wanneer ik grote oplagen haalde en derhalve gevraagd werd in komische panels op de televisie. Toch zag ze het opeens niet meer zitten. Zo was het altijd met haar gegaan. Elke minnaar had na een paar maanden nog net zoveel nieuws waarde als de krant van de vorige dag.

‘Ik geloof echt niet dat het langer gaat, Walter,’ zei Nora, tijdens het nuttigen van een ijskoude gazpacho. En ze voegde eraan toe: ‘Ik kan er ook niets aan doen.’

Diezelfde avond wandelde ik met haar langs het strand. Overal lagen vrijende paartjes. Ik wist dat ze er geen bezwaar tegen zou hebben als ik haar onder het maanlicht wenste te beminnen. Die afdeling viel buiten het gebied

waarin zij plotseling verhoudingen ‘niet meer zag zitten’. Ik was erg aan haar gehecht geraakt. Ik had haar leren kennen in de boekhandel waar mijn zusje werkte. Ze verkeerde in de veronderstelling dat boeken haar veel konden leren. In die gedachte had ik haar niet al te veel gesterkt. Ik kon niet werkelijk bedenken waarom ze zich opeens zo haastte van mij af te komen. Ze gaf toe dat dit voor haar net zo de vraag was. Dat ik mij nog even voortreffelijk jegens haar gedroeg als twee maanden daarvoor. ‘Maar ik houd niet meer van je,’ zei Nora, en vervolgens opperde ze hoopvol: ‘Jij houdt toch ook niet van mij?’

Ik verzekerde haar dat dit nu juist wel het geval was. Dat ik mij niet snel vergiste wat betreft het optreden van dit zeldzame gevoel. Over gevoel deed ze vanaf dat moment heel schamper. Alsof het niet bestond. Ze begon een betoog over bedrog. Ze had een bevestiging van totale eerlijkheid. Tijdens deze oprisping vertelde ze mij wat ik fout deed. Ik deed alles fout. Ik was een volstrekte monomaan. Ik wilde haar veranderen in literatuur. Ik liet haar in mijn geweldige zelfzuchtigheid opdraven in allerlei standen, alleen maar om haar reacties te kunnen beschrijven. Op dat moment dacht ik even dat ze gek was. En als gevolg daarvan huilde ze een nacht lang in mijn armen. Ze vertelde mij over haar vroegere vrienden, bij wie zij een soort absolute veiligheid had gezocht. Maar steeds wanneer zij dacht dat die verworven was, werd zij bang voor zichzelf, voor de ontgoocheling, en rende zij verder naar een ander.

‘Waarom probeer je het niet eens met een beetje minder?’ stelde ik voor. Maar daar begon zij niet aan. Als je met minder begint kun je het wel vergeten. Ik wilde weten wat ze niet wilde vergeten. Toch niet een soort eeuwige jeugd?

Ze antwoordde dat ik over dat soort dingen niet moest

praten, dat dit nu net weer wat voor mij was, dat gelul over toekomst en hoe slecht het met ons afliep.

‘Het loopt helemaal niet slecht af!’ schreeuwde ik razend. ‘Het zou me overigens een waar genoegen zijn als het slecht met je afliep, tyfuswif!’

Wij hadden in korte tijd veel in elkaar geïnvesteerd. En wij hadden veelvuldig onze verhouding, onze verwachtingen voor de toekomst en onze mislukkingen van vroeger doorgepraat. Nu namen wij afscheid in de wetenschap dat wij dit beiden nauwelijks konden verdragen. Dit gebeurde nu twee weken geleden. Vanaf dat tijdstip hadden mijn gedachten steeds gecirkeld rondom haar.

Wat ik mij nu afvraag is of de ervaringen met Nora mijn geheugen hadden aangezet tot het prijsgeven van mijn belevenissen als twaalfjarig kind. Ik zou dit voor zeker hebben aangenomen, wanneer er de dag voordat ik het verhaal begon te schrijven nog niet iets anders was gebeurd.

Een hele morgen had ik achter mijn werktafel gezeten zonder dat mij iets zinnigs te binnen schoot. Toen ik mijn verloren dag besepte, ging ik naar de bioscoop. Daar was het zo benauwd dat ik knikkebollend de film uitzat en daarna terugkeerde naar huis. Op de mat lag de post, die deze middag laat bezorgd was. Behalve een paar rekeningen was er een ansichtkaart van mijn zusje. Zij bevond zich op dat moment in Noordwijk, waar mijn ouders een appartement hadden gehuurd. Het was een erg droevige kaart. De vuurtoren stond erop en aan de voet daarvan begon de boulevard. De foto was uit zee genomen. Onderaan de kaart schuimde de branding. Geen moeite had de fotograaf te veel geleden om een belangrijk deel van de badplaats vast te leggen op het celluloid. Haat geeft de mens nu eenmaal vleugels. Het was een ronduit smerige

foto. De zee leek op de ontlasting van een zieke hond. De vuurtoren en de hotels rechts daarvan waren ook al uitgevoerd in een technicolor die deze bouwwerken onthechte van de werkelijke wereld. De lucht was uitgevoerd in lila.

Ik begreep onmiddellijk dat mijn zusje deze kaart heel zorgvuldig voor mij had uitgezocht. Dat waardeerde ik in haar. Geen moeite was haar ooit te veel om haar walging tegenover de toeristenkermis van de voormalige strandjutters uit te drukken. Ik stelde mij voor met welk een verbeterd trek op haar gezicht zij aan een tafeltje zat, terwijl ze deze tekst schreef op de achterkant:

Groeten. Worsten, petjes, bier

De cryptische mededeling vervat in deze tekst, probeerde ik onmiddellijk in verband te brengen met de fantastische kleuren aan de voorzijde van de kaart, maar de tekst bracht mijn oorspronkelijke interpretatie van de voorstelling aan het wankelen. Het was natuurlijk zeer goed mogelijk dat zij een verdere ironisering van de vakantiegenoegens om zich heen op het oog had. Maar voor worsten en vooral petjes was het toch wat laat in het seizoen. De petjes stonden allang weer in de fabrieken van het Ruhrgebied. God strooit zijn overdaad aan tuig over de stranden uit, maar neemt het na verloop van tijd gelukkig ook weer in.

Misschien moest ik het kleiner zien en sloeg de tekst op mijn vader, die speciaal in zijn vakantie niet viel weg te branden van de kraampjes met rolmopsen en gebakken vis. Het leek mij echter ook aannemelijk dat de tekst samen met de foto haar eigen situatie moest verbeelden: opgesloten in een flat tussen onze in verval geraakte ouders, om bij te komen van de spanningen via het inademen van frisse buitenlucht. Wat wil je eigenlijk nog meer? Misschien wilde Bonnie haar man terug in zijn oorspronkelijke staat, toen er nog veel te lachen viel en

geen afstand in de stad te groot was om te overbruggen.

Een laatste mogelijkheid was dat geen van mijn gissingen klopte en dat het in Noordwijk ook nu nog wemelde van goedkoop vakantievolk en dat zij elke avond de flat ontvluchtte om zich tussen de bierdrinkers te mengen en zich uit afschuw voor haar situatie te laten gebruiken.

Ik legde de kaart weg en ging bij een glas pils zitten nadenken. Zoals gewoonlijk had het mij geen enkele moeite gekost verklaringen te bedenken voor iets dat raadselachtig op mij afkwam. Maar de oplossingen die ik deze keer gevonden had bevielen me niet, te meer omdat ik nu *werkelijk* wilde weten wat er aan de hand was. Na enkele flesjes ijskoude pils voelde ik me lusteloos en niet in staat eten klaar te maken. De zon stond nog altijd wazig geel aan de lucht. Geen wolkje te bekennen. Ik hoopte dat het ging waaien. Mijn broek plakte aan de lederen stoelzitting. Ik had moeite mijn gedachten te ordenen. Door de problemen met Nora was ik die van mijn zusje een beetje vergeten. Ik had haar vanzelfsprekend afgeraden met mijn ouders mee te gaan. Had haar gewezen op de verveling, de eindeloze herhaling van gespreksonderwerpen, de voortdurende verwijten: ‘Ook bij jou zal wel wat scheefgezet hebben.’ ‘Als een man zo vreemd gaat doen is er natuurlijk ook wel wat loos met zijn vrouw.’

Denk erom, had ik gezegd, als je dat hoort wil je de straat op, en daar lopen er nog veel meer die zich vervelen en op zoek zijn naar al het plezier van de wereld, maar daarvan is er niet meer dan eersteklas vlees in een bamibal.

Was het haar bedoeling dat ik overkwam? Wat kon ik aan haar toestand veranderen? Ik nam nog een pils en viel boven op de krant in slaap. Een uur later had ik pijn in mijn rug. Ik pakte de ansichtkaart van tafel en staarde ernaar. Ik dacht eraan hoe vaak ik vroeger mijn zusje had beschermd en haar had toegedekt als ze ons weer eens

ergens anders onder dak hadden gebracht.

Nu kon ik niets meer voor haar doen. Dit was haar eigen leven. Ik had haar er niet eens voor gewaarschuwd omdat ik de situatie waarin ze verkeerde niet had voorzien.

Met mijn hand op de kaart viel ik opnieuw in slaap. Toen ik wakker werd probeerde ik mijn opzet van die morgen verder uit te werken. Ik zette mij achter mijn schrijfmachine en begon te typen. De schaduw van mijn zusje lag levensgroot op het papier. Maar hij viel samen met het schaduwbeeld van Nora. Ik had geen zin om langer in mijn huis te blijven. Daarom belde ik de spoorwegen en informeerde hoe laat de eerstvolgende trein naar Leiden ging, met busaansluiting Noordwijk.

3

Mijn zusje en ik waren nooit onafscheidelijk geweest. Daarvoor verschilden wij net iets te veel in leeftijd. Wel kwam zij nadat ik het huis was uitgegaan vaak bij mij langs en praatte dan een uur of wat tegen mij aan. Dit laatste zette zij in verhevigde mate voort nadat zij was gaan studeren.

Het opmerkelijkste bezoek in de reeks bracht Bonnie mij acht maanden geleden. Zij was ontzettend vrolijk, kuste mij, riep dat ze het koud had en zei:

‘Jezus Walter, wat gaat het toch slecht met mijn studie.’

Dit laatste verwonderde mij niet in het minst. Het lag in de lijn der gebeurtenissen besloten. Zij had sinds zij twee jaar geleden ons ouderlijk huis had verlaten, geen rust gevonden om te gaan zitten achter een boek waarvan haar leermeesters besloten hadden dat ze het uit het hoofd moest leren.

‘O ja,’ zei Bonnie even later. ‘Volgende week ga ik trouwen.’

Deze mededeling kwam als een volkomen verrassing.

‘We willen geen dag laten voorbijgaan,’ zei Bonnie.

Wat bedoelde ze met dat voorbijgaan? Zij en haar vriend die ik niet kende konden ook zonder getrouwd te zijn de hele dag bij elkaar in bed kruipen en elkaar aardige dingen toevoegen, net zolang tot de verveling een van hen ertoe dreef hun liefdesnestje te verlaten om op de hoek een krantje te gaan kopen. Dit was evenwel een uiterst simplistische voorstelling van zaken. Haar vriend Peter was zeeman, althans: hij was op het ogenblik varensgezel. Daarvoor was hij in opleiding geweest voor gevechtsvlieger, hij had economie gestudeerd en daarna, toen hij in al die dingen was mislukt, filosofie. Dit laatste had hem regelrecht tot het monsterboekje gebracht en nu zwierf hij alweer gedurende driekwart jaar over de wereldzeeën. Hij was net met verlof. Tijdens dat verlof had hij, behalve de beslissing mijn zuster te huwen, een besluit genomen dat zijn leven ging veranderen: dit was zijn laatste reis. Hij nam zijn echtgenote mee.

Dit nu was gemakkelijker gezegd dan gerealiseerd. Het is geenszins de gewoonte dat lichtmatrozen hun vrouw meenemen aan boord. Daarom besloten zij hun gezamenlijke optreden voorlopig tot trouwen te beperken. ‘In ieder geval gaat de tijd dan wat sneller, als hij weet dat iemand op hem wacht.’ Ik dacht dat er een andere relatie bestond tussen op iemand wachten en het zien verstrijken van de tijd. Ik besloot dat ik Peter wilde zien alvorens ik mij ermee zou belasten voorzichtig onze ouders op de hoogte te brengen van de onverhoedse uitbouw der familie.

Peter vond ik buitengewoon sympathiek. Dat viel eigenlijk een beetje tegen. Ik had haar liever willen waarschuwen dat dit huwelijk zou uitlopen op niets. Bij voorbaat had ik al een aantal argumenten klaar, maar die sloeg Peter mij onmiddellijk bij opkomst uit handen. Hij was een tamelijk lange jongen, met lichtblauwe ogen en

een rozig gezicht. Hij begon te zeggen dat ik hun besluit wel wat overhaast zou vinden. ‘Jullie schrijvers denken vast beter na over de dingen.’ Hij liep mijn boekenkast langs en als gedreven door een wichelroede wendde hij zich rechtstreeks naar de plaats waar mijn eigen boeken stonden en pakte er een van de plank.

‘Je wilt het me zeker niet uitlenen?’ zei Peter. ‘Zelf zou ik iemand die mijn eigen boek wou lenen van de trap af smijten.’

Waar had ik deze woorden meer gehoord? Natuurlijk, in mijzelf! Zou Bonnie hem hebben voorgezegd hoe hij zich ten opzichte van mij diende te gedragen? Hoe roerend. En met welk een subtiliteit volgde hij haar raadgevingen op!

‘Nou ja,’ vervolgde Peter. ‘Eigenlijk weet ik van je zuster dat je dit soort vragen haat. Ik wil niet overdrijven.’

Ik had natuurlijk nog wel extra exemplaren van mijn vier gepubliceerde boeken, voor het geval ik ooit kinderen zou hebben, maar daar zag het nu even niet naar uit. Ik kon mij trouwens niet aan het gevoel onttrekken dat Peter werkelijk belang stelde in mijn werk, omdat ik de broer was van zijn aanstaande vrouw, die hem waarschijnlijk verteld had hoe vaak wij ons in onze jeugd tot elkaar hadden moeten wenden. Misschien hoopte hij via mij een weg naar haar te vinden, verondersteld dat zij nog niet geheel een open boek voor hem was, of juist wel een open boek met een paar misgedrukte pagina's. Dat dacht ik allemaal. Peter op zijn beurt kon aardig vertellen over zijn reizen. Ik hield niet van reisverhalen. Ik verzon dat soort belevenissen liever zelf. Maar hij kon op een overdreven manier de meest futiele zaken opblazen, zodat ze belachelijk en lachwekkend werden. Het zeevolk deugde voor geen stuiver in die verhalen van hem. Driekwart van de bemanningen leed eenmaal op de wal aan impotentie. Onbewoonde eilanden bleken tot overmaat van ramp

bordelen. Bordelen onbewoonde eilanden, waar de amechtige reiziger pijnlijk geconfronteerd werd met zijn treurig lot.

Wij beleefden een genoeglijke avond. Na enig drankgebruik vroeg ik Peter wat hij van mijn zusje vond en of hij echt zo overhaast wou trouwen, terwijl zijn schip ook deze reis weer koers zette naar allerhande exotische havens.

‘Ik houd van haar,’ zei Peter. ‘Laat ik het anders zeggen: ik zit aan haar vast als een anker in het koraalrif.’

Ik had weinig verstand van ankers, en nog minder van koraalrif. Ik begreep dat hij zich in hoge mate tot mijn zusje aangetrokken voelde. Ik wilde hem waarschuwen voor liefde op het eerste gezicht. En ook op het tweede. Daarna wilde hij weten wat ik zelf van Bonnie dacht.

‘Ze bewondert je nogal, geloof ik,’ zei Peter. ‘Weet je dat ze het steeds over je heeft? Als ik je niet zo aardig vond zou ik de pest aan je hebben.’

Hier naderden wij een moeilijk punt. Want ik geloofde hem niet. Ik vond dat hij wat al te gemakkelijk over Bonnie praatte. Het ergerde mij dat hij de subtiele wijze waarop onze levens met elkaar verbonden waren geweest, gemakzuchtig omschreef met die eenzijdige bewondering.

Omdat Bonnie en ik veel op elkaar aangewezen waren, hadden wij elkaar in onze jeugd moeten ontzien. Dat is een onnatuurlijke situatie in het geval van kinderen. De angst een ander pijn te doen had ongetwijfeld onze latere relaties met anderen beïnvloed. In al onze uitingen bouwden wij de bescherming in die wij ook hanteerden ten opzichte van elkaar. Wij waren kinderen van ouders die ons met alle geweld wilden hebben en daarna ontdekten dat de wereld nog zoveel andere dingen omvatte. Naar dat andere gingen zij op strooptocht, een hele toer, en daarom renden zij met de jaren steeds amechtiger achter hetzelfde aan. Eerst bestonden er nog allerlei aardige vooruitzichten

op het slagen van hun missie. Zij kozen vrienden en betrokken die in hun spelletjes. Zij gaven zich over aan de willekeur van andere echtparen en keerden steevast chagrijnig en teleurgesteld naar huis. Het is niet zo eenvoudig genoegens te vinden die je werkelijk op het lijf zijn geschreven, zonder dat dit lijf gaat rimpelen en blauwe plekken vertoont.

Onze ouders hadden een niet geringe aanleg voor het oplopen van butsen. De in mijn jeugdherinnering genoemde tante Suze was in haar tijd een jonge, vrolijke en vooral speelse vrouw, die het in het geheel niet erg vond wanneer mijn vader op intieme wijze haar lichaam verkende met zijn vingers. Maar met niet meer dan tien. Terwijl mijn vader zich voorstellingen maakte van het paradijs waarin hij de vervolmaking van zijn wereldse dromen zou vinden, wijdde Suze zich alweer aan de geneugten van de cosmetica. Herman was in die dingen doortastender dan vader, hetgeen mijn moeder op zijn waarde wist te schatten. Van het viertal keerde mijn vader altijd weer met een opgekropt gevoel van mislukte verwachting naar huis. Ik ken dat gevoel. Het hangt aan mij nu ik dit schrijf.

Het aardige van de relatie tussen Herman, Suze en mijn ouders was dat zij niet van elkaar wisten welke combinaties zich bij tijd en wijle vormden. Dit schijnt ongelooflijk. Maar op een dag ging er iets mis met een afspraak. En toen kwam het uit. Dit veroorzaakte een enorme consternatie. Mijn vader schreeuwde door het huis dat hij het een schande vond dat zijn vrouw achter zijn rug om met een ander naar bed ging. Wij als kinderen begrepen er niets van. Gedurende enkele dagen was er een zenuwachtig heen en weer geloop tussen beide huizen waar de ontucht was gerijpt en daarna trad er een serene rust in. Mijn vader had inmiddels een poging ondernomen Suze over haar laatste schroom heen te krijgen, omdat hij vond dat hij

vergeleken met zijn vriend flink achterlag en nu met groot rechtvaardigheidsgevoel de zaak in evenwicht wenste te brengen. Daarvan was Suze niet gediend. Ze had het best gevonden dat hij haar uiterst plezierig bezighield, maar zij kende haar grenzen, die waren gesteld door de trouw. Uiteindelijk barstten ze alle vier in tranen uit en beloofden elkaar het verleden te begraven. Mijn vader dacht daarbij al aan een nieuwe toekomst. Buiten kantoortijd begon hij op bescheiden schaal te experimenteren met datgene waarvoor hij bij Suze de basis had gelegd.

Ook mijn moeder trok lering uit haar ervaringen en vertrok voor enige maanden naar haar ouders, die oud waren en slechthorend.

‘Je mamma, die is die arme opa aan het verplegen,’ zei mijn vader met trillende stem.

Inmiddels bewoog mijn moeder zich in de demi-monde van een minuscuul provincieplaatsje, waar ze haar jeugd had doorgebracht. Ze kenden haar daar niet meer terug. Eerst hield zij zich nog onledig met het lezen van boeken, om achter de werkelijke geheimen van het leven te komen. Mijn literaire aanleg heb ik van haar. Zij wilde een verklaring vinden voor de discrepantie tussen haar levenslust en de gebrekkige aandacht voor haar zeker niet saaie kinderen. Ze begon met plaatselijke dames over vrijheid en geborgenheid te discussiëren, tot ze allemaal beschaafd lallend van de sherry vol opwindende gedachten huiswaarts keerden.

Na een paar maanden kwam mijn moeder terug. Ze zei dat ze erg veel van ons hield, dat ze dat nu meer begreep dan ooit. Ze omhelsde mijn vader en die twee begonnen na deze herbezinning een leven van samen het huis uit en de culturele boer op. Toneelabonnementen, premières van films. Het kon niet op. Een enkele keer kwamen Herman en Suze nog wel eens op bezoek. Die hadden inmiddels

voor gezinsuitbreiding gezorgd. Herman was van baan veranderd. Hij zat nu als directiesecretaris bij een grote handelsfirma, en daar voelde hij zich niet gelukkig. Ze werden allemaal ouder. En het leggen van nieuwe contacten werd steeds moeilijker. Ook het onderhouden van de oude was geen sinecure. Om maar te zwijgen over het opvoeden van hun kinderen, het controleren van huiswerk, het zich opofferen om spelletjes te spelen en het zich bepakt en bezakt naar vakantieoorden met faciliteiten voor kinderen te begeven.

Toch waren mijn ouders erg aardige mensen en niet zonder gesprekstof of afgeleefd. Zij hadden weinig tijd voor ons, maar daar stond tegenover dat zij niet banaal waren, nooit over te laat thuishoeren zeurden en tamelijk gul waren met zakgeld.

Onze vrienden waren dol op mijn ouders. Ze kregen ze alleen niet al te dikwijls te zien.

Dit alles vormde dus de buitenkant. De binnenzijde was een stuk kouder. Het leek wel een omgekeerde vulkaan: de gloed van magma op de hellingen, de kale rots van binnen. Maar wee degene die erin valt. Om niet te spreken over ons, die eruit voortkwamen. Wij waren kinderen van de koude, die een enkele keer vanaf de buitenkant werden verwarmd. Degene die de meeste aandacht voor mijn zusje had was ik. Geen wonder dat zij mij bewonderde.

Toen ik een jaar of zestien was begon ik fantastische verhalen te schrijven. Bonnie was te jong om deze verwarde gedachtenstromen te kunnen volgen. Toen mijn werk meer vorm begon aan te nemen, merkte ik dat zij vaak ongevraagd inzage nam van mijn schriften. Misschien hoopte zij dat ik haar een zeker begrip kon verschaffen voor de achtergronden van onze situatie: een gezin met op vaste tijden slaande ruzies. Een verzameling oudejaarsfeesten die altijd eindigden in bonje en een dronken

chaos. Een moeder die zich steeds fanatieker begon te verdiepen in filosofieën waarin de niet-exactheid tot een dogma was verheven. Alsof een dansende tafel de waarheid over leven en sterven kon onthullen. Een persoonlijke geest de laatste metafysische nieuwtjes zou komen vertellen. En dat alles omdat ze ouder werd en de overgang naderde, moest toezien hoe haar jeugd haar verliet zonder dat er kans op bestond dat zij enigszins harmonieus de middelbare leeftijd zou ingaan. Zij kon elk ogenblik op een wankle ladder worden betrapt, onhandig balancerend bezig een touw aan te leggen rond haar nek.

Op een van de verjaardagsfeesten, nadat er veel drank was gemorst en niet alleen bij het afruimen, waarbij de scherven van kapot gevallen glazen overal heen waren gesprongen, trof ik mijn zusje aan, terwijl ze tegen de muur leunde in de kamer. Mijn vader liet zijn laatste gasten uit. Moeder kwam met een kwaad gezicht de kamer binnen, overzag de gebruikelijke ravage, riep, gelijk gewoonlijk, ‘godverdomme wat een beestenstal!’ en bleef even besluiteloos staan. Daarna nam zij een halfvolle wijnfles van de grond en transporteerde die naar de keuken. Toen ze terugkwam was ze bezig haar blouse open te knopen. De inhoud daarvan was in de loop der jaren aanmerkelijk verslapt. Ze begon zich altijd al vast uit te kleden als ze opruimde na een feest. Alsof nu niets er meer toe deed, waarbij aan de andere kant een behoefte aan efficiency haar in beweging hield: al opruimend afschminken en vlug onder de dekens. De auto van de laatste gasten claxonnerde. Daar stond Bonnie en ik zag dat ze huilde. Ze huilde geluidloos en bijna zonder tranen. Ik liep naar haar toe en legde mijn arm om haar schouder. Ik trok haar tegen mij aan en drukte haar hoofd tegen mijn borst. Mijn moeder kwam binnen en zag ons. ‘Wat is dat nou weer?!’ schreeuwde ze uitzinnig. ‘Kun je weer niet tegen laat

opblijven, kind?’ Ik wist dat het niet een kwestie was van laat opblijven en dat ook de wanorde in de kamer hier buiten stond. Bonnie en ik hadden de hele avond tussen de gasten gezeten. Wij hadden verteld over onszelf, op de beleefde toon waarmee altijd iedere ondervraging begon. Na korte tijd vertelde iemand het eerste sterke verhaal dat we allemaal al kenden. Clans zonderden zich af. Kalende heren begonnen de vrouwen van hun vrienden scabreus te bejegenen. Daar hadden de dames op gewacht. Mijn zusje keek dit alles aan en langzamerhand dreven wij beiden weg uit het gezichtsveld van de mensen in de kamer. Wij werden teruggeworpen op onszelf; daarom begonnen wij drank in te schenken en smeerden samen toostjes. Als het op dansen aankwam probeerden wij er tussenuit te knijpen. Dan kenden de ouderen ons plotseling weer wel, want Bonnie was een lief meisje en al die handige zakenlieden en zogenaamde ooms die lustten best een lief meisje, terwijl de tantes op hun beurt wel eens een artistieke jongeman met strak gesneden broek tegen het korset wilden persen.

Bonnie huilde en ik troostte haar. Ik zei dat ons nooit zoiets zou overkomen. Daarmee legde ik een claim op een vrolijker en vooral ook veel rustiger toekomst.

‘Ik wil hier weg,’ zei Bonnie.

‘We moeten eigenlijk voorgoed weg,’ zei ik zacht.

‘Waar zullen we heengaan?’ vroeg Bonnie.

‘We kopen een tuin met een prieel,’ zei ik. ‘Herinner je je nog? Vlakbij het strand.’

Ze lachte en kuste mij op mijn mond. Daarna stak zij haar handen uit de mouwen om de vuilnishoop die gedurende het laatste uur was ontstaan, te verwijderen.

Bij dit laatste moet ik even terugkomen op mijn zojuist verworven maar nog lang niet officiële status van schrijver. Op zichzelf is zoiets niet in het minst belangrijk, behalve

dan voor de gelukkige zelf. In ons geval echter speelden de produkten die ik afscheidde, bij de problemen die wij het hoofd moesten bieden, een belangrijke rol. Nooit kwamen mijn ouders tot een eensgezind besluit dan na eindeloze debatten waarbij de rol van boodschap vaak gespeeld werd door een porseleinen bord. Op die wijze kwam geregeld het punt van scheiding aan de orde. Wij zaten bijvoorbeeld gezellig bij elkaar en mijn moeder begon een discours over de geneugten van het vrije leven, waarbij zij al gauw terecht kwam op de ellendige beperktheid van het lot dat haar aan mijn vader had gekoppeld. Er trad vanzelfsprekend een zekere gewenning op, een herkenning van bepaalde clausen, en soms pauzeerden zij een ogenblik, applaudisseerden voor elkaar en voerden een korte verzoening op in bed, waarvan desnoods de gehele omtrek mee mocht genieten. Maar het spel leidde, geheel volgens de regels, altijd tot verlies voor een van hen. Deze verliet dan met deuren smijgend het huis, of slikte een paar pillen te veel. Gelegenheid om tot rust te komen was er weinig. Maar zoals het lagere diersoorten betaamt, pasten wij ons aan de leefomstandigheden aan. Toch dobberden Bonnie en ik vaak radeloos rond op de golven van de weltschmerz van onze ouders, of wij raakten verzeild in de branding van hun haat tegen iedereen die het zo op het oog beter voor elkaar had in zijn leven dan zij, mensen die meer geld verdienden, of die zich bij hun beperkingen hadden neergelegd.

In die sfeer begon ik te schrijven.

Echte schrijvers koesteren zelden de wens 'het te worden'. Zij zijn het. Zo was het ook met mij. Behalve de beteugeling van mijn buitensporige erotische behoeften en mijn angsten, waarin ook de puberteit nog eens flink rondroerde, vormde het verlangen de werkelijkheid in te wisselen voor fantasie een belangrijke drijfveer. Als er nu

iets was dat mijn zusje intrigeerde was het juist dat. Verhaaltjes op zichzelf konden haar niets schelen. Maar dat ik een werkelijkheid in elkaar zette die *elders* speelde, en dat in die werkelijkheid mensen elkaar probeerden te bereiken en desondanks steeds verloren, dat hield haar bezig. Ze wilde de drijfveren van die figuren begrijpen, weten waar de lekkage zat waardoor de paradijsvloek ook in die zo op het oog idyllische werelden was binnengedruppeld. Het ging er bij haar niet in dat je iets anders dan je eigen leven ging verzinnen dat toch als twee druppels water op je eigen omstandigheden leek. Ik had daar zelf niet veel oog voor. Ik was eigenlijk meer opgetogen dat ik mij zo duidelijk van anderen wist te onderscheiden via een vermogen dat zij niet in mij konden begrijpen.

Toen Bonnie de kamer ging opruimen legde zij zich neer bij de dingen die er al waren. Wij konden daar niets aan veranderen. Uiteindelijk veranderden ze ons.

Op dit punt keer ik terug naar haar overhaaste huwelijk met die alleraardigste Peter.

Bonnie wist niet hoe zij het had toen zij voor het eerst in haar leven een man ontmoette die haar volkomen ademloos deed luisteren naar zijn verhalen. Op charmante wijze wist hij de suggestie te wekken dat de werkelijkheid zijn fantasie stevig omklemd had, terwijl hij toch van zijn verhalen genoot. Het was nu eenmaal niet allemaal droefenis in de wereld en het was goed dat hij er was om daar nog eens met nadruk op te wijzen. Daarbij wist deze geoefende zeeman ook in erotisch opzicht hoe hij Bonnie het wand in moest krijgen, zodat zij een drietal drukke maar zeer ongecompliceerde weken beleefden, die resulteerden in de gang naar het gemeentehuis. Daarna wachtte er nog slechts de zakdoek aan de kade en het duimendraaien achter de brievenbus.

‘Mijn liefste,’ schreef Peter vanaf zijn eerste bestemming,

‘wat is het hier warm. Is het bij jullie ook zo warm? Hier is het niet om uit te houden. Was je maar bij me.’ Enzovoort. Enzovoort. Ze had nog nooit zulk opwekkend proza gelezen, hoewel driekwart van de brief een klaagzang was over het voedsel aan boord, de grillen van de derde stuurman, en een tweetal Chinezen dat met messen rondsloop. Als je Peter mocht geloven. Bonnie bewaarde zijn brieven in een relikwiedoos. Uit elke haven viel overigens hetzelfde te melden. Het schip nam plotseling een lading aan waardoor de terugreis twee maanden vertraagd werd. Aan het begin van die twee maanden ontmoette zij Harrie. Deze was kleiner uitgevallen dan Peter. Als het op vechten aankwam tussen die twee zou hij het ruimschoots afleggen. Hij was al een beetje aan het kalen en droeg een zilverkleurige bril. Als je hem hoorde praten, wist je bijna met zekerheid dat de wereld in wezen heel eenvoudig in elkaar stak. Hij was geen verzinner van fantastische verhalen. Hij vertelde bij voorkeur de waarheid, zoals hij die zag. Deze waarheid bestond er allereerst uit dat hij met Bonnie naar bed wilde, dat zij ‘iets in hem had losgewoeld’, waarvan hij wel wist dat hij het had maar niet in zo ruime mate. Bonnie verlangde naar een man. Die brieven waren allemaal hetzelfde. Eigenlijk gek dat die jongen niet aan de wal was gebleven en in de w.w. gegaan. Wat wilde hij eigenlijk met zijn leven? Er een groot spektakel van maken, een romantisch nomadenbestaan? Harrie had de zaken beter voor elkaar. Hij had een vaste baan als sociaalpedagoog. In bed ging hij enorm tekeer. Mijn zusje was plotseling onafscheidelijk van hem. Aan de buitenkant hadden ze wel iets van elkaar. Aardig en tamelijk modebewust, zonder in uitersten te vervallen, allebei een beetje egocentrisch en belust op hun eigen genot. Tijdens het liefdesspel kwamen zij elkaar wel eens tegen.

Ik vraag mij af of Bonnie werkelijk zo'n honger kende,

of dat niet een toegift was op het spel dat zij had leren spelen. Ik stond nogal argwanend tegenover haar geëxalteerde levenslust. Vaak genoeg hadden wij zwijgend naast elkaar een wandeling gemaakt wanneer bij ons thuis de babylonische spraakverwarring weer eens losgebarsten was. Wij hoefden elkaar niets te zeggen. Wij hadden vooral behoefte aan stilte en rust, maar opeens begonnen we dan allebei druk tegen elkaar in te praten. Dan werd ook onze stilte dreigend en definitief. Het leek erop alsof wij ons bevonden aan het begin van een pad tussen huizenhoge golven, en dat wij niet mochten weigeren dat pad op te gaan, hoewel wij wisten dat straks de zeeën met groot geraas op ons zouden storten. Dat soort angsten wierp ons op onszelf terug, terwijl thuis pa en ma alweer boven op elkaar lagen te hijgen in een uiterste poging het definitieve orgasme te bereiken, waarna een heerlijk groen veld zich voor hen zou uitstrekken, waaroverheen zij alleen maar hoefden te wandelen, zonder de spanningen van het dagelijks bestaan en de kennissen die met hun venijnige tongen klaarstonden om het veld met molshopen van geroddel tot gevareng gebied te verklaren.

Harrie was een episode. Peter de eerste akte van een stuk waarvan zij het bestaan pas ontdekt had. Toen hij terugkwam was deze prelude net achter de rug. Maar zij waren nog getrouwd. En mijn zusje voelde zich eenzaam. Ze besloten dat zij opnieuw aan elkaar zouden proberen te wennen. En zij vergaten dat zij de eerste keer gewend waren op het moment dat zij elkaar in de ogen keken. Ze huurden een flatje van Peters opgespaarde geld. En toen zaten ze hoog boven de grond. Elke avond wanneer Bonnie thuiskwam van haar werk in de boekhandel, zag zij haar man zitten tussen vier muren en het was duidelijk dat hij voorgoed genoeg gezworven had over de wereldzeeën en dat zelfs een tochtje naar het stadscentrum te veel van

zijn zenuwen zou vergen. Hij wachtte elke avond op mijn zusje en verklaarde haar zijn liefde. Dat is voor een keertje wel leuk. Maar niet als een soort bezweringsritueel. Na twee maanden wilde zij zich van hem losmaken. Dat viel niet in goede aarde. Peter kreeg nu geregeld huilbuien en hij zei dat hij bang was en dat hij was gaan varen om zichzelf een ruggesteun te geven. Maar het was mislukt. Hij begon stevig te drinken en vertelde voortdurend dat verhaal over die twee Chinezen, die met messen rondslopen over het schip en het op alle blanken gemunt hadden, zodat je niet kon gaan slapen tenzij iemand de wacht hield. 's Avonds in bed hoorde hij klopsignalen. En het klotsen van water tegen de patrijspoorten van hun flat op de achttiende verdieping. Hij schrok af en toe op en ging een half uur lang zitten luisteren. Misschien hoopte hij wel dat die twee Chinezen kwamen binnenzetten, opdat hij kon bewijzen dat hij gelijk had, waarna hij zich als genezen had mogen beschouwen.

Langzamerhand durfde Bonnie niet meer na haar werk naar huis. Hij vroeg haar boeken voor hem mee te nemen over karate. Het was niet zo'n bijzonder verhaal. Maar Bonnie zat aan hem vast, durfde hem niet alleen te laten, en toch deed zij dat toen het haar te erg werd. Op dat moment durfde zij 's nachts allang geen oog meer dicht te doen, uit angst dat hij zich over haar heen zou buigen met een mes en haar aanzien voor die twee Chinezen.

Toen het zover met haar was gekomen, konden mijn ouders weer eens een rol gaan spelen in haar leven. Ik ging naar ze toe en verklaarde hun de situatie. Met dat huwelijk waren ze toch al niet gelukkig geweest. Ze toonden nu een en al aandacht. Ook zij waren ouder geworden en rustiger. Zij zagen ervan af te begrijpen waarom Bonnie met die jongen was getrouwd. Wel begrepen ze onmiddellijk dat hier een taak voor hen was weggelegd, en omdat zij toch

met vakantie gingen naar Noordwijk, nodigden zij Bonnie uit om met hen mee te gaan. Wat haar ook aan de kust te wachten stond, Peter zou zij niet aantreffen tussen het nazomerse badvolk.

4

Bonnie zat in Noordwijk en vergezelde onze ouders op hun strandwandelingen, tenzij zij zich van kennissen hadden voorzien, zodat zij iedere avond zat opgescheept met oudere echtparen die het over vroeger hadden en hun verledens via een overmatige hoeveelheid drank probeerden te verlevendigen ten behoeve van elkaar. God wat hadden ze allemaal een lol gehad. En een succes! Bonnie was nu tweeëntwintig. Zij kon een grappig verhaal over Chinezen vertellen. Ik zat in de trein over haar na te denken en vroeg mij af of ze mij nodig had, of zij er wellicht behoefte aan had met mij langs de zee te wandelen, zoals vroeger. Zij moest haar leven opnieuw opbouwen. Voor die taak hadden zoveel mensen gestaan. En al die mensen waren er even moedeloos aan begonnen.

Het was een ongemakkelijke reis naar haar toe. In de trein kon ik mij nog terugtrekken in de eerste klas, maar eenmaal in de hotsende bus besepte ik de waanzin van mijn plotselinge visite. Met mijn ouders had ik niets te bespreken. Toch zouden ze mij niet snel laten gaan. Ik mocht zelfs rekenen op uitroepen als ‘Wat gezellig!’, ‘De hele familie compleet’, en nog zo wat leuzen waar ze in geloofden bij gebrek aan grondig zelfonderzoek. Ik was nu eenmaal op weg. En het was nog steeds verstikkend warm. Ik hoopte dat de zee verkwikking kon brengen.

De wandelaars over de boulevard slenterden op hun gemak langs de zee. Het zou natuurlijk mogelijk zijn dat ik vanaf de positie die ik had ingenomen op een terras plotseling

mijn zusje zag voorbijkomen, vergezeld door mijn ouders, of door een heer die ik niet kende. Terwijl ik daar achter een kop koffie zat, bedacht ik dat het toch wel enigszins van overspannen gedrag getuigde om zo hals over kop die vermoeiende reis te ondernemen, op grond van een kaart die misschien ironisch was bedoeld, hoewel ik haar tenslotte had uitgelegd als een noodkreet.

Ik zat naar de langslopende mensen te kijken en bedacht dat het me eigenlijk niet veel kon schelen of ik mijn zusje wel of niet zou ontmoeten. Ik was allang blij dat ik uit die zweet verwekkende stad weg was. Waarom zou ik eigenlijk niet bij mijn ouders aanbellen om normaal de nacht door te brengen in hun vakantieflat, die vanzelfsprekend op meer dan drie mensen was ingesteld? De andere mogelijkheden waren dat ik een hotel probeerde te vinden of meteen terugging. Ik had best zin in een tochtje langs het strand.

Ik haalde de ansichtkaart die Bonnie gestuurd had nog maar eens uit mijn zak. Daar stond het:

Groeten. Worsten, petjes, bier

Ik draaide de kaart om: nog dezelfde kitscherige toestand op het plaatje, maar nu zat ik als het ware midden in de werkelijkheid ervan. Ik tuurde naar de afbeelding van de omgeving die mij in zich had opgenomen en moest toegeven: niet zonder reden, deze visie van de fotograaf. Eigenlijk had hij een puntgave interpretatie gegeven van de werkelijkheid zoals ik die op dit ogenblik onderging.

Ik legde de kaart voor mij neer en haalde mijn opschrijfboekje te voorschijn. Daarin noteerde ik enkele invallen, waarvan ik hoopte dat ze tot een verhaal zouden leiden.

Ik denk zelden na over de herkomst van ideeën. Maar toen ik de aantekeningen nog eens overlas, probeerde ik onwillekeurig de aanleidingen te achterhalen waardoor ze naar de oppervlakte van mijn geest waren gekomen. Daar-

bij speelde de ansichtkaart een belangrijke rol.

De voorstelling op de kaart herinnerde mij aan een gebeurtenis uit mijn jeugd. Eerst was ik mij daarvan nog niet bewust. Maar plotseling werden de beelden zichtbaar. Ik zag mij lopen op een feest dichtbij zee. Ik zag de lampions weer voor me, de gezichten van de mensen. Ik zag ons in de auto zitten toen we naar het feest toe reden en de landerige tocht terug door de regen, de volgende ochtend.

Ik zal nu allereerst het vervolg weergeven van wat mij in Noordwijk overkwam. Inderdaad bracht ik, na een korte strandwandeling, een bezoek aan mijn ouders en zusje. Ze zaten op het balkon en keken uit over de zee. Ze waren blij dat ik kwam en mijn vader lanceerde ook werkelijk uitspraken als 'Het hele stelletje bijeen'. Daarna werd hij ernstiger en zei: 'Gek dat je ouder moet worden om dit alles te waarderen.' 'Wat dan?' vroeg mijn moeder. 'Dat je met z'n vieren bent,' zei vader, 'en dat iedereen die nu aanbelde inbreuk zou maken op de intimiteit.'

Bij het woord 'aanbellen' keek Bonnie verschrikt op.

'Nou ja,' vervolgde vader glimlachend, 'een paar Chinezen kunnen er natuurlijk altijd bij.'

Wij lachten. Mijn moeder kwam achter mij staan en vroeg wanneer ik weer eens naar de kapper ging, want kort haar was dezer dagen immers opnieuw in de mode. Mijn ouders zeiden allebei dingen die ze vroeger nooit hadden geopperd; ik voelde me een beetje wee bij de sentimentaliteit die ze tentoonspreidden, maar het ontspande me toch ook. Mijn vader pakte de glazen en moeder ging bedrijvig een bed voor me opmaken.

'Waarom kom je hier niet werken met die hitte?' informeerde ze.

Ik wist het niet op dat moment. Ik was niet van plan om te blijven. Om eerlijk te zijn was mijn gelukzalige stem-

ming alweer flink ondermijnd. Ik voelde me nogal een vreemdeling, ondanks de geweldige inspanning die mijn vader zich getroostte een onverbreekelijke sfeer van wederzijds vertrouwen te creëren. Bonnie was als enige een beetje zwijgzaam, maar bepaald niet treurig of hypernerveus.

‘Wat bedoelde je toch met die petjes, worsten en dat bier.’ vroeg ik.

‘Nou,’ zei ze. ‘Je kunt wel merken dat je al een hele tijd niet aan de Nederlandse kust bent geweest.’

‘Moet je zien wat voor een kaart ze gestuurd heeft,’ zei ik tegen mijn moeder, en ik liet haar Bonnie's ansicht zien.

‘Wij zijn gisteren met een schip mee de zee op geweest,’ zei mijn moeder. ‘Leuk hoor dat strand van zo ver.’

‘Had je soms een foto van Ed van der Elsen verwacht?’ vroeg mijn zusje. Ze keek mij niet begrijpend aan. Ik stelde mij voor hoe ze gedachteloos een ansicht van de standaard had gepakt.

's Nachts kon ik niet goed slapen. Ik moest voortdurend denken aan mijn eigen vakantie en de gelukkige dagen die ik had doorgebracht met Nora. Ik vroeg mij voor de zoveelste keer af of ik de zaak verkeerd had aangepakt en of ik te veel verborgen verleiders van het type ‘huiselijkheid’ in mijn liefkozingsen had verpakt. In hoeverre had ik een bezittersdrang tentoongespreid en wat hadden de herinneringen die wij beiden meedroegen voor merktekens gedrukt op onze eerst zo onbekommerde verhouding? Ik begon te zweten toen ik eraan dacht hoe ik haar inderdaad veiligheid probeerde te suggereren, vooral als wij gedronken hadden en zij bang werd voor geluiden op de gang van het hotel.

In het ongemakkelijke bed op de vakantieflat van mijn ouders brak plotseling het zeer onaangename inzicht door dat ik de zaken zelf verknoeid had, dat ik haar tegen mij

had aangedrukt omdat ik haar zo lief vond, terwijl zij die omstrengeling als een wurgkoord onderging. Was het zo erg? Of verzon ik dat maar om mijzelf pijn te doen? Was zij niet het soort meisje dat moest uitrazen en twintig keer met haar hoofd tegen een muur lopen? Ik had haar veertien dagen niet meer opgezocht. Zou ze mij werkelijk niet willen zien? Lag ze nu net zo door het bed te woelen als ik, met haar buik schurend over het onderlaken dat naar wasmiddel rook en niet naar onze lichamen? Ik verlangde hevig naar haar. Ik moest op mijn rug gaan liggen vanwege de pijnlijke erectie die mijn schaatsen door het bed had opgeleverd. Ik had de neiging het bed uit te stappen en terug te liften naar Amsterdam. Ik zou een verhaal schrijven en daarin al mijn stomiteiten verwerken. Ik zou haar opblazen tot gigantische proporties en een meesterwerk over haar afleveren.

Het was allemaal het oude liedje. Ik kon niets veranderen aan wat mij overkomen was.

De volgende morgen was het minder warm. Niets stond mij in de weg naar Amsterdam terug te gaan. Ik kuste mijn moeder. Kuste mijn zusje. Gaf mijn vader een hand. En een bescheiden klap op zijn schouder.

‘Dit moeten we meer doen!’ riep hij. Nu knikten we alle vier.

Dit dus voor wat betreft mijn tochtje naar het strand. Door mijn onrustig woelen van die nacht en de niet ingeloste lustgevoelens, speelde het verhaal over de kinderen nog heviger in mij op dan daarvoor. Thuisgekomen ging ik meteen achter mijn schrijfmachine zitten en tikte in enkele dagen tijd verschillende versies, tot ik het verhaal had dat hierboven is afgedrukt. Toen ik het zonder typefouten voor mij zag liggen, voelde ik mij niet ontevreden, maar toch vond ik het onaf. Wat eraan schortte was de

werkelijkheid, onze omstandigheden van nu.

Wat op papier stond was wel een echt verhaal, maar het jongetje dat zijn visie gaf op de gebeurtenissen gedroeg zich wel als een erg oud kind en toen ik dat langzamerhand begon te begrijpen, veranderde ook de herinnering zoals die zijn gestileerde weerslag had gekregen in het verhaal. Het was net of een heel ander feest kwam bovendrijven. En ik haastte mij dan ook de afzonderlijke elementen daarvan te noteren.

Iemand die schrijft noteert nooit precies wat hij heeft meegemaakt. Zijn verslag is daarop een visie. Nu kan zo'n visie een aantal kanten opgaan, daartoe bijvoorbeeld aangezet door emoties tijdens het schrijven. Op het terras in Noordwijk verzon ik enkele gespreksflarden tussen de volwassenen op het feest. Maar die gebruikte ik niet. Tijdens het schrijven kwamen andere dingen in mij naar boven. Voortdurend werd ik achtervolgd door de geheimzinnige sfeer die er heerste toen we naar het feest toe reden. Deze was misschien erotisch getint. Maar het is de vraag of ik me daarvan op dat moment bewust was. Wel was het mij volstrekt duidelijk dat er bijzondere dingen stonden te gebeuren, en in die verwachting lieten wij ons onbekommerd meevoeren.

De kinderen worden steeds eenzamer op het feest. Dit nu is een herinnering die zonder twijfel in rechte lijn afstamt van de werkelijkheid. In de ontredde waaraan wij langzamerhand ten prooi vielen, was een van ons aangewezen de ander te leiden. Niemand zal zich erover verbazen dat ik die rol als het ware 'natuurlijk' op mij nam.

'Ik wil niet in het donker,' zei mijn zusje. Maar ik gebood haar mee te gaan. Ik wist heel zeker dat het goed was de tuin uit te lopen en naar de wind vanuit zee te luisteren.

Sta ik daar niet prachtig als het kind dat zijn kleine zusje

tot rust wil brengen en dat maar al te goed weet hoe het zijn zaken moet regelen?

Toen ik dit opschreef was er niets aan de hand. Maar zoals gezegd begonnen allerhande herinneringen een andere vorm aan te nemen. De romantische kleur van het verhaal - die eenzaamheid, de wild dansende lampions, een zolder vol kinderen, niet te vergeten het bandje achter de vijver - verloor zijn glans. Opeens stond ik middenin een andere werkelijkheid en daarin was er één machtig ogenblik een feeëriek schouwspel in de tuin, daarna brak de verwachting in stukken. Het waaide nogal, veel van de lampions doofden al snel. Elektrische peertjes werden ontstoken, maar daarvan waren er te weinig. De band bestond uit een stokoude drummer, die met zijn hi-hats moedeloos over een trommel veegde. Tussen de piano en het drumstel stond een violiste in een lange fluwelen avondjurk, die steeds glimlachte, maar niet werkelijk tegen het publiek. Behalve wij liep nog een tiental kinderen zich moeizaam amuserend op het tuinfeest rond. Toen zij hadden gezien dat er voor hen weinig te halen viel, begonnen zij welgemoed een spel, waaraan Bonnie en ik met enige tegenzin deelnamen. Misschien hadden wij er ons te veel van voorgesteld. Of stonden de kinderen ons tegen. Trouwens, onze speelgenoten werden na een korte tijd al door hun ouders opgehaald en naar de zolder getransporteerd om te gaan slapen. Na enige tijd waren mijn zusje en ik nog alleen over. Ook wij wilden eigenlijk wel naar bed, en wij zochten onze ouders om ons goedenacht te laten kussen. Maar we vonden ze niet. En toen begonnen wij een beetje bang te worden. Dat herinner ik me nu pas, ik raakte bijna in paniek. Ze waren toch niet weggegaan? Ik werd mij vooral bewust van mijn eigen angst. Mijn zusje voelde zich toch al de hele avond meer op haar gemak dan ik. Ze hield erg van hartige hapjes, en

die waren er in overvloed, in tegenstelling tot snoep. Ze ging dus telkens opnieuw een voorraadje crackers met vis, of stukjes kaas met gember halen. Daarbij wenste ze wel dat ik vlakbij haar bleef. Ik daarentegen wilde mijn ouders gaan zoeken. Ik wilde ze aanraken en even tegen ze praten. Ik wilde ze laten zien dat ik er was, dat ik er ook voor hen was. Ik liep met mijn zusje over het steeds leger wordende feestterrein. En toen werd ook Bonnie een beetje ongerust, maar voordat die ongerustheid tot enige crisis kon leiden, zagen wij mijn moeder met oom Herman, dicht tegen elkaar aangedrukt. Even later bleek dat ook mijn vader nog aanwezig was. Hij zag ons echter niet. Zo druk had hij het aan Suze te tonen hoe leuk hij was.

In mijn herinnering staat geschreven dat ik mijn zusje van dit erotisch onheil wegtrok. Maar ook daarvan ben ik op dit moment niet meer zeker. Lag het niet meer voor de hand dat zij zich alle vier een beetje inhielden, omdat zij als ondergeschikten waren uitgenodigd op een feest van hun baas? Daar kun je moeilijk met je hand in de broek van je vriendin betrapt worden.

Waarschijnlijk omdat onze ouders met geen woord spraken over ons vertrek naar zolder, liepen wij nog een beetje met elkaar rond over het feest. Zo belandden wij op een gegeven ogenblik bij het hek, dat open stond. Ook buiten de tuin was het nog licht genoeg. Daar stond je meteen in het duin. Er was geen sprake van dat de zee van hier gemakkelijk bereikbaar was. Die zee was hier zelfs nauwelijks hoorbaar. Wel lag niet ver achter de tuin een tamelijk hoog duin. Wij besloten te doen wie daar als eerste op was. Dit duin lag natuurlijk buiten de lichtkring van het feest, maar de nacht was helder genoeg om ons voor verkeerde stappen te behoeden. Vanaf het hoogste punt keken wij achter ons. In de diepte lag de tuin. Vaag hoorden wij de muziek van het strikje. Terwijl wij daar zo

stonden, hoorden wij plotseling geritsel van struiken en zagen wij hoe achter ons een vrouw uit het donker verscheen die schuin van ons wegliep, de vlakke in. Wij vingden dus niet meer dan een glimp van haar op, maar toch werd duidelijk dat wij haar die avond niet eerder hadden gezien. Op het eerste, en verder ook laatste gezicht, was zij erg mooi, maar we konden haar gezicht niet werkelijk goed onderscheiden. Hoe dan ook, er was geen sprake van dat wij op dit moment iets van troost in haar zagen voor het alleen zijn. Zo erg was dat uiteindelijk niet, het was misschien in de eerste plaats *spannend*. Wij vonden het eerder een beetje gek dat ze zo plotseling opdook en het duin af holde in de richting van het feest. Wij verwachtten half en half dat iemand achter haar aankwam. Maar dat gebeurde niet, en pas daarna werd zij enigszins geheimzinnig, vooral voor mijn zusje, die net op de leeftijd was dat zij Assepoester begon te lezen.

Eerst nu, op het ogenblik dat ik dit schrijf, begrijp ik waarom ik mijn verlangen op haar projecteerde en mij in gedachten aan haar overgaf. Niemand komt zo maar een verhaal binnen om als een automaat zijn werk te doen. De adembenemende vrouw die zich aandiente, had in mijn geheugen het gezicht van mijn verloren vriendin Nora, maar pas nu realiseerde ik mij dat zij het was. Onmiddellijk na die ontdekking ging het verhaal nog een soort voortgezet leven leiden, omdat zij zich buiten de tekst naar mij omdraaide en haar gezicht tegen mijn wang drukte en mij de dingen toefluisterde die ik in de intimiteit van ons bed tegen haar gezegd had. Zo raakten wij, buiten de werkelijkheid waarin wij elkaar waren kwijtgeraakt, toch weer met elkaar verweven, meer dan ooit. Het bezorgde mij niet zozeer een schok dat ik voortdurend om mijzelf heen had gecirkeld wat betreft mijn bekommernis met de lotgevallen van mijn zusje, maar dat al mijn gedachten en han-

delingen via een wegomlegging betrokken waren op Nora.

Ik zag hoe ik haar tegenkwam in de boekhandel waar Bonnie werkte. En haar aansprak, hoewel dat tegen mijn gewoonte was. Zij nodigde mij uit op haar kamer. Die had zij volgepropt met snuisterijen. En overal stonden lampjes. Je struikelde over de lampjes! Diezelfde avond probeerde ik met haar naar bed te gaan. Maar dat vond ze niet een goed idee. Een paar dagen later deden we het wel, en daarna gingen we al snel met vakantie. Dramatisch gezien zaten we direct middenin de ontwikkeling en tragische ontknoping van het stuk, zonder dat iemand, en zeker wijzelf niet, wist waarover het precies ging. Nou ja, het ging zoals elk stuk over de liefde. Dit bezorgde ons contact een weldadige lichtvoetigheid. Wij waren elkaar tegen het lijf gelopen. Het heden was zoet. Toen bemerkten wij, tussen servet en beddelaken, dat ons contact toch ook wel gemakzuchtig was, alsof wij allebei bang waren te diep in elkaars leven verwickeld te raken. Maar in het begin wilde geen van ons de vrolijkheid doorbreken. En daarna doorbrak deze zichzelf. Wij wisten niet hoe we haar moesten hervinden. Ik had Nora ontmoet in een boekhandel. Daarin kocht zij geen ontspanningslectuur maar degelijke psychologische werken, via welke zij antwoord probeerde te vinden op een aantal vragen waarvan zij hoopte dat die cursief gezet aan de oplossingen vooraf zouden gaan.

In het begin vond zij mij interessant, ik was als het ware de belichaming van aangeboren kennis over de menselijke ziel. Misschien dacht ze dat wel niet. Dacht *ik* het, bijvoorbeeld. Verbaal overheerste ik haar volkomen. Maar toen het er in onze verhouding op aankwam liet ik het afweten en verzonk in de lethargie waarvan reminiscenties aanwezig zijn in het verhaal over de kinderen. Ik had Nora nooit verteld over mijn ouders. Soms had ik mij gedragen alsof ik was geboren uit het voorhoofd van een god. Van

haar wist ik dat ze uit een kleinburgerlijk milieu kwam en dat haar opleiding mislukt was, omdat zij voor leren geen geduld opbracht. Dat was in de loop der jaren enorm veranderd, nu evenwel miste zij de discipline om problemen te systematiseren. Is zoiets trouwens mogelijk als het om je eigen leven gaat? Een paar weken per maand verdiende zij wat geld met kleine baantjes. Als zij een vriend had ging zij er vanzelfsprekend van uit dat hij betaalde voor haar. Het was dus ook weer niet zo dat zij zich een bibliotheek had aangeschaft. Haar kennis had veel te danken aan de uitverkoop.

Toen ze voor de laatste keer mijn huis verliet zei Nora:

‘Ik weet niet hoe ik het moet zeggen. Het was erg leuk samen. Ik zal je verschrikkelijk missen. Maar jij bent het die onze contacten oppervlakkig houdt.’

‘Zul je die oppervlakkigheid niet missen?’ vroeg ik.

‘Die zal ik het meeste missen,’ zei Nora.

‘We zouden erover kunnen praten hoe we de zaken gaan veranderen.’

Zij schudde haar hoofd. Daar geloofde zij niet in. Misschien vond dit ongelooft een voedingsbodemp in mijn manier van handelen: net als in het geval met die ansicht van mijn zusje. Een kaartje nemen, de bus in, meteen erop af om de zaken eens flink te regelen, en daarna vervallen in een aarzeling die geen einde heeft. Wilde ik Nora wel? Of was het zo beter? Was mijn manier van aarzelen niet in de eerste plaats een teken van doordachtheid? Of had ik geen aandacht voor haar, wilde ik haar bijvoorbeeld alleen maar op tamelijk oppervlakkige manier overheersen? Op welke wijze moest ik haar benaderen, om haar wanneer zij ongedurig en in zichzelf gekeerd was, te troosten? Ik troostte haar wel, maar ik sprak waarschijnlijk woorden die haar onzekerheid even susten. Een pleister op een niet geheel schoongemaakte wonde.

Ik had alle vrolijkheid van mijn ouders geërfd, maar daarbij ook hun ongeëvenaarde talent voor mislukking. Het besef, zoals uitgesproken in het verhaal, dat wij allemaal in hoog tempo aan het verouderen waren, kwam daar nog bovenop. Ik was nooit naar mijn zusje op zoek, maar naar Nora, en via Nora naar mijzelf, en via mijzelf naar het feest van mijn jeugd, om daar nog eenmaal door het duin te mogen lopen en te wachten tot die vrouw voorbijkwam, waarschijnlijk geheel in de war, ruzie met haar minnaar, zonder orgasme gepakt in het vochtige zand. Zo was het natuurlijk werkelijk gegaan. En op die vrouw stond ik te wachten. Onder mij doofden de lichten van het feest. De violiste pakte haar koffertje en liet de glimlach van haar gezicht druipen. Ik luisterde of ik achter mij gerucht hoorde. Ik was zo benieuwd naar haar gezicht. Ik zou naar haar toelopen en haar aanspreken, haar onthullen wie wij werkelijk waren. Daarna zou ik haar het duin afleiden, de tuin binnen, waar de laatste gasten nu de werkelijke contouren van hun feest in het opkomende daglicht begonnen te onderscheiden.

Ik zou haar niet langer alleen laten en haar geruststellen. Ter geruststelling van mijzelf.

augustus/november 1975

Witte duiven

Toen George aanbelde bracht hij cadeautjes mee uit Singapore, want daarheen had haar droom hem gestuurd. Hij wilde meteen met haar naar bed toen hij terugkwam, want hij had dagenlang op zijn hotelkamer gezeten, uitkijkend over de stad ver beneden hem. Haar droom had hem veel van zijn zelfstandigheid ontnomen, terwijl ook zijn vermogen tot het leggen van contacten, bijvoorbeeld met andere vrouwen, tot een minimum was beperkt.

Op het ogenblik dat George haar in het volle daglicht, feitelijk voor het oog van de overburen, begon uit te kleden, werd zij wakker door de kinderen, die door het huis spookten en elkaar aftuigden, omdat het allang licht was en ze nog niets hadden gegeten. Meteen daarna verscheen haar echtgenoot humeurig in de deuropening en meldde dat hij vertrok.

Toen haar man naar de trein was, op weg naar de nachtmerrie die voor hem in het verschiet lag, en de kinderen op school zaten, was zij net zo alleen als op andere ochtenden, en zij bedacht hoe weinig zin zij had om koffie voor zichzelf te zetten, er was immers een limiet aan de toegeeflijkheid tegenover de dagelijkse sleur. Wel had zij trek in koffie.

Dit gebeurde nu met Maureen: zij bracht de droom terug in haar herinnering en probeerde hem af te maken, maar de telefoon rinkelde en een vriendin begon een verhaal over intriges binnen de familiekring en ziekte tot ver daarbuiten. Terwijl zij zonder te luisteren de juiste antwoorden probeerde te produceren, bedacht ze hoe heerlijk het geweest zou zijn wanneer er echte cadeautjes

te pas waren gekomen aan het kortstondige bezoek van haar vriend, als geheimzinnige materialisatie van haar verlangen.

Daarna probeerde zij George op zijn kantoor te bellen, om hem te vertellen dat hij in haar droom al terug was. Maar in werkelijkheid moest hij vandaag zijn koffers pakken en daarna zou zijn vrouw hem wegbrengen naar Schiphol, als de rijp nog op de velden lag. Allebei zouden ze hem veertien dagen niet zien.

George zat inmiddels midden in een bespreking. Hoewel datgene wat er op het moment dat Maureen belde werd besproken, niets van doen had met de zaak waarvoor de heren bij hem zaten, kon hij haar niet langer dan een minuut te woord staan. Haar verhaal kon ze dus wel inslikken. En daarna zou ze het vergeten, of zich over zoveel onzin schamen. Ze hoorde mannen praten op de achtergrond. De George die zij nu belde had niets uit te staan met degene die haar uit haar slaap hield, terwijl haar man vredig naast haar lag en af en toe zacht gromde. De nachtelijke George, die op zijn beurt weer een ander was dan de man die haar soms 's middags bezocht, was haar met steeds meer tederheid gaan behandelen, en zo polijste hij de dagelijks op haar herinnering geslepen braam. Op deze wijze profiteerde George de bezoeker van het voorbereidende werk van zijn gedroomde en gedagdroomde partner.

Wat moest Maureen nu verder doen om deze ochtend door te komen? Zij trok haar jas aan en reed naar haar moeder, die vlak bij haar woonde. De moeder was vijftientig jaar ouder dan zij en had haar voortgebracht na drie jaar huwelijk. Hoeveel ochtenden had zij alleen gezeten als haar kinderen naar school waren, en hoeveel ochtenden daarna, toen zij het huis hadden verlaten?

Op het moment dat zij de straat binnenreed waar haar moeder woonde, voelde zij opeens weerzin in zich opkomen tegen het voorgenomen bezoek en automatisch trapte zij het gaspedaal in en reed snel verder in de richting van het winkelcentrum, waar het een drukte van belang was. Terwijl ze gedachteloos boodschappen in een karretje verzamelde, waardoor ze vanmiddag terug moest omdat ze essentialia vergat, zag ze plotseling een zakje miniatuurlevensmiddelen liggen, voor in de keuken van een poppenhuis. Ze pakte het in haar hand en overwoog het voor haar dochtertje te kopen. Maar haar dochtertje speelde liever met auto's. Maureen bedacht dat haar eigen speelgoed gedeeltelijk nog op de zolder van haar moeders huis stond. Bij dat speelgoed was een poppenhuis. Ze probeerde de gedachte van zich af te zetten, maar onwillekeurig zag ze zichzelf er weer mee spelen, en tegelijk overvielen haar de koude winters van weleer, het geroezemoes van stemmen om haar heen, de onverhoedse bewegingen die ze haar poppen liet maken, de trouwpartijen en sterfgevallen die ze verzong, en daarna voelde ze zich opnieuw met reuzenkracht boven het speelgoed uitgroeien tot ze weer midden in de winkel stond, tussen de andere vrouwen en de karretjes die tegen elkaar opbotsten.

Buiten, in het harde licht, voelde zij zich duizelig, en het was net of haar emoties buiten haar waren getreden en op een kleine afstand op haar wachtten om haar allemaal tegelijk te bespringen. Ze wou dat George bij haar was, om haar weer voor een tijdje op te laden, maar in feite stond hij net zo ver buiten haar als de herinneringen die haar zojuist parten hadden gespeeld en die nu langzaam werden vervangen door bittere gedachten. Een van die gedachten was dat zij George eigenlijk haatte, omdat hij nog een ander leven leidde buiten haar om, zoals zij een ander leven leidde buiten hem om, en net zo verging het

haar man en kinderen. Op de een of andere manier maakte zij zelf deel uit van de inhoud van een poppenhuis. Maar ze paste er eigenlijk niet in. Zij zat klem.

Op het moment dat Maureen haar huis naderde, precies op tijd om de kinderen uit school op te vangen, liet George zijn bezoek uit. Het was een verloren morgen geweest. De tijd die hij verprutst had, maakte de middag voor zijn vertrek er alleen nog maar gejaagder op. Maar hij voelde een diepe weerzin tegen werken. Dat overkwam hem niet vaak. Het zat hem ook dwars dat hij Maureen had afgescheept. Aan de andere kant kon hem dat ook niet schelen. Wanneer hij niet in haar buurt was, kon zij hem ook geen beloftes afdwingen die hij nooit kon waar maken, en waarvan zij zou schrikken als hij ze wel waar maakte, maar die hem vaak met een gevoel van tekortschieten naar huis dreven. Soms tolde de wereld om hem heen. Hij had er moeite genoeg mee op zijn plaats te blijven in het middelpunt en niet met een knallende zweepslag tegen een muur geslagen te worden.

George liep door het centrum naar een restaurant vanwaar hij zijn secretaresse belde om haar te zeggen dat hij een zakenrelatie had ontmoet en even iets met hem wilde bespreken. De secretaresse sputterde tegen omdat er nog zo veel te doen was. Maar George vertelde haar kortaf dat ze de zaken zelf moest afhandelen en dat hij straks wel terugkwam voor een serie handtekeningen. Hij besepte dat dit nieuw was voor haar. Het was ook nieuw voor hem zelf. Hij moest denken aan de dingen die hem te wachten stonden. De vermoeiende vliegreis. De vriendelijke gezichten van degenen die hem met alle egards afhaalden om het uitdraaien van een poot te vereenvoudigen. Hij dacht aan het zacht zoemend geluid van een air-conditioning op een karakterloze hotelkamer. Het bezoek aan nachtclubs waar

hij zich al evenmin thuisvoelde. Hij liep de grachten over naar zijn auto en reed naar de rand van de stad. Even later wandelde hij over de dijk waarop hij vroeger met zijn vader dikwijls had gelopen. Zo leek het alsof hij nooit was losgekomen van zijn jeugd, en op een onvolwassen en daarom stupide manier probeerde terug te krabbelen. Maar hij was hier jaren niet geweest. Zijn vader was een oude man, die niet meer tegen kinderstemmen kon. En het pontje waar ze overstaken om nog dichterbij de rietkragen te kunnen komen, was allang vervangen door een draaibrug. Zijn jeugd gaf hem niets anders terug dan de herinnering aan stilte, eindeloze gesprekken over voetbal en het heerlijke gevoel van feestdagen in het verschiet. George probeerde moed te putten uit de veranderlijkheid van de dingen. Maar tegelijk wist hij dat juist deze dijk in zoveel opzichten ongeschonden was gebleven, terwijl voor en achter hem de stad in de gedaante van flatgebouwen voortwoekerde, en dat de hoop op deze schijnbare stilstand misschien wel de aanleiding was voor zijn bezoek. Het waaide een beetje. Voortreffelijk weer. Hij had toch wel plezier in zijn uitstapje.

George stelde zich voor dat hij spijselde en liet de wereld in een dagdroom ondergaan. In deze dagdroom was de aarde een soort koninklijke bruidstaart, opgebouwd in vele verdiepingen van gelijke afmetingen. Wie onderaan woonde had de meeste kans dat de zaak met voor hem pijnlijke gevolgen in elkaar donderde. George stelde zich ieder hoger plateau fraaier voor: met meer ontspannen mensen en een rijkere begroeiing van kleurrijke bloemen. Een bijzonder prettige bijkomstigheid was dat iedere verdieping minder mensen bood en daardoor was er dichterbij de zon minder migraine en minder lawaai. Op het hoogste niveau, daar waar helemaal geen schaduw meer werd aangetroffen, liet je zelfs de dood, met al zijn onge-

vraagde afbraak en rompslomp achter je. Het was een hele klim.

De voorstelling die George zich maakte van de top van het bouwwerk, verraadde zijn vrijzinning-christelijke afkomst, maar verder waren de elementen van de dagdroom op het lijf geschreven van de jonge, energieke zakenman, die voldoende souplesse bezat de verschillende niveaus in ijltempo en zonder merkbare inspanning te doorlopen, want oud en ziek bovenkomen, zoals een ambtenaar, en dan toch weer jong en mooi worden, dat strookte niet met zijn gevoel voor logica.

Doordat hij de attributen van een sprookjeswereld ver van zich hield, vertrouwde George erop dat hij het een heel eind zou brengen. En daarom ging hij morgen voor de zaak naar Singapore, hoewel hij eigenlijk thuis wilde blijven. Dit laatste dan wel onder een aantal strikt door hem persoonlijk te bepalen voorwaarden. Hij verlangde er opeens naar dat iemand hem streelde en geruststelde, hoewel hij niet precies kon verwoorden waarvoor hij bang was.

Op deze aangename middagwandeling, waarop de stadsgeluiden steeds verder achter hem kwamen te liggen en opzij van hem allerhande watervogels opwiekten, stelde George zich voor hoe hij vanaf het hoogste plateau een touw omlaag liet zakken waarlangs Maureen zich omhoog kon werken. Vroeger kreeg hij bij het touwklimmen op de gymnastiekles altijd een merkwaardig, trillerig gevoel tussen zijn benen en ook nu liet de klimpartij hem niet onberoerd. George stelde zich voor wat hij met haar zou doen wanneer zij boven was gekomen. De opwinding die hem nu overviel legde een schaduw over de wandeling. Hij voelde een onweerstaanbare behoefte zijn vingers over een natte, huiverende huid te laten spelen. Maar omdat er in de verste verte geen vrouw viel te bespeuren, was het maar

al te gemakkelijk deze behoefte te weerstaan. George voelde zich plotseling enigszins belachelijk op deze wandeling, nu zoveel zaken nog op zijn handtekening wachtten, en hij merkte ook dat de zon niet veel warmte meer gaf en dat het vogelparadijs waarin hij zich even had gewaand, bestond uit een verdwaalde eend. Inmiddels stak er ook meer wind op, terwijl vanuit het zuiden wolkenpartijen in zijn richting dreven. Daarom begon George de hemelbestormer met steeds groter passen naar zijn auto terug te lopen. De wolken naderden inmiddels pijlsnel en George begaf zich in looppas. Maar reeds begonnen de eerste spatten te vallen, net op het moment dat zijn secretaresse de telefoon hoorde zoemen, waarna zij een praatje maakte met de vrouw van George. Zo liep de middag naar zijn einde. Meteen nadat zijn vrouw had afgebeld, zoemde de telefoon opnieuw en de secretaresse zei tegen de klant die belde dat meneer naar een project was. De klant vroeg of het project blond was, maar die grap had zij al zoveel keer gehoord.

In de woonplaats van Maureen regende het al een tijdje. De scholen stonden op uitbreken en spoedig zou de straat gevuld zijn met bevrijde kinderen. Maureen dacht erover om de telefoon te pakken en nog gauw even te proberen of George haar nu te woord kon staan, want ze wilde liever niet dat de kinderen in de buurt waren wanneer ze zijn tederheid probeerde op te wekken. Zij had nog geen methode uitgevonden haar verlangens zodanig in woorden te verpakken dat het voor iedereen leek of ze een bestelling plaatste bij de slager, behalve dan voor George, die meer dan ooit begreep dat ze hem nodig had en tegen hem wilde praten, in de hoop en het lichte vertrouwen dat er een witte duif uit de telefoonhoorn zou opstijgen die haar met vrede zou vervullen jegens haar omgeving en

zichzelf.

De werkelijkheid zag er iets anders uit. Zij belde niet, omdat een vrouw met een collectebus haar aandacht opeiste. Vervolgens sloeg haar stemming om in bitterheid nu zij hem toch niet meer kon aanraken voor hij vertrok. Maureen ging een ogenblik op bed liggen met haar onbevredigde gevoelens en haar verlangen naar vergetelheid, terwijl zij zich schaamde dat zij zich door dit alles van de wijs liet brengen. Meteen daarna liepen de beelden door elkaar en veranderden in een wild kolkende rivier. In deze warme, hartstochtelijke golfstroom liet zij zich meeslepen, op weg naar haar bevrediging maar toen belden de kinderen. Zij waste snel haar gloeiende gezicht en zag de kringen onder haar ogen. Haar lippen trilden, evenals haar benen. Nu haatte zij zichzelf een ogenblik en meteen daarop hoopte zij dat George zou bellen en god weet, zij zou haar hele arsenaal aan schijnbewegingen te voorschijn halen om hem uiteindelijk met zijn neus op de feiten te drukken en te vertellen hoe de zaken ervoor stonden en dat hij haar maar moest meenemen naar Singapore, omdat cadeautjes krijgen in een droom net zoiets is als Sinterklaas vieren op 5 augustus, en omdat cadeautjes haar niet interesseerden, uitsluitend het gebaar van de geveer en de ontroering die haar zou bevangen.

George had haar nooit verteld over zijn specifieke dagdroom, wel had hij aardige en speelse opdrachten voor haar verzonnen, terwijl zij tegen elkaar aan lagen in bed. Bij het uitvoeren van deze opdrachten was zij altijd zo vrij als een vogeltje. Zij zou best naakt over de rotsen naar hem toe willen klauteren, als hij zijn hand maar uitstak om haar de laatste meter naar zich toe te trekken. Zij zou het ook niet erg vinden wanneer hij haar vanuit de toren van een eenzaam jachtslot tot zich riep, omdat zij desnoods via een lange sliert aaneengeknoopte lakens naar hem toe zou

klimmen.

Toen de kinderen met veel lawaai het huis waren binnengetrokken, voelde Maureen plotseling dat al die aardige verhalen nooit zouden opgaan. Weliswaar had zij dat altijd geweten, maar opeens deed die wetenschap pijn. Zij werd elke dag ouder. Het was net of de tijd, deze afspraak tussen mensen, ook weer zijn eigen afspraken erop nahield en af en toe signalen uitzond, om zich te onderscheiden van de eeuwigheid, waarin Maureens moeder ooit genoegdoening hoopte te ontvangen.

Maureen zag zich in haar poppenhuis, zwevend door de eeuwigheid. Als op een planeet. Maar ze leefde tenslotte al op een planeet. En het poppenhuis was gebarsten. De poppen waren haar eigen lichaam komen uitzetten en begonnen met hun eerste schreeuw hun strijd tegen haar.

Hoe zat het nu met George, die tamelijk ongeschonden bij zijn auto was gekomen? Hij reed snel naar zijn kantoor en ontdekte hoe vliegensvlug je zaken kon afdoen als dat nodig was. Daarna kuste hij zijn secretaresse op haar wang, zei haar nog snel op welke dingen ze in het bijzonder moest letten en stapte in zijn auto die hij met veel verspilling van benzine richting huis stuurde. Met de reis voor de boeg, de tickets in zijn binnenzak, overvielen hem sentimentele gevoelens en hij wilde plotseling zijn vrouw en kinderen om zich heen hebben. Voor het gemak vergat hij te overdenken of dit wederzijds was. Toen hij zijn huis binnenstapte, een kwartier eerder dan gewoonlijk, zat zijn vrouw tussen de kinderen op de grond, als een spin in haar web, en George stond een tijdje in de deuropening toe te kijken alvorens de kinderen hem ontdekten en abrupt hun spel onderbraken, alsof nu de voorstelling was afgelopen waar hij voor de zoveelste keer te laat was binnengekomen.

‘Wat ben je vroeg,’ zei zijn vrouw en hij kon niet anders

dan dit beamen.

‘Ik heb je gebeld,’ vervolgde zij.

‘Dat heb ik gehoord,’ antwoordde George.

Ze keek hem aan. En toen glimlachte zij. Hij glimlachte naar haar terug en bedacht dat hij moest informeren naar de kinderen, om door de verdedigingsmechanismen van haar moederschap te breken en het terrein te bereiken waar zij samen vroeger gespeeld hadden en elkaar fotografeerden op terrasjes en tussen manshoge kakteeën. Op dat moment gaf een van de kinderen de ander een klap en George vloekte automatisch, zijn vrouw verstrakte, keerde zich van hem af om zich tot het agressieve kind te wenden en tegelijk de ander te troosten. George bevond zich in het verlengde van haar glimlach op een onbekend terrein, waar hij hopeloos verward liep te zoeken naar een plekje om zichzelf te bekijken, zijn evenwicht te hervinden, maar dat lukte niet meteen. Hij liep naar de drankkast en schonk twee glazen vol.

Gezien binnen de kaders van zijn dagdroom, bevond George zich nu op het onderste niveau, en wel aan de rand. Maar hij dacht nu niet aan zijn dagdroom, zette voorzichtig het glas voor zijn vrouw neer en hief het zijne naar haar omhoog. Zijn vrouw had nu haar volledige aandacht bij het door haar broertje getroffen kind en wiegde het zacht heen en weer. George probeerde zich te hernemen. Toen hij evenwel aan de opgave dacht waarvoor hij morgen stond en zich met schrik realiseerde dat hij Maureen niet had gebeld, die ongetwijfeld de hele middag op zijn telefoontje had zitten wachten, werd hij opnieuw bevangen door de rusteloosheid die hem deze middag parten had gespeeld. Hij stond op en liep naar de keuken, waste zijn handen die een beetje kleverig waren geworden door de portfles. Hij voelde zich afgemat, maar daarna besloot hij daaraan niet meer te denken en aardig te zijn

voor de kinderen. Toen hij fluitend de kamer binnenkwam zat zijn vrouw met beide kinderen op schoot. Ze praatte zacht tegen hen. Het was niet zo dat hij hier buiten stond, hij hoefde zich alleen maar op zijn knieën te laten vallen om opgenomen te worden binnen hun kring, maar toen hij aan die ingeving gevolg gaf, kwam er een gevoel van belachelijkheid over hem, omdat hij dit nooit deed en zich nu zo opzichtig inspande contact met hen te krijgen.

‘Kijk, pappie wil ook met ons meedoen,’ zei z'n vrouw.

Zij glimlachte naar George. Nu was haar glimlach harder dan daarnet, en afstandelijk.

George wist niet hoe hij met goed fatsoen weer kon gaan staan en achteloos plaatsnemen achter zijn glas. Hij keek zijn vrouw aan en streelde de kinderen over hun hoofdjes. Hij zocht naar de gepaste woorden, waarmee hij Maureen in hun begintijd zo vaak aan zijn zijde had gekregen, en trouwens ook zijn vrouw. Dat laatste lag veel verder terug. Het was nu net of hij verdwaald was in een labyrint. Overal grijnsden hem gezichten tegemoet. En hij had nog niet de lachspiegels bereikt. Die lagen trouwens niet in het midden, maar stonden bij de uitgang opgesteld. George was bang voor die uitgang, omdat hij daarachter niets anders kon bedenken dan zijn graf; misschien lag het daar tussen kakteeën en was ernaast een leuk terrasje aangelegd. Wie weet hoe buitengewoon lieflijk de omgeving was, vol verwachtingsvolle geheimzinnigheid, maar hij kwam er niet omheen en moest de kuil in. Hij probeerde die gedachte te verdringen, maar dat lukte toch niet goed. En daarom dwaalde hij nog hulpeloos een tijdje rond en probeerde enige symmetrie te ontdekken in de bochtige gangen, waar allerhande snuisterijen uit zijn leven waren opgesteld, zoals zijn officierspet, die hem ooit nog eens met trots vervuld had, en het huurcontract van zijn te dure huis, liggend op een plastic dienblad met voorstellingen

van de jacht.

Dit laatste bracht hem bij zijn positieven. Hier stuitte hij tenminste op een gedeelte van zijn dagdroom, dat in deze kille streken was verdwaald. Hoornblazers, de meute. En de stilte van het bos, doorschoten met weiden, waarover de paarden hun hoeven lieten roffelen en zo onstuimigheid en gratie tot een flitsende verbinding lieten komen.

Intussen dwaalde George toch weer als een blinde door het labyrint dat zijn zicht op de kamer vertroebelde en de wegen tot zijn gezin van hem afsloot. Hoewel hij moeite deed om uit te breken, ging zijn geest met hem op de loop en woede kropte zich in hem op. Even later voelde hij hoe ook die kracht uit hem wegsloop, opzichtig, om het hem vooral te laten merken.

George stond op en ging een brief naar de post brengen. Het was een brief die op de keukentafel lag en die dezelfde morgen bij hem bezorgd was. Hij had niet echt het plan hem in de bus te laten glijden, hij wilde alleen even naar buiten.

Langzaam liep hij door de laan waarin hij woonde, zonder opzij te kijken naar de ramen waarachter zijn kennissen zaten en de burens waar hij op verjaarsvisite moest. Hij dacht eraan hoe aardig het zou zijn als hij zijn hele wereld terug kon draaien, om een paar andere beslissingen te nemen op de cruciale punten. Maar hij wist dat hij loog. Hij wilde uitsluitend in een stoel zitten in een door iedereen verlaten kamer, waar geen stemmen tot hem doordrongen en hij zich gezichten kon voorstellen die hem aankeken vol liefde. Hij liep de brievenbus voorbij en ging rechtdoor, maar opeens kreeg hij het koud, hij maakte rechtsomkeert en begaf zich snel in de richting van zijn huis.

Maureen wachtte inmiddels nog steeds op de thuiskomst

van haar man. Zij was van plan zich bij hem over haar situatie te beklagen. Zij wilde dat hij haar meenam naar een Grieks eiland. Ze schonk zichzelf een sherry in. Het was een goedkoop merk, in de gauwigheid gekocht. Op het eiland zou ze George missen, maar er zouden fantastische gewaarwordingen voor in de plaats komen. Zij zou George ook missen als hij in Singapore zijn zaken afwikkelde. Ze hadden samen veel plezier gehad; even zovele keren waren zij aan elkaar voorbij gelopen, omdat de omstandigheden dat eisten. Het waren altijd de omstandigheden. Het werd steeds moeilijker een kruimel van je leven voor jezelf te reserveren. Ze hoorde de auto aankomen. Nog even en ze gingen aan tafel. De kinderen waren nu op hun lastigst. Haar man zou zijn wrevel niet kunnen bedwingen. Ze pakte een spelletje en riep de kinderen. Kon zij maar een huishouden opzetten waarin haar man en George allebei een plaats hadden. Zij nam een dobbelsteen en liet hem langzaam uit haar hand rollen. Inmiddels betrad haar man het huis. Hij had geen vrolijke dag beleefd op kantoor. Tussen de middag zelfs geen tijd om een broodje te kopen. Hij zag zijn vrouw zitten met de kinderen en dacht: goddank, ze hebben tenminste geen rotzooi gemaakt. Hij gooide zijn jas op de kapstok, die Maureen veel te vol had geladen. Zo lag er plotseling een aantal jassen op de grond. De man vloekte en gaf er een schop tegen. Hij probeerde tot tien te tellen, maar bij de vijfde tel stond hij al in de kamer en begon een lezing over het gebruik van kapstokken. De kinderen keken angstig naar hem op. Maureen glimlachte. Ze dacht eraan hoe de wereld eruit zou zien als George en haar man hier samen woonden om haar lege dagen te verwarmen met hun klatergoud.

oktober 1975

Buitenleven

1

Ik gunde Anna haar succes. Het was haar niet aan komen waaien. Tien jaar lang had ze de stof gespaard die zij er nu in een paar maanden tijds had uitgegoid. Het was jammer dat zij gedurende die incubatieperiode, waarin wij elkaar vaak hevig bestookten, nooit ook maar één keer had gezegd wat de werkelijke reden was dat zij niet eerder van mij wegging. Want dat gebeurde pas toen haar toneelstuk op uitbreken stond.

In de interviews waarmee bijna ieder blad kwam aanzetten, deed zij een beetje ironisch over haar succes. Dat stond misschien goed bij haar foto. Als ik naar dat portret keek en stoere woorden las over ‘de corrupte recensentenkliek’ en ‘als je er maar lekker uitziet’, dan voelde ik mij inwendig opnieuw woedend worden dat zij haar overwinning in haar eentje wenste te vieren. Zij was bijna veertig en het was natuurlijk maar de vraag of vrouwen zich op die leeftijd nog wel als ‘lekker’ kunnen afficheren. Ook daarmee schokte zij haar gehoor. Ik kende haar zo niet. En niemand voelde de behoefte haar over haar werkelijke gedachten op dat punt te ondervragen. Zo gaat dat met succesvolle vrouwen. Hun aanwezigheid is feitelijk genoeg. De aandacht van de journalisten is geworteld in de erotiek. Daarmee maken zij de vrouwen die zich onderscheiden tot de ergste slachtoffers van discriminatie.

Toch zou geen enkele man zich behoeven te schamen voor een stuk als *Buitenleven*. De dialogen ervan zijn soms verrassend amusant. Ik wist niet dat ik, tijdens mijn ruzies met de schrijfster, vaak zo komisch uit de hoek was

gekomen. Of was dit haar beloning voor ons huwelijk, dat zij mij Het profiteren van haar meesterhand?

Ik vond niet alles even goed. De afloop, waarbij de heldin enkele malen op haar echtgenoot schiet, zonder hem overigens te raken, stond toch wel ver af van onze eigen werkelijkheid, waarin Anna uiterlijk koel haar koffers had gepakt, waarna ik het huis verlaten had.

De recensenten hadden zo hun eigen interpretaties van die afloop. Zo las ik ergens dat de toeschouwer maar één ding hoopt, ‘dat is dat die verrekte Bertrand aan zijn eind komt’. De werkelijkheid is voor hem veel vernietigender! Hij moet, na alles wat gebeurd is, blijven leven met de gedachte dat de vrouw van wie hij eens gehouden heeft, hem thans in het hiernamaals wenst.

Misschien was dit toneelstuk Anna's moordaanslag op mij. Ondanks dat moet ik hier zeggen dat ik veel van haar gehouden heb en dat ik het nog steeds niet kan verkroppen dat ik niet meer bij haar ben. Ik hoopte dat ik onze verhouding beter kon leren begrijpen door een zorgvuldige analyse van haar stuk.

Ik besepte terdege dat ik mij in een uitzonderlijke situatie bevond als model voor de hoofdpersoon in een toneelstuk. Wat dat betreft kon ik mij meten met Marilyn Monroe! In werkelijkheid was ik gewoon de ene helft van een in elkaar gestorte verhouding. Het beeldverslag van de aardbeving die de uiteindelijke scheiding had veroorzaakt, maakte iedere avond ergens in de provincie een zaal vol volwassen mensen aan het lachen. Omdat het stuk nog niet in druk verschenen was, ging ik geregeld kijken. Daarbij kostte het mij af en toe moeite om niet Paul Swertvanger, de acteur die mij speelde, te belonen met een open doekje. Ik bewonderde hem om het enthousiasme waarmee hij zelfs op de meest ontheemde plaatsen zijn rol speelde. Dan had

ik tijdens mijn huwelijk met Anna heel wat meer geschmierd! Ik wist niet in hoeverre Swertvanger ervan op de hoogte was dat hij Anna's voormalige echtgenoot speelde. En wat zou het hem kunnen schelen! Misschien door die geheimzinnige verbondenheid tussen ons, wist hij mij iedere voorstelling opnieuw mee te nemen naar dat gebied aan de andere, duistere kant van de muur die ik uit zelfbescherming tijdens mijn huwelijk met Anna om mij heen had opgetrokken.

Daar zat ik, met zweet op mijn rug.

2

Tijdens het eerste bedrijf van *Buitenleven* maken wij kennis met de antiquair Bertrand Duisterhof, die zojuist een zeventiende-eeuwse meester op de kop heeft getikt, zonder dat de verkoper zich bewust was van de waarde. Van de winst die de Van Goyen hem zal opbrengen, kan hij zich het weekendhuis aanschaffen, waarnaar hij en zijn vrouw al enige tijd op zoek zijn. Op het ogenblik dat deze jarenlang gekoesterde wens, zonder onaangename transacties met levensverzekeringen en hypotheek gerealiseerd kan worden, begint hij te aarzelen. Duisterhof begeeft zich in bespiegelingen over de verhouding tussen buitenrust en rente. Kan hij eigenlijk niet beter aandelen in een Amerikaanse multinational kopen?

Bovendien: moet hij nou echt elke week gedurende twee dagen alleen tegen zijn vrouw aankijken? Zullen de irritaties van de huwelijkse eenzaamheid het verrukkelijke geuren van de fruitbloesems en het vriendelijke gekabbel van de rivier langs hun huis, niet spoedig teniet doen?

De antiquair begint over zijn vrouw na te denken en probeert erachter te komen in hoeverre haar lyrische ontboezemingen over het buitenleven berusten op een simpel verlangen naar meer status.

Tot zover is er sprake van niet meer dan een milde en zelfs wat kluchtige satire. Julia, Duisterhofs vrouw, bezorgt het bedrijf zijn bittere kantjes. Het wordt zonneklaar dat zij de beslotenheid van een verblijf op het land broodnodig heeft, vanuit de behoefte aan simpel en vooral ongestoord contact met haar man. Julia lijdt aan het onvermogen op eigen houtje haar leven zinvol te maken. Waarom zou zij ook? Zij is toch niet voor niets getrouwd? Het probleem is dat zij wel een man heeft en toch geen. Dat zij elkaar voorbij leven. Uitgekeken zijn op elkaar. Zich tegenover elkaars problemen hebben verschanst. Emotioneel verslonsd zijn binnen hun verhouding. En juist dat wil die schat, van een Julia veranderen tussen de ontluikende peertjes! In haar Amsterdamse huis, waar haar man zijn collectie tentoonstelt en waar voortdurend mensen in en uit lopen, lukt het haar niet een dermate verlokkelijke wereld te creëren dat haar man er zonder angst voor zijn hachje binnen kan stappen.

Het bedrijf eindigt met de verkoop van de Van Goyen.

3

Terwijl ik de wrange clausen van Julia's eenzaamheid over mij heen liet gaan, was er maar één geringe vreugde in mij: schrijven was kennelijk ook de oplossing niet. Anna kon ongestraft haar visie geven op ons huwelijk, maar het resultaat was dat er een paar nieuwe monsters waren bijgekomen, die in haar hoofd rondspookten en bepaald niet verdwenen na afloop van hun artistieke missie.

Hoe zat het nu werkelijk met dat buitenhuis?

Twee jaar geleden sloeg ik op gelukkige wijze een grote slag in de effectenhandel waarin ik sinds mijn achttiende jaar als zelfstandige mijn brood verdien. De opwindende bij het zien van een zo groot tegoedsaldo, leidde bij ons beiden tot korte maar hevige visioenen van wandelingen

in de Ardennen, terwijl in onze bungalow de koffiemachine gezellig stond te pruttelen.

‘Zou het niet wat stil zijn, zo lang met z'n tweeën?’ opperde Anna na de eerste opwelling van euforie.

‘Maar natuurlijk!’ riep ik lachend. ‘We zijn al uitgepraat als we van huis vertrekken.’

Ik omhelsde haar.

‘Misschien is het er toch wel leuk,’ zei Anna peinzend. ‘Waarom zouden die heuvels uitgerekend afkomen op mij?’

Wij kochten een huis in de buurt van Bouillon en brachten er een regenachtige en wat mij betreft door alcoholgebruik mistige paasweek door. In de volstreckte afzondering gebeurde er met Anna waarvoor zij mij een paar keer had gewaarschuwd: de stilte greep haar bij de keel. Het paasdiner werd een mislukking. Ze draaide een paar blikken open en deelde botweg mee dat zij in deze omgeving geen behoefte had aan allure. Misschien voelde ze zich een soort holenmens. Maar bij nader inzien denk ik dat vooral het idee dat niemand kon opbellen of plotseling aankomen, haar dwars zat.

Ik zei dat ik dat juist romantisch vond.

‘Rot op jij met je romantiek,’ zei Anna.

Zij hield een kort exposé over de armoede in deze wereld, waarin enkele mij reeds bekende feiten nog eens op een rij werden gezet. Het leek of zij mij de extravagantie om stilte te verbinden met comfort kwalijk nam. Bokkig zaten wij tegenover elkaar in onze naar verf ruikende droom. 's Avonds luisterden wij naar de regen die, alsof we in een hoorspel zaten, tegen de ramen sloeg. Zij zag er aardig uit in haar van Sinterklaas gekregen nachtjapon. Ook dat viel mij op. Allemaal voordelen. Ik ging naast haar zitten en streelde haar.

‘Begin je nou alweer?’ zei Anna mat.

En dus begon ik deze keer maar niet.

Als gevolg van het meningsverschil voortkomend uit haar gebrek aan opwinding, bracht Anna de nacht door op de zitbank in de huiskamer. Welnu, die mocht er zijn. Met onverminderde kracht sloeg de regen tegen de ruiten. Wie heel stil was hoorde de wind kreunen door de dakspanten. Anna was heel stil.

In het tweepersoonsbed overdacht ik inmiddels ons leven. Ik ontmoette Anna toen zij achtentwintig was en studeerde. Zij woonde op een kamertje achter de keuken van haar hospita, die zo goed op haar kon passen. Behalve een bed stonden er boeken in het vertrek. Zij was veel ernstiger dan de meisjes die ik voor haar had gekend, en ook veel opwindender. Daarbij bezat zij een niet geringe terughoudendheid. Het viel mij op dat zij zich goed verzorgde en met smaak gekleed ging. Het was heel opvallend dat zij zich met een dergelijk uiterlijk nooit overgaf aan frivoliteiten. Maar ook zelf was ik allesbehalve een feestelijk type. Ik denk dat zij dat indertijd in mij waardeerde. Waarom was het fout gegaan tussen ons, nadat ik zoveel moeite had moeten doen om haar te krijgen?

De volgende dag maakte zij mij verwijten over kleine onvolkomenheden die zij in de bungalow had ontdekt.

‘Noem je dat waar voor je geld!’ schreeuwde zij na enig heen en weer gepraat. Een half uur later forceerde ik een catastrofe door haar keuken te bevuilen met mijn voetafdruk.

Die middag gaf Anna het huis een grote beurt, terwijl de kaarsen die we hadden meegebracht er haast om smeekten te worden ontstoken. Om Anna te ontlopen zocht ik steeds een andere verblijfplaats. Tegen vijven bevond ik mij boven op het aanrecht en neuriede wat voor mij uit. Dit was het beste buitenhuis dat ik ooit gezien had. Ik had de

gerieflijkste meubels gekocht die binnen mijn ruime budget te koop waren. Toch ademde de inrichting, net als de omgeving, eenvoud uit. Waarom raakten wij dan niet onder de bekoring van deze bekroning van mijn leven, om ons te begeven in een warme vloedgolf van aanrakingen en verzoenende gesprekken? Moest juist deze in de volwassenheid gerealiseerde kinderdroom ons doen beseffen waar wij werkelijk voor stonden? Kon het paradijs er dan zelfs niet een ogenblik uitzien zoals het ons op bidprentjes getoond was?

Als ik kon schilderen zou ik de hel voorstellen als de vervulling van luilekkerland, met aan de horizon een grote spiegel waarin de hemel zich toont als de weerkaatsing van diezelfde hel, maar met een andere belichting.

Het was wel een verdomde rotstreek om mij op het toneel te zetten als degene die ervoor zorgt dat de bungalow op een mislukking uitloopt!

Wanneer de antiquair en zijn vrouw in het tweede bedrijf hun nieuwe bezit gaan inwijden, nodigt de man een bevriend echtpaar uit hen te vergezellen. De vrouw wil dit liever niet. Zij ziet de kans tot het scheppen van een nieuwe intimiteit daarmee verloren gaan. Om de zaken als het ware nog meer op de spits te drijven, begint Duisterhof een korte maar hevige verhouding op het haardkleed met de vrouw van zijn vriend. Deze is een wilde schoonheid, die hem buiten zichzelf van opwinding weet te brengen. Duisterhof, van wie wij op dat moment al weten dat hij zwijgend en in zichzelf gekeerd bemint, raakt in extase en laat dit luidruchtig blijken. Hij gaat zo op in de vriendin, dat hij vergeet dat het koud is en dat hij bij vertrek de boel goed moet vergrendelen en dat hij de verzekering moet verhogen en zijn voeten vegen en zijn broek in de gaten houden als de open haard brandt en zijn vrouw juist

binnenkomt, hen betrapt en de broek aan het verterende vuur prijs geeft.

Wat betekende dit? Waarom had zij zoveel zaken omgekeerd en toevoegingen gemaakt die ik niet thuis kon brengen? Wilde zij mij onze verhouding van de andere kant laten bekijken, om mij op het spoor te brengen waar zij zelf al zoveel jaren verdwaald rondliep? Helaas zag ik geen reden te erkennen dat haar stuk de verborgen werkelijkheid tekende van ons huwelijk, een vergiet dat nu eens flink werd doorgespoeld, waarna de drab bleef liggen.

Anna liet zich niet uit over de herkomst van de boze droom die haar publiek op sommige momenten liet huilen van het lachen. Zij sprak eenmaal vol tederheid over haar leven met mij. Ik was een 'lieve man', ik had haar 'leren lopen'. De krantelezers vernamen hoe ze mij ontmoet had in de foyer van een bioscoop, waar een van die verschrikkelijke Italiaanse draken ging die wij vroeger allemaal voor kunst versleten. Of misschien was dat juist kunst. Ze maakte kennelijk met haar verhaal zoveel indruk dat de journalist verzuimde haar te vragen waarom zij deze idylle had verbroken. Ze mijmerde wat over 'lange wegen die je voor je hebt' en die later zoveel korter zijn geworden. Allicht. Ze zei: 'De bermten liggen vol gedenktekens.' Zo ging ze de toekomst binnen over haar strikt persoonlijke Via Appia.

4

Julia, de antiquairsvrouw, was de enige die geen vermakelijke tics had meegekregen van haar gagwriter. Zij was een moedig slachtoffer van mannelijke willekeur. Wat deed zij haar best om toch nog iets te maken uit hun modieuze droom. Een waarlijk oord van geborgenheid, waar hartelijke gesprekken met haar man en vrienden gevoerd konden worden en de boosheid van de wereld

even halt hield. Waar zij de verbondenheid met de natuur aan den lijve kon ervaren. Waar het kraken van het houtwerk signalen doorgaf over het leven op aarde buiten de benauwdheid van de menselijke samenleving. Waar het open vuur ieder moment nieuwe vormen aannam, om hun te leren dat het leven niet zinloos was doordat de mens bepaalde veranderingen zelf kon sturen.

De toeschouwers kwamen vanzelfsprekend tot de conclusie dat Julia schimmen najaagde, maar die waren op zichzelf heel sympathiek. Je zou er als het ware zelf naar willen streven als je het al niet zo druk had met iets anders.

Vandaar dat ook Julia bijdroeg aan de algehele vrolijkheid.

Swervanger zette de rol van Duisterhof gedreven en vaak komisch neer, zonder dat hij de antiquair belachelijk maakte. Vooral in de scène waar hij door zijn vrouw betrappt wordt op het haardkleed, wist hij de rol van domme August te ontlopen. Hij staat daar weliswaar in zijn blote kont op het toneel, maar hij draait zich niet naar het publiek toe, hoewel de hele zaal dat hoopt. Zo houdt hij de spanning erin! Hij loopt weg in zijn gekwelde trots. Maar zijn minnares ontkomt er niet aan de toeschouwers mee te laten denken over aard en omvang van haar bekoorlijkheden. Misschien had Anna dit wel andersom gewild, maar de regisseur had het met vaste hand zo geregeld en zo behoedt hij zijn protagonist voor een afgang. Duisterhof blijft met zijn berekenende en ook weifelende kantjes steeds even voor de grens. Natuurlijk raakt hij beladen met schuld. De antiquair is schuldig aan het slechte weer, schuldig aan de stemming waarin zijn vrouw verkeerde toen hij de koop van het huis wilde uitstellen. Hij is schuldig aan het ontbreken van een blikopener en schuldig aan gebutste blikjes, als hij die met

zijn zakmes te lijf moet. Het effect is dat dit alles werkelijk aan hem blijft hangen, als de geur van mest.

Hoewel Anna's succes mij, merkwaardig genoeg, op sommige momenten met trots vervulde, overheerste mijn geschoktheid. Het zat mij vooral dwars dat zij zich, eenmaal buiten mijn invloedssfeer, op een verbazingwekkende manier manifesteerde. Ik had haar nooit met pen en papier in de weer gezien. Ik moest nu uit de krant vernemen dat zij al veel eerder schreef, er dagboeken op nahield, en een schrift met 'algemene aantekeningen'. Dat zou ik wel eens willen zien. Ik was er bijna zeker van dat dit verhaal berustte op grootsprekerij. Maar toen ik daarover nadacht begon ik te twijfelen. Wat wist ik erover? Ik had misschien wat al te gemakkelijk de neiging om te doen alsof haar opvatting van werkelijkheid er niet toe deed. Onmiddellijk daarna deed zich de gedachte aan mij voor dat misschien Anna achter mijn rug om met een minnaar had gerotzoid in de warmte van de oliestook. Wat kon ik er nog aan veranderen? Zij trad niet alleen buiten mijn bescherming, maar zette mij gevaarlijk op de tocht. Alles wat ik nooit geweten had, kwam nu tot mij in vermoedens. Had zij mij gebruikt totdat ik niet meer nodig was? Toen we elkaar pas kenden wilde zij soms niet de deur uit, verzong zij uitvluchten om niet naar college te hoeven gaan. Maar ik sleurde haar het huis uit, bracht haar in het volle daglicht, relativeerde haar ernst, haar neigingen zichzelf te kwalificeren als nietswaardig. Ik zette altijd door. Ik had besloten dat doorzetten hoe dan ook tot verbeteringen leidt. Dat het allemaal een kwestie was van doordrukken, je kop in de wind gooien en hardheid.

Wilte zij die hardheid wel?

Haatte zij mij juist omdat ik haar paardemiddelen voorschreef ter genezing van haar ziekelijke neiging in het

klein te leven, tussen een paar wanden met boeken, zonder dat de inhoud van die boeken werd verbonden met de waarheid van haar eigen leven?

Ik hield veel van Anna. De eerste keren dat ik haar beminde liepen uit op een mislukking. Fanatiek deed zij haar best mij te behagen. Ze was van plan het met mij te proberen, om god weet welke reden. Bij proberen is het ook gebeven, en de enige die het niet zag was ik. Ik was niet in staat door de vernislaag die ik zelf had opgebracht, de oorspronkelijke matheid van de voorstelling te zien.

Niet lang na de mislukking van ons buitenhuis in de Ardennen, pakte zij haar koffers. Veertien maanden later ging haar eerste werkstuk in première. Dit bracht behalve haar, ook de vertolker van de mannelijke hoofdrol op de pagina's met nieuws dat niet bestaat voordat het is verzonnen.

5

Swertvanger had tot zijn dertigste in Gent gewoond. Vanaf zijn achttiende vertolkte hij rollen bij het Nederlands Toneel, dat hem na zo'n jaar of twaalf de strot uitkwam. Via een rol in een tv-serie verwierf hij zich een plaats bij een Amsterdamse groep en vanaf dat moment speelde hij de jeune premier met een licht Vlaams accent, dat door vele vrouwelijke abonneenthouders als erotisch werd ervaren. Toen hem de hoofdrol in Anna's stuk werd toebedeeld, was hij alweer over het hoogtepunt van zijn faam heen. Zijn ogen waren uitgesmacht en zijn accent kenden ze nu ook wel. De rol in *Buitenleven* kreeg hij alleen omdat het een debuut was waarvan weinig succes werd verwacht. Toen het echter storm liep op de kassa's, werd Swertvanger ontvangen als een creator van *karacters*, hetgeen des te meer opviel omdat de liefde die hij voorheen vertolkte karakterloos was. Hij had het niet gemak-

kelijk. Zo was zijn personage in de veertig en hijzelf pas vijfendertig. Daarnaast moest hij er even aan wennen dat de bewondering naar hem, maar de sympathie tijdens het stuk naar zijn tegenspeelster ging.

Na vijftien voorstellingen in de steden, werd geregeld de provincie aangedaan. Deze tochten naar het duister brachten de groep soms in een desolate sfeer. Het leek erop alsof zij zich in precies hetzelfde gebied bevonden als waarin de rampen in het landleven van de Duisterhofs zich voltrokken. Buiten het toneel ontbrak ook al de vrolijke ontspannen sfeer van de hoofdstedelijke kantines. In plaats daarvan waren er met onverstaanbaar dialect doorschoten ruimtes, waar de werkelijkheid samenviel met de rol.

Op een avond midden in december vervoegde zich een meisje tijdens de pauze in Swertvangers kleedkamer. Zij zag er enigszins slordig uit, maar zij verontschuldigde zich bijna verlegen voor het feit dat ze hem stoorde.

‘Waarom stoor je me dan?’ vroeg de acteur, terwijl zijn aandacht werd getrokken door een scheurtje in haar spijkerbroek ter hoogte van haar heup.

Op deze vraag bleef zij het antwoord schuldig.

‘Ik zou graag met je willen praten,’ zei ze, nadat hij haar had aangespoord te zeggen waarvoor zij gekomen was.

‘Lieten ze je zo maar door?’ vroeg hij.

‘O ja, er was niemand,’ antwoordde het meisje.

Hij probeerde haar leeftijd te schatten, overwoog te vragen of zij van een schoolblad kwam.

‘Wil je me soms interviewen?’ vroeg hij vriendelijk.

‘Ik vraag het alleen voor mezelf,’ zei het meisje.

Vrouwen hadden het nooit moeilijk bij Swertvanger. Tenminste niet in het begin. Hij vroeg hoe zij heette.

‘Titia van der Heyden,’ antwoordde zij.

Hij verzocht haar te gaan zitten, maar zij aarzelde.

‘Ik wou je vragen of je na afloop wat tijd voor me had.’

‘Dat ligt eraan,’ zei Swertvanger.

‘Heb je geen zin om met mij mee naar huis te gaan?’

‘En niet met de bus mee!?’ riep Swertvanger, enigszins ontsteld. Hij voelde zich niet prettig 's nachts in de provincie. Daarnaast kende hij de verhalen over dit soort buitenkansen uit het hoofd. Maar toen hij haar nog eens bekeek, kreeg hij de plotselinge behoefte zich te laten gaan. Hij dacht eraan hoe in zijn woning niemand op hem wachtte. Dit beeld vervulde hem meestal met plezierige gedachten. Nu kwam het hem onzinnig voor. Een restant van vroegere roekeloosheid stak de kop in hem op en deed hem met onverhoedse hevigheid verlangen naar haar lichaam, waartegen hij zich terug kon wanen in de lichte wereld van verwachtingsvolle avonturen.

‘Kom straks maar naar me toe,’ zei hij, toen de bel voor de eerste keer zoemde. ‘Ik wil er over nadenken.’

In het laatste bedrijf, na de pauze, deed Swertvanger zijn best alles uit zichzelf te halen. De spanning die hij voelde trok de ondergang van Duisterhof buiten de opgewonden vrolijkheid van het avondje uit.

In dit laatste bedrijf wordt de antiquair geen enkele rust meer gegund. Zo blijkt de Van Goyen een vervalsing. Afgezien van de financiële complicaties die deze ontmaskering met zich meebrengt, wordt aan zijn geloofwaardigheid als vakman een slag toegebracht. Als het ware een dubbel demasqué. Zijn internationaal vermaarde kennis wordt tot in gezinsweekbladen toe ernstig betwijfeld. Hij moet het buitenhuis verkopen, hetgeen tot een definitieve verwijdering leidt met zijn vrouw. Duisterhof raakt volkomen geïsoleerd en moet ten slotte een aanslag op zijn leven dulden, die hem ertoe drijft zich van de wereld af te sluiten. Als hij aan het eind van het stuk zichzelf definieert als een geslagen man, ‘wiens innerlijke pijn alleen de

aasgieren van psychiaters zal verblijden’, krijgt hij van het publiek een schop na in de vorm van een staande ovatie. Wat dat betreft was de werkelijkheid alweer een stuk stiller: het geld verdienen ging ongestoord door.

Er waren ook mensen die de afgang van de antiquair minder extatisch vrolijk ondergingen. Hier en daar schreef een recensent over een ‘zedenkomedie waarin de duistere zielerorselen van de moderne mens op pijnlijke wijze worden blootgelegd’. De lullige ruzies tussen Duisterhof en Julia lijken zozeer op wat overal iedere dag gebeurt, dat de confrontatie feitelijk alleen kan leiden tot de slappe lach. Maar ook daar komt een eind aan. Voor sommigen althans. En wat dan?

Die avond, op weg naar zijn kleedkamer, voelde Swertvanger zich leeggespeeld. Tussen de coulissen, waar het tochtig was en stil, voelde hij zich geconfronteerd met zichzelf, de man die hij in werkelijkheid was en die oprecht van plan was de warme bus te laten vertrekken om zich te laten meetrone door een meisje van twintig. Onwillekeurig hoopte hij dat ze zich niet had rotgelachen, dat ze ontroerd was geraakt door zijn spel, dat ze hem niet alleen maar zou prijzen voor de effecten die de oppervlakte van zijn spel raakten en meer niet. Maar misschien was er niet zoveel meer dan deze buitenkant.

Zijn collega's probeerden hem te overreden met hen mee terug te gaan. Met verve schilderden zij de hun bekende verhalen over toneelspelers die ergens hun jas hadden laten hangen. Was het de actrice M. niet eenmaal overkomen dat zij temidden van een bloemenzee werd meegevoerd naar een soiree te harer ere? Toen de actrice, moe maar gelukkig dat haar Kunst ook volksharten in de provincie sneller deed kloppen, de zaal betrad waar haar bewonderaars zich hadden opgesteld, bevond zij zich geheel alleen in een spaarzaam verlichte spiegelzaal, waar de

wanden uitsluitend haar ijdelheid weerkaatsten.

Zulk soort voorvallen waren er legio. Maar tegen de opwinding, die voor een deel buiten het meisje om ging, legde het brooddronken gedrag van zijn collega's in de bus het gemakkelijk af.

Nadat hij zich had afgeschminkt klopte Titia op de deur van zijn kleedkamer. Ze kwam op haar tenen binnen en zei hoezeer ze had genoten van het stuk.

‘Pas toen ze op je schoot begreep ik dat je haar nog altijd nodig had,’ zei ze. ‘Gek hè, schieten betekent onherroepelijk het einde.’

Hij keerde zich naar haar om en bekeek haar aandachtig. Ze glimlachte naar hem, en hij vond zijn bestudeerde manier van aandacht schenken schaamteloos. Hij stond op, klapte zijn koffer dicht en legde zijn arm om haar schouder.

Toen zij zich in de gure avondwind hadden losgemaakt uit de reikwijdte van het licht dat nog uit alle ramen van de kleine schouwburg kwam, leek het alsof zij hem meenam naar een stadsdeel waar een avondklok was ingesteld. Plotseling twijfelde hij of hij dit door moest zetten. Het zou niet de eerste keer zijn dat hij zich had klemgezet via een opwelling. Achter hem, maar onzichtbaar, slenterden zijn collega's naar de bus en begonnen aan hun quasi-grappige bespiegelingen over hem.

‘Je zal hier je hele leven moeten wonen,’ zei Titia verontschuldigend.

Swervanger knikte vaag. Deze afbraak trok hem wel aan. Maar toch antwoordde hij dat dit een negorij was en dat het brengen van cultuur geen licht zou laten gloren. Dat de stemmen van acteurs versmoorden in de grote wattendecken die onzichtbaar over deze laatste rustplaats was gelegd. Hij meende het niet erg. Liet zich gemakzuch-

tig meeslepen door het beeld waarin hij zijn gedachte had verpakt. Zij legde een hand tegen zijn arm. Hij keek haar van opzij aan en voelde haar warmte door de stof van zijn jas.

‘Lief van je dat je met me meegaat,’ zei Titia.

‘We zijn er nog niet,’ antwoordde Swertvanger.

Haar kamer bevond zich in het achterhuis van een oud maar keurig onderhouden pand, in een van de smalle zijstraten die uitkwamen op de hoofdstraat. Terwijl zij de oliekachel hoger zette, ging hij vrijwel automatisch op haar bed zitten, maar onmiddellijk bedacht hij zich en zette zich op een statige en uiterst ongemakkelijke stoel aan een tafel die tegen de muur was geplaatst.

Zij vroeg of hij koffie wilde.

Hij keek naar haar, terwijl zij water opzette en zorgvuldig een aantal afgestreken maatlepels in een snelfilter deed. Hij vroeg zich af of hij iets over haar gescheurde spijkerbroek kon zeggen, om de erotische afdeling van de avond te openen, maar hij besloot nog te wachten omdat hij met zijn opmerkingen misschien een ongeschreven code zou doorbreken, waarin gesprekken over kleren en slijtage een burgerlijk trekje vormden, waarmee hij zich zou diskwalificeren. Vanuit die gedachte werd hij nogmaals met haar jeugd geconfronteerd en met de afstand die hen scheidde. Hij dacht aan zijn eigen elegant ingerichte appartement en aan de espressomachine die zijn keuken sierde. Ook serveerde hij zijn gasten koffie uit een Bretons aardewerk kannetje, in plaats van uit een gebutst blikje. Hij vroeg zich af waarom hij haar niet had uitgenodigd mee te gaan naar Amsterdam.

Nadat hij van de sterke, smakelijke koffie had geproefd, bedacht hij een manier om het gesprek op gang te brengen in een richting waar hij uit de voeten kon.

‘Je hebt een goeie stem,’ zei hij. ‘Heel wat actrices zouden willen dat ze zo klonken.’

‘Dat meen je toch niet,’ zei ze op een toon dat hij niet precies wist op welke manier ze dit antwoord bedoelde.

Swertvanger probeerde een zorgvuldig bijgeschaafde overtuigingskracht te leggen in de verzekering dat hij bij dit soort dingen nooit overdreef. Tijdens de uitvoering van dit nummer keek zij hem aan en glimlachte, waardoor zijn retoriek verzandde. In het plotselinge zwijgen voelde hij zich veilig. Het was alsof de last zich te bewijzen van hem afviel, maar in plaats daarvan werd hij bevangen door een twijfel die het meisje tegenover hem voor het eerst menselijke trekken verschaftte. Hij volgde haar bewegingen en probeerde zijn verblijf bij haar te rechtvaardigen door zich voor te stellen dat zij de absolute tegenpool was van zijn vrouw, die hij na zes jaar huwelijk had verlaten. Onmiddellijk daarop wist hij dat dit niet hielp en dat hij gewoon niet wist waarom hij twijfelde aan deze onderneming waarin hij zich uit vrije wil had begeven. Of volgde hij haar feitelijk dwangmatig?

Swertvanger dacht erover na waarin zijn vriendinnen verschillen hadden vertoond met zijn vrouw. Welke genietingen hadden ze hem aangedragen die hij, misschien wat verveeld, in hun armen onderging? Dacht hij niet iedere keer wanneer hij een stapje opzij maakte: alles is beter? Alles was beter! Maar in wat voor wereld? De meisjes die hij tegenkwam plachten hem te gebruiken in plaats dat ze hem iets konden geven. Hij was een conducteur op weg naar hun volwassenheid. Van vriendschap of gelijkheid was geen sprake. Hij zat altijd naar zichzelf te kijken. Zij trokken hem aan en keerden na verloop van korte tijd hun andere pool naar hem toe. Onschuldigde spelletjes, charmant begonnen, leverden bij de afwikkeling uitsluitend verliezers op. Steeds toonden zij hem de kaart van het

beloofde land, maar altijd brachten ze hem naar de tweesprong waar de weg die zij hem wezen met een kleine omtrekkende beweging terugvoerde naar huis.

Swertvanger dacht aan zijn huis en aan zijn zoontje. Hij dacht aan zijn vriendinnen. Aan Nellie, die zelfs na een blijspel snikkend uit de bioscoop kwam. Ook keerde Eefje terug in zijn herinnering, op het moment dat zij vertelde hoezeer zij naar een kind verlangde van een ‘veel oudere man’. Het was niet erg dat zij hem opzochten in dromen of wanneer hij toneel speelde, maar stuk voor stuk herinnerden hun gezichten hem aan tederheden die de pijnlijke beperktheid van hun aller arsenaal hadden ontsluitend.

‘Je bent zeker wel moe na zo'n voorstelling,’ zei Titia.

Zij had haar benen onder zich gevouwen en wachtte belangstellend tot hij zijn hoofd schudde en glimlachte.

‘Geef je ook wel eens lessen?’

‘Lessen?’ vroeg hij. ‘Aan wie?’

‘Aan zogenaamde talenten,’ zei ze.

‘Zoals jij?’

‘O nee,’ zei Titia. ‘Je denkt toch niet dat ik je voor mijn karretje wou spannen.’

‘Wou je lessen?’ vroeg hij vriendelijk.

‘Als ze betaalbaar zijn,’ zei Titia.

Swertvanger deed zijn mond open om haar zijn diensten aan te bieden. Maar alweer aarzelde hij. Uit haar afwachtende houding meende hij af te kunnen leiden dat zij wilde zien hoe hij zich eruit redde, zich inspande om haar een carrière voor te spiegelen die hij hoogst persoonlijk begeleidde. Daarna zou zij misschien antwoorden dat zij op valse beloften niet inging. Hij wist het niet. Hij wist niet waarom ze hem had meegevraagd, hem opzadelde met zichzelf, zonder dat zij aanstalten maakte aardig tegen hem te zijn, in ruil voor aandacht hem haar lieflijkheid te schenken, voor zolang deze suggestie standhield. Zij ge-

droeg zich geheimzinnig afstandelijk. Zij praatte niet over haar ouders, de broertjes waarmee zij ruzie had, de belemmeringen van haar jeugd, haar nijvere ambitie de wereld te bestormen, 'als jij me dan een beetje helpt', 'misschien kunnen we samen', tijdens welke monologen hij allang bezig zou zijn neurotisch haar kledingstukken te verwijderen, een standaardrepertoire te repeteren over 'lieve sproeten', 'heuveltjes en dalen', 'toen ik nog een kind was gingen wij met nieuwjaar naar de Brink, met donderbussen en fakkels'. Hoe langer hij in Titia's nabijheid was, hoe meer dit soort kunstnijverheid hem ontschoot en daarmee de weg die hij kende. Het was pas kwart voor twaalf. De eerste bus ging niet eerder dan een uur of zeven. Die verdomde rotmeid was toch niet van plan hem hier de godganse nacht te blijven aanstaren?

'Zag je me vanavond voor de eerste keer?' vroeg Swertvanger.

'Ik ken je van de televisie,' zei ze, nogal onverschillig.

'Dan kreeg je wel een mooie indruk van me!' zei Swertvanger.

'Ik vond de stukken niet zo goed,' antwoordde zij.

Hij haalde zijn schouders op en glimlachte met enige moeite. Hij wist niet wanneer hij kwaad zou worden. Of zij hem bewust zat te sarren. Hij kwam er niet achter of zij zich een houding aanmat of dat zij werkelijk niets gemeen had met de wereld van zijn vrijages. Wat was er met haar aan de hand? Hij voelde zich ongemakkelijk. Maar hij begreep dat hij niet zo kon blijven zitten. Daarom stond hij moeizaam op en zette zich naast haar op de rand van haar stoel.

'Ik ben bang dat ik je teleurstel,' zei hij zacht.

Zij keek naar hem op en schudde haar hoofd.

'Ik weet niets van je,' zei Swertvanger. 'Vertel me iets over jezelf.'

Daarna probeerde hij naar haar te luisteren. Zij begon opeens gedetailleerd te vertellen wie zij was. Maar degene die uit brokstukken naar voren kwam was het meisje dat ze misschien eens was geweest, bloemetjes plukkend met haar moeder langs het water, opgesloten op een slaapzaal met een non als wacht. Een zoete geur van wierook, vriendjes, onbenulligheden. Scholen die werden ingewisseld voor een volgende. Vage gevoelens van onbehagen en ambities die leken te drijven op een brede stroom van kinderdromen. Af en toe schoot zij beschuldigend uit en wenste een der schimmen uit haar jeugd met grote woede het moeras in. Waarom eigenlijk? Ze woonde hier op kamers en had zelfs een baan als chemisch laborante, maar ze was kort geleden wegens overtolligheid ontslagen en wilde nu ‘iets anders’ doen.

Terwijl zij haar petites histoires spuide, ontdekte Swertvanger dat een zekere vertedering bij hem de kop opstak. Zij stond zo ver van hem. Zij zat in feite veilig middenin haar kleine imaginaire slagveld en verzette geestdriftig de soldaatjes, hen aansporend elkaar te bekampen. Zij leek daarin opeens toch op zijn vrouw. Zij spon een netwerk waarin hij bereid was zich te begeven. Maar juist op dat punt stokte er iets, reageerde zij niet op de streling over haar hoofd, alsof zij aan praten genoeg had.

Op het punt waarop haar verhalen een kale, witte vlakte leken te bereiken, informeerde zij met veel meer intonatie in haar stem naar zijn verhouding ten opzichte van het stuk dat hij speelde. Zij wilde weten of de rol hem raakte, en of hij die antiquair in werkelijkheid had kunnen zijn.

Swertvanger sloot zijn ogen en stelde zich voor hoe vaak een dergelijke vraag hem gesteld was, maar toen hij ze weer opende, zag hij dat ze haar gezicht naar hem had toegewend en ingespannen op een antwoord wachtte.

‘Ik vond het aardig van je,’ zei ze, ‘dat je die belachelijke

man niet kapot speelde. Ik moest trouwens ook niet om hem lachen. Dat vind je toch niet raar?’

‘Wat dacht je dan?’ zei Swertvanger, met een kribbigheid die hij niet voor zich wist te houden.

Dit antwoord bracht haar uit balans. Aarzelend vroeg zij hem wat hij van haar verwachtte. Ze zei dat ze hem misschien wel verveeld had, en dat ze hem niet wilde kwetsen. Terwijl hij een bits antwoord formuleerde, ontdekte hij dat hij zo ver niet wilde gaan. En op een geheel andere manier dan zoëven kreeg hij het gevoel dat hij haar moest bereiken, of misschien wel beschermen, openbreken als een oester: tegenstrijdigheden waar hij geen oplossing voor wist.

Hij verlangde naar een borrel, zocht naar een methode om zijn emoties de vrije loop te kunnen laten gaan. Wist hij maar een weg om haar van de verlangens binnen zijn pantsering te verwittigen, zonder de indruk bij haar te wekken die hij nu voor alles wenste te vermijden: een loopse hond, kwispelstaartend achter de eerste de beste teef aan. Ook bij hem klopte iets niet. Hij was vergeten welk soort voor hem klaarlag en wie er liever met hem wilden praten.

Swertvanger voelde zich belachelijk. Hij vroeg zich af wat er zou gebeuren als zijn vrouw hem zo zag zitten. In een soort studentenkamer, verwickeld in problemen waar hij veel te oud voor was. Wat wilde hij? Toch niet die verschrikkelijke tijd opnieuw beleven? Met kleine meisjes debatteren over hun futiele problemen. Moest hij de acteur uithangen of zich een houding aanmeten van gedreven wereldhervormer, die het liefst zijn eigen teksten schreef ter verheffing van de underdog? Hij kon niet schrijven. En hij dacht zelden in abstracties als ‘de wereld’. Hij had het al moeilijk genoeg met de mensen om hem heen, de alimentatie, de herinneringen, de telefoongesprekken met

zijn zoontje, soms overstemd door geruis.

‘Ik zou graag ergens willen slapen,’ zei hij. ‘Ik moet morgenochtend repeteren.’

Toen hij dit gezegd had, stond zij op en kwam naast hem staan, vlijde zich tegen hem aan en kuste hem op zijn wang. Hij aarzelde. Hij was niet opgelucht door de ontknoping. Maar toen hij zijn hand in haar hals legde en de warmte voelde van haar huid, brokkelden de misverstanden die tussen hen waren gerezen langzamerhand af en de stem van zijn herinnering vervaagde in de ijle lucht waarin hij zich leek te bevinden.

‘Ik stond daar opeens in je kleedkamer,’ zei Titia. ‘En ik wist niet wat ik moest zeggen.’

‘Daar heb ik weinig van gemerkt,’ zei Swertvanger.

‘Ik schrok ervan,’ zei Titia, ‘dat je meteen met mij meeinging.’

Toen Swertvanger de volgende dag zijn huis binnenkwam, wist hij dat zijn leven er een last had bijgekregen, dat hij Titia niet zomaar los kon laten en vergeten als een incident. Hij had dit niet gewild en hij wist ook niet hoe het kwam. Zij was helemaal niet bijzonder. Maar wat betekent dat? Misschien lag haar aantrekkingskracht in de terughoudendheid die zij betoonde, het gemak waarmee zij oppervlakkig haar bewondering voor de acteur in hem verklaarde, in combinatie met de schroom waarmee zij hem in de liefde tegemoet trad. Alsof zij hem daarin, op een voor hem nog duistere wijze, op de proef wilde stellen. Hij vond haar enerzijds aandoenlijk, omdat zij hem uiteindelijk gezegd had dat zij hem geenszins zonder bijbedoelingen had opgezocht, aan de andere kant vermoedde hij dat deze openhartigheid slechts een façade was, waarachter iemand huisde die zich voorlopig niet aan hem wilde doen kennen, of dat niet kon. Zij had hem uitgelegd

waarom zijn kwetsbaarheid onder de komische oppervlakte op het toneel haar had getroffen. Maar eigenlijk was de verklaring dat zij zelden mensen tegenkwam die verdriet durfden te tonen, of afstand konden doen van ijdelheid, een dooddoener. Wat moest hij daarmee aan? Lag een dergelijke opmerking niet op de grens van weltschmerz, waaraan hij geen boodschap had? Uiteindelijk waren ze toch terechtgekomen bij de mogelijkheden die er voor haar bij het toneel lagen. Toen hij zich voelde meegesleept door het enthousiasme dat gepaard ging met haar lichamelijke bereidwilligheid, leek het hem plotseling alsof zij zich bij deze woorden weer een beetje terugtrok, op haar hoede was. Nadat hij zonder dat zij zich zichtbaar had ingespannen hem te behagen, met haar had geslapen, stroomde tegelijk met zijn zaad de geestdrift uit hem weg, maar daarvoor in de plaats voelde hij een groeiende noodzaak haar drijfveren te begrijpen, of ging het ook daarbij in de eerste plaats om hemzelf?

Terwijl hij over deze dingen nadacht en zijn huis opruimde, belde Anna. Hij had haar sinds de première een aantal keren ontmoet. Maar bij oppervlakkige, zij het plezierige contacten was het gebleven. Nu informeerde zij uitgebreid hoe het ging met zijn rol en of hij het nog uithield met zijn personage.

‘Soms hoop ik dat ze hem nou eindelijk eens doodschiet,’ antwoordde Swertvanger op luchtige toon.

Anna lachte. Zij belde om te vragen of hij de hoofdrol ambieerde in haar nieuwe stuk.

‘Ik hoef het alleen nog maar te schrijven,’ zei ze opgewekt.

Ze wilde het idee ervoor met hem bespreken. Ze aarzelde hem op te schepen met een rol waarmee hij misschien geen contact had.

De onzekerheid die zij met deze woorden prijs gaf,

bracht hem een beetje in verlegenheid. Hij mompelde dat hij toch iedere rol moest kunnen spelen. Maar Anna was van mening dat hij verder ging dan het op kunstige wijze opzeggen van haar tekst.

‘En ik wil niemand anders,’ zei ze. ‘Ik hoop dat je me niet overdreven vindt, Paul.’

Swertvanger stelde zich voor hoe zij bloosde. Meteen daarop dacht hij aan Titia.

‘Zouden we bijvoorbeeld morgen kunnen afspreken?’ vroeg Anna.

Hij bladerde afwezig in zijn agenda en zag dat de volgende dag nog geheel wit was.

6

Een week nadat Anna naar Swertvanger was gegaan om met hem over haar stuk te spreken, belde ze mij plotseling. Zij deed bijzonder opgewonden en zei ‘dat ze ergens met mij over wilde praten’. Daarna informeerde zij nadrukkelijk hoe het met mij ging en ik antwoordde best. Ze stelde dat de tijd dat wij elkaar af en toe weer konden ontmoeten nu misschien wel aangebroken was. Ondanks haar opgewektheid beluisterde ik in haar woorden een zekere verwarring, die zich verder uitte in het feit dat zij tot twee keer toe benadrukte dat zij naar *mij* toe zou komen. Ik wilde niet te veel nadenken over wat er met haar aan de hand was. In dat soort bespiegelingen had ik mij al te vaak verloren. Maar het kon op dat moment niet anders of ik dacht aan vroeger. Dit maakte mijn stemming breekbaar. Ik keerde terug naar mijn inmiddels koud geworden avondeten en tikte geërgerd met mijn vork op tafel.

De volgende avond zag ik haar. Het bleek dat zij mij allereerst had uitgekozen om de aard van haar relatie met Swertvanger uit de doeken te doen, omdat zij die ‘toch aan niemand anders kwijt kon’.

Anna had net als ik naar Swertvanger gekeken terwijl hij als antiquair verkleed op het toneel stond. Hij vormde de verbindingsschakel tussen onze levens. Anna wilde daar bij voorkeur niet over spreken. Zij wilde dat ik het stuk op zichzelf zag. Alsof ik het dan meer zou waarderen.

Op een andere manier konden wij beter over Swertvanger praten. We vonden hem allebei geweldig, ‘een groot acteur’. Bij Anna dateerde dit inzicht vanaf de repetities, die zij zonder uitzondering had bijgewoond.

‘Ik weet zeker dat ik veel van hem geleerd heb,’ zei ze. ‘Hij heeft een soort didactische manier om te laten zien hoe hij met zo'n tekst *aan het werk* is.’

Arme Anna. Waarom werd ze uitgerekend verliefd op de man die haar aan de kant gezette echtgenoot op de marktpleinen ten prooi gaf aan de spotlust van het volk? Had ze nou maar een tragische held van mij gemaakt!

Anna had Swertvanger willen vertellen hoezeer zij hem bewonderde. Maar de woorden kwamen haar niet uit de keel. Ze vond bewondering een slechte basis. En trouwens: zichzelf bewonderde ze nog net een beetje meer. Ze betoonde hem kleine attenties, haalde glaasjes water voor hem wanneer zijn machtige Vlaamse keel was dichtgevallen na het eindeloos herhalen van haar clausen. Ze legde haar hand tegen zijn borst en vroeg hem plagerig of hij haar nog niet haatte. Niets daarvan. Paul Swertvanger deed niet meer dan zijn werk. Anna verwonderde zich over zijn gebrek aan opmerkingsgave. Zij had altijd gehoord dat acteurs ijdele mensen waren, die zelfs op het moment van hun sterven nog tandakten naar applaus. Waarom hoorde hij haar toejuichingen dan niet? Waarom ging hij niet in op de beloften die zij naar haar smaak steeds minder verhuld begon te uiten? Ze vroeg zich af wat haar zo in hem aantrok. Hij was niet de enige acteur die haar teksten tot een succes had kunnen maken. Ze had een boek voor

hem gekocht voor de première, en daarin schreef zij ‘voor Paul, die mijn stuk maakte’. Hij glimlachte toen hij die woorden las. Zij zag aan hem dat hij het ermee eens was. Wanneer zij nadacht over haar nieuwe stuk, vervulde zijn blik van dat moment haar met nieuwe impulsen. Zij had hem nog een keer gebeld. En daarna niet meer. Ze dacht dat het beter was eerst de synopsis van het stuk te schrijven. Soms dacht Anna dat haar gevoelens jegens hem niets anders waren dan het surrogaat voor een relatie waaruit de bodem was gevallen. Af en toe was het fantastisch om haar eigen weg te kunnen gaan. Op andere dagen was haar huis een doolhof, waar zij rond bleef lopen tot zij dronken was van drank en slaap. Waarom was het niet genoeg ‘als je er lekker uitzag’?

Met haar verliefdheid als raadvrouw had Anna voor Swertvanger een nieuwe rol bedacht, waarin hij zijn gaven kon tentoonspreiden zonder dat de edele gevoelens van zijn publiek naar een ander zouden uitgaan dan naar hem. Swertvanger luisterde eerst onbewogen, maar gaandeweg toonde hij nieuwsgierigheid en ten slotte riep hij uit dat dit het stuk ging worden waarnaar hij al jaren op zoek was.

Alsof hij in een positie verkeerde dat hij zelf kon uitzoeken wat hij ging spelen.

Anna keek naar hem. Hij was nu een en al aandacht voor haar en informeerde naar details die zij nog niet bedacht had. Zij probeerde hem van dienst te zijn, en preludeerde in het wilde weg. De onzekerheden die er in haar hadden bestaan wat betreft haar houding tegenover Swertvanger, nadat zij hem gedurende enkele maanden uitsluitend had waargenomen in zijn spel, verdwenen in een warme stroom van gezamenlijke gedrevenheid. Toen zij vlak voor haar vertrek naar de acteur haar tekst had doorgelezen had zij, zoals dikwijls, nog geaarzeld en zich afgevraagd of de effecten die zij had verzonnen niet te

gewild waren en daarmee belachelijk. Maar haar bedenkingen verdwenen. Ze wist dat Swertvanger vanaf dat ogenblik naast haar zou zitten wanneer zij haar tekst schreef en dat hun samenwerking, al was die alleen telepatisch, glanzende vruchten zou dragen.

Toen vertoonde de werkelijkheid een ongewild en daardoor belachelijk effect.

Een meisje kwam gekleed in een kamerjas slaperig Swertvangers huiskamer binnen.

‘Hallo,’ zei Swertvanger. En tegen Anna zei hij: ‘Dit is Titia.’

Toen Titia hem de nacht na hun ontmoeting had opgebeld, vroeg Swertvanger haar zo spoedig mogelijk te komen. De volgende avond moest hij in Haarlem spelen. Zij spraken om twaalf uur af in een café. Toen hij het meisje terugzag voelde hij zich licht ontroerd, terwijl hij haar vrijwel tegelijkertijd hevig begeerde.

In zijn huis voerde hij haar naar het raam en liet haar uitkijken over de gracht, die aan de overkant verlicht was.

‘Hier sta ik vaak,’ zei hij. ‘Kun je je dat voorstellen?’

‘Het is wel een erg vieze gracht,’ zei Titia.

Hij drukte haar tegen zich aan.

‘Ik wou je komen halen,’ zei hij. ‘En toen belde je.’

‘Ik dacht dat je dat niet zou doen,’ zei Titia.

Zij droeg op het moment dat zij Anna ontmoette niet meer dan een rood slipje onder Swertvangers kamerjas. Ze kon zo uit een film zijn weggelopen, behalve dan dat ze er echt slaperig uitzag.

De acteur had net een karaf met sherry uit de kast gehaald.

‘Ik wou niet zo lang slapen,’ deelde Titia mee bij wijze van begroeting.

Swertvanger kustte haar op haar voorhoofd en verdween

naar de keuken om zoutjes te halen.

‘Hij had me wakker zullen maken,’ zei Titia tegen Anna.

Zij ging op Swertvangers stoel zitten en drapeerde de kamerjas steviger om zich heen.

‘Ik hoop niet dat ik ongelegen kom,’ zei Titia.

Swertvanger, een zakje zoutjes in zijn handen, glimlachte naar haar vanuit de deuropening.

Toen zij met z'n drieën in de kamer zaten, nam het gesprek een tamelijk formele wending. De acteur vertelde Titia met veel omhaal van woorden wie Anna was. Vervolgens spraken zij over toneel en over schrijven voor toneel. Anna had haar aandacht niet helemaal bij het gesprek. Ze kon het niet helpen dat ze aan Swertvanger dacht, terwijl hij met het meisje deed wat zij als handeling op het toneel voor hem verzonnen had. Ze voelde zich opgelaten en opeens treurig. Ze wilde het huis uitrennen en zich opsluiten. Maar ze bleef zitten. Ze was geen schoolmeisje meer.

Titia zat erbij alsof ze dat wel was.

Daarom voelde Anna zich oud, overgeleverd aan de dingen die zij moest verzinnen, buiten de warmte die een kortstondige belevenis af en toe te bieden had.

Nadat zij haar sherry had gedronken, pakte Anna haar papieren bij elkaar.

‘Je gaat toch niet weg om mij?’ vroeg Titia.

‘Ik heb nog een afspraak met mijn schrijfmachine.’

‘Het wordt een erg goed stuk,’ zei Swertvanger.

Dit laatste zei hij gedachteloos.

De volgende morgen belde Titia. Anna liep nog in een ochtendjas en maakte katterig een kop thee. Zij was eerst verbaasd en wist niet goed wat ze moest zeggen: het was net of haar boze droom haar belde om te zeggen dat hij echt was.

‘Je zit toch niet te schrijven?’ vroeg het meisje.

‘Mijn god,’ zei Anna. ‘Weet je eigenlijk hoe vroeg het is?’

Het was enige tijd stil aan de andere kant.

‘Paul zei dat je plichtsgetrouw bent.’

Aarzelend vroeg Anna wat de reden was waarom zij belde.

‘Ik wou je komen opzoeken,’ zei Titia. ‘Als het mag.’

Toen zij Titia de stoeptreden zag beklimmen voelde Anna dat zij zich aanstelde. Ze had haar schrijfmachine op tafel gezet en een aantal volgetikte velletjes eromheen geordend.

‘Ik had het rijk alleen,’ zei Titia.

Zij kuste Anna op haar wang.

‘God,’ zei ze. ‘Dit is wel even anders dan zo'n flat.’

Op dat ogenblik begon Anna te huilen.

Titia had geen moeite met Anna's gedrag. Zij ging op een stoel bij het raam zitten en wachtte geduldig op uitleg. Anna liep weg naar de keuken. Toen ze met trillende handen de koffiebus pakte, stond Titia achter haar en nam het werk van haar over.

‘Neem me niet kwalijk,’ zei Anna.

Titia legde haar hand tegen Anna's wang en streelde die even.

‘Ik vond het zo rot,’ zei ze. ‘Ik zag best dat ik je gistermiddag stoorde.’

‘Kwam je daarom?’ vroeg Anna.

‘Ik weet het niet,’ antwoordde Titia.

Nadat Anna zich had aangekleed kwam ze de kamer binnen en zag Titia een folder voor een nieuwe encyclopedie inkijken die op de salontafel lag.

‘Interesseert dat je?’

‘Ik heb er niet in gelezen,’

‘Ik heb me nogal aangesteld,’

‘Ik wou dat mij zoiets eens overkwam,’ zei Titia. ‘Dat meen ik,’

Zij schoof de folder van zich weg.

‘Je kunt je beter laten gaan,’ vervolgde ze. ‘Dat zegt elke psychiater,’

‘Kom je bij een psychiater?’ informeerde Anna.

‘Waar zie je me nou voor aan!’ riep Titia.

Ze was even stil.

‘Ik beledig je toch niet?’

Ze wachtte tot Anna haar hoofd had geschud.

‘Ik weet niet of Paul het wel een goed idee vindt dat ik naar je toe ben gegaan,’
zei ze. ‘Maar hij kan beter niet denken dat hij alles over me te zeggen heeft,’

Ze haalde licht haar schouders op.

‘Ik wou dat hij me les gaf,’ zei ze. ‘Maar hij heeft er niet veel zin in,’

Anna keek naar Titia en vond haar aardig. Zij kon zich voorstellen dat Swertvanger haar in zijn huis genomen had. Nu het meisje tegenover haar zat had zij minder moeite met de verwerking van haar mislukte gevoelens voor de acteur. Ze vond het niet onprettig te luisteren naar Titia's verhalen. Het waren momentopnamen uit een wereld die warm leek en begeerlijk, misschien de begeerlijkste wereld die bestond, waarin ambities een onschuldige gedaante hadden en de mensen platen kochten om te dansen. ‘Je weet wel’, zei Titia, ‘gewoon nogal ontspannen, dat was toch wel prettig, vroeger,’ Een wereld met dagelijkse wonderen, en vlonders die houvast boden in woelig water; zeilschepen, zomerdagen, geluk en treurigheid die ook altijd nog smaakte als een exotische vrucht.

‘Ik houd van mensen zoals jij,’ zei Titia. ‘Mensen die iets kunnen,’

‘Dat trekt je zeker ook aan in Paul?’

Titia begon te lachen.

‘Heeft hij zijn *stemmetjes* wel eens voor jou gedaan?’

Anna schudde haar hoofd.

‘Ik heb ze nou al wel genoeg gehoord,’ zei Titia.

Anna zweeg.

‘Zelfs in bed is hij ijdel,’ zei Titia.

‘Dat is altijd zo,’ antwoordde Anna.

Terwijl het meisje tegen haar praatte, dacht Anna aan haar eigen leven. Maar in plaats dat zij bedacht hoe anders haar eigen werkelijkheid was dan Titia's dagdromen, liet zij zich wiegen op de gloed van enthousiasme. Zij dacht aan de jaren met haar man, en aan de goede dingen die er toch ook waren geweest, aan de gevoelens van geluk die altijd een ogenblik oplichtten en de grond waarop zij stonden draaglijk maakten voor een tijdje.

Titia vroeg wat zij van Swertvanger dacht. Ze had zich afgevraagd of deze verhouding was wat ze gewild had toen ze besloot hem op te zoeken, hem of degene die hij voor haar *leek* te zijn. Ze klaagde erover dat hij steeds met haar naar bed ging, *ging*, alsof zij daar niets over te vertellen had.

‘Hoe weet je dat je bij iemand wilt blijven?’ vroeg zij. ‘Wist jij waarom je zo lang bleef bij je man?’

Zij keek voor zich uit en glimlachte.

‘Kletsen,’ zei ze. ‘Dat kan ik geloof ik het beste.’

Langzaam schudde Anna haar hoofd. Terwijl zij op haar beurt een ogenblik glimlachte, voelde zij zich op een voor haar ongekende wijze ontroerd.

Nadat Titia terug was gegaan naar Swertvangers huis, wist Anna zich geen raad met de rest van de dag. Als ze aan Swertvanger dacht, miste zij de onrust die haar de dagen daarvoor had gekweld. Toch kon zij het moeilijk verdragen

dat het meisje zomaar naar hem terugging, hoewel zij dacht dat zij niet echt op hem kon rekenen.

Anna probeerde aan haar stuk te werken. Nogmaals vroeg zij zich af in hoeverre het klopte en of de hoofdfiguur niet wat al te schematisch was voorgesteld.

's Nachts droomde Anna dat Titia haar wakker maakte en haar meevroeg op een wandeling. De kille wind duwde hen steeds terug een park in, waarin zij verzeild waren geraakt. Zij wilden de weg oversteken, naar een kroeg aan de overkant. In de ingang van de kroeg zat Swertvanger achter een werktafel. Hij keek niet op of om. Plotseling kuste Titia haar. Dit wond haar op, hoewel het haar tegelijk angstig maakte. Alsof ze zou worden meegetrokken in een chaos zonder einde. Hoewel het haar afkeer inboezemde, omvatte zij Titia en stelde zich voor dat zij Swertvanger was. Zij rook naar zijn after shave. En haar stem had hetzelfde accent. Zij was alleen veel zachter.

Anna werd wakker en probeerde de opwinding te verdrijven. Zij stond op en schonk zich een glas limonade in. Ze nam een valium en daarna een cognac. Het beeld van Titia zweefde om haar heen. Maar zij verzette zich ertegen. Terwijl ze dit deed, besepte zij dat zij zich evenzeer verzet had toen haar echtgenoot haar voor de eerste keer had genomen. Hij had geen geweld gebruikt, maar toch was het of zij bankschroeven kreeg aangelegd. Zo was het altijd gebleven: dwang, verveling, ergernis en een soort schaamte om de opwinding die zij niet deelde. Nu was zij wel opgewonden. Zij herinnerde zich haarscherp hoe Titia haar hand tegen haar wang had gelegd, de grapjes die zij had gemaakt, het van de hak op de tak springen, die paar scherpe conclusies met betrekking tot Swertvanger. Maar welke meende zij daarvan? En wat betreft haarzelf: hoe armoedig was het te veronderstellen dat je tien jaar lang alleen maar was gebruikt. Zij dacht aan Titia en hoe zij

terugging naar een man die haar al had teleurgesteld. Waarom kapte zij er niet meteen mee? Maakte dat voor haar niet zoveel uit? Lag daarin het verschil met haar eigen generatie, vastgenageld aan beslissingen die anderen voor hen hadden genomen in hun jeugd?

Nadat Anna opnieuw was ingeslapen en 's morgens laat ontwaakte, schaamde zij zich voor haar nachtelijke gedachten. Ook kwam de opwinding haar raadselachtig voor als iets dat buiten haar had plaatsgevonden. Gebeurde dat soort dingen wanneer je te lang zonder man had geleefd?

Tegen de middag belde Swertvanger.

‘Anna,’ zei hij, ‘kom je morgenavond bij ons eten?’

7

Toen Anna tijdens haar bezoek aan mij met het verzoek kwam voor de kerstdagen ons buitenhuis te lenen, kon ik een paar seconden geen woord uitbrengen. Het was nu trouwens, na de boedelscheiding, mijn eigendom. Ik zou het haar kunnen verhuren. Zelf had ik nog geen plannen voor kerstmis. Ik voelde er niets voor in mijn eentje naar de Ardennen te gaan en wachtte op een uitnodiging van vrienden.

Ik aarzelde lang voordat ik instemde met haar verzoek. Daarnaast begreep ik gewoon niet waarom zij kerstmis uitgerekend wilde vieren op de plaats waar ons huwelijk was vastgelopen.

Anna had bij Swertvanger en zijn vriendin gegeten en zij hadden gepraat over de naderende feestdagen en gemijmerd over het doorgaans weinig feestelijke karakter daarvan. Swertvanger had nogal wat gedronken en werd zelfs een beetje sentimenteel. Hij verlangde naar zijn zoontje, maar hij dacht dat het ‘funest’ zou zijn als hij het kind een bezoek bracht met de kerststal op de achtergrond.

Anna sprak over het afschaffen van feesten, de

verschrikking der verspilling zoals het omkappen van bossen ten behoeve van de valse schijn.

Ze verlangden alle drie naar kerstfeest zoals ze het vroeger gevierd hadden, met stemmige kleding en kaarsjes, mijmeringen over huisjes in de sneeuw en arme mensen. Het meisje met de zwavelstokjes bij de kerstkalkoen. Ze hadden hun verlangens alle drie weggestopt en er hun cynisme over uitgespreid. Ze hielden opeens niet meer van lekker eten en van wandelingen door de sneeuw. Ook wilden ze niet naar klokken luisteren, die hen natuurlijk irriteerden.

‘Mijn man heeft in de Ardennen nog een huisje,’ zei Anna, nippend aan een glas cognac. ‘God wat een droeve ellende.’

‘Je moet er ook nooit met je man naartoe gaan,’ meende Swertvanger. En Titia voegde eraan toe:

‘Misschien zou het wel leuk zijn met z'n drieën.’

Anna ontkende dit ten stelligste. Hierna praatten zij enige tijd door elkaar. Anna meende dat zij hen tot last zou zijn. Swertvanger meldde dat hij zijn hele leven al gedroomd had van twee vrouwen. Titia keek hem vernietigend aan en vroeg of hij wel eens van iets anders droomde.

‘Ik droom van jou,’ zei Swertvanger.

‘Ook dat nog,’ antwoordde Titia.

‘Ik wil best weg met die rotkerst,’ vervolgde Swertvanger. ‘En haar neem ik nog op de koop toe als het moet.’

Hij wees op Anna en lachte naar haar. Vervolgens lachten ze alle drie. Ze riepen dat het een onmogelijk plan was, dat je niet naar je ex-man kon gaan om achteloos het huis te lenen waar het huwelijksgeluk z'n dieptepunt had bereikt.

‘Nou, het was al jaren diepe droefenis,’ zei Anna.

‘Dat soort dingen besef je pas later,’ voegde Swertvanger eraan toe.

Terwijl Anna en hij ervaringen uitwisselden zat Titia op haar stoel en zei na enige tijd pruilend:

‘Van mij willen jullie nooit iets weten,’

Hierna vertelde zij een oeverloos verhaal dat Anna van streek maakte, maar ze wist zelf niet hoe dat kwam. Het leek of Titia uitsluitend praatte tegen haar, haar geduldig genoeg achtte om haar zelfs de kleine geschiedenissen van haar leven niet te onthouden. Onzinnig! dacht Anna, maar ze keek naar Titia en voelde zich behaaglijk in haar nabijheid. Ze wist dat ze op haar beurt niet zou schromen intimiteiten te onthullen, die achter de façade van haar leven waren weggestopt.

‘Je denkt zeker dat ik het hem niet wil vragen?’ zei Anna, nadat Titia haar stoel verwisseld had voor het toilet.

‘Ik wil niet dat je moeilijkheden krijgt,’ zei Swertvanger.

‘Maar wil jij werkelijk naar de Ardennen?’

Swertvanger stond op en nam haar hoofd in zijn handen.

‘Je bent verdomde lief,’ zei hij. ‘Weet je dat wel?’

Ik wenste Anna veel genoeg en overhandigde haar de sleutels.

‘Vergeet niet aanmaakhout te kopen voor de open haard,’ zei ik.

Anna haalde haar schouders op. Misschien voorvoelde zij de onrust, die haar een ontspannen staren in het houtvuur zou beletten.

Het begon ermee dat Titia vanaf het vertrek vrijwel al haar aandacht richtte op Anna. Dat was niet volgens de afspraak die Swertvanger met zichzelf gemaakt had. In het begin vond hij het nog attent van haar. Begreep dat Anna straks alleen zou moeten slapen. Maar toen Titia bij aankomst in de bungalow Anna's gevoel voor sfeer begon te prijzen, verloor zijn kerststemming het van zijn ergernis. Hij was toch al geïrriteerd omdat hij tussen kerst en

oudjaar een dag weg moest om in Eindhoven te spelen.

‘Dan neem je mijn auto maar,’ zei Anna met een weids gebaar.

‘Hij kan niet rijden,’ antwoordde Titia.

De dames gingen boodschappen doen.

‘Blaas jij het vuur maar aan,’ zei Titia.

‘Ik heb geen aanmaakhout,’ antwoordde Swertvanger.

Titia kwam naar hem toe en kuste hem.

‘Geweldig is het hier, vind je niet?’ vroeg ze en hapte speels naar zijn neus.

Hij sloeg zijn armen om haar heen, plotseling bevangen door een vlaag van tederheid, en schaamde zich dat hij zich had laten gaan in jaloezie.

‘Misschien verkopen ze wel kerstbomen,’ zei Swertvanger.

's Avonds maakte hij Titia voorzichtig verwijten dat zij weinig aandacht had voor hem. Maar zij antwoordde dat zij dit met opzet deed, dat zij zich precies kon indenken hoe Anna zich voelde.

‘Wat zijn jullie toch met jezelf bezig,’ zei Titia.

‘Jullie? Bedoel je mij daarmee?’

‘Ik bedoel jou ja!’

‘Waarom zeg je dan jullie?’

‘Ik sluit mezelf niet uit,’ zei Titia.

Toen zij zich had uitgetkleed kwam zij uit zichzelf tegen hem aanliggen. Ze wreef haar voorhoofd langs zijn borst en kneep hem zacht in zijn dij. Anna sliep naast hen, in de huiskamer.

De volgende morgen wandelde Anna langs de Semois in Bouillon, rillend in haar gewatteerde jek. Ze was op zoek naar iets lekkers, gebak, of bonbons met een zachte vulling. Maar ze besepte dat ze daar niet werkelijk naar uit-

keek. Ze wilde een ogenblik alleen zijn om haar emoties te verwerken. Ze had slecht geslapen. Toen ze wakker werd waren Swertvanger en Titia nog niet op. Het had haar moeite gekost die twee te zien vertrekken naar haar slaapkamer. Lopend door het stille stadje besepte zij dat ze naar huis verlangde, dat ze zich had laten meeslepen door god weet welk verlangen. Voor de eerste keer sinds haar scheiding benauwde het haar de dagen door te moeten brengen met het uitzicht op de nacht.

Toen Anna terugkwam was de uitstekende stemming waarin Swertvanger en Titia die nacht in slaap waren gevallen, wat geluwd. Ze waren wakker geworden door het geluid van Anna's auto. Ze hadden slaperig over haar gepraat en daarna trok de acteur Titia tegen zich aan en begon haar te strelen. Midden in dit eenzijdig liefdesspel duwde Titia hem van zich af en zei botweg dat ze geen zin had. Ze stopte haar hoofd onder de dekens en keerde haar rug naar hem toe. Deze beweging wond Swertvanger nog meer op. Hij aaide haar over haar billen, maar toen stootte zij onverhoeds naar achteren, waardoor zij hem pijnlijk bezeerde. Swertvanger vloekte en probeerde haar naar zich toe te draaien. Maar dat lukte niet.

De opbouw van de scène zou niet misstaan hebben in een film. Helaas besepte Swertvanger dit ook, waardoor hij zich belachelijk voelde en Titia een klap gaf. Titia trapte hem tegen zijn dij, precies naast de plek waar zij hem zojuist geraakt had. Met reuzenkracht wierp Swertvanger de dekens van haar af en gaf haar een lel om haar hoofd.

‘Dacht je soms dat je zo goed was!’ schreeuwde de acteur. ‘Waarom kruip je niet bij dat andere rotwijf in bed?!’

‘Ik word zo moe van jou,’ zei Titia.

Er ging een half uur heen met onderhandelen en het uitwisselen van beloften. Deze droegen eerst een dreigend

karakter, maar gaandeweg verloren zij hun kwaadaardigheid en daalde er een diepe neerslachtigheid over beide sprekers.

‘Ik zal het bed opmaken,’ zei Titia.

‘Dan zet ik thee,’ zei de acteur.

Maar Anna had al thee gezet. Nadat zij die hadden gedronken, gingen zij opnieuw tegen elkaar aanliggen en voltooiden waaraan hij alleen begonnen was. In tegenstelling tot het naspel van normale ruzies, werd het opnieuw geen succes. Dicht tegen elkaar aan liggend, voelden zij elkaars aanwezigheid, de herinnering aan hun eerste ontmoeting. Op dat moment waren hun woorden en bewegingen nog speels. Nog maar een paar weken geleden.

Nadat ze gedrieën in de middaguren een wandeling hadden gemaakt, begonnen zij te drinken. Het eten schoot er half bij in. Toen Swertvanger zoveel op had dat hij zich prettig voelde, begon hij een gesprek over vrijheid, de voordelen ervan en de beperkingen. Dit was een onderwerp waarvan de honden geen brood meer lustten, maar Swertvanger hanteerde het als kaviaar. Toch kon hij de inferieure soort ervan niet verbloemen. Hij ging naast Anna zitten en probeerde haar ervan te overtuigen dat maar weinig mensen hun vrijheid aankonden. Behalve natuurlijk mensen zoals zij, die zich wisten te uiten. Anna wist niet wat ze moest antwoorden. Terwijl hij daar met een verhit hoofd naast haar zat te oreren, begreep zij waarom ze hem aardig had gevonden en waarom hij indruk op haar maakte als acteur.

Swertvanger legde zijn arm om haar schouders en zei langzaam:

‘Jij, jij bent mijn hofschrijfster.’

Met een koninklijk gebaar bewoog hij zijn vingers naar haar borst. Anna liet het over zich komen. Ook haar glas had niet leeg gestaan. Op de achtergrond lachte Titia, hoog

en overdreven. Swertvanger begon de knoopjes van haar vest los te maken en mompelde dat hij wel eens wou zien hoever hij kon gaan. Anna droeg onder haar vest een coltrui. Swertvangers handen voelden warm aan op haar gloeiende huid.

‘Hou nou eens op!’ riep ze giechelend. ‘Er zit een kind bij.’

Het kind dat in het geding was, kwam naast haar zitten op de leuning van haar stoel en begon tegen Swertvanger te praten. De acteur imiteerde haar stem, maar tegen Anna bleef hij zacht en teder. Zijn vingers gleden over haar tepels. Langzaam begon Anna te begrijpen dat dit spel met reuzenschreden uit de hand liep. Het suizen in haar hoofd werd even minder. De wereld kwam tot stilstand. Ze maakte zich los van Swertvanger, juist toen Titia opstond en huilend naar de slaapkamer rende.

‘Ze is weg,’ zei Swertvanger en nam een flinke slok van zijn whisky.

Hij ging naast Anna staan en pakte haar bij haar schouders.

‘We doen het op de grond,’ zei hij.

Op de achtergrond de stilte waarin Titia zich had opgesloten.

Anna duwde Swertvanger van zich af en ging naar de slaapkamer. Titia lag op het bed, haar gezicht in het kussen. Zij ging naast haar zitten en streekde Titia's haar. Het meisje weerde haar niet af, keerde zich daarentegen om en drukte haar gezicht tegen Anna's buik. Anna probeerde iets geruststellends te zeggen en trok haar tegen zich aan. Zij moest plotseling denken aan haar droom en zij besepte dat de werkelijkheid anders was. Daarna schoot het door haar heen dat de droom misschien de waarheid weergaf en de werkelijkheid van het waken een verkrampde wereld, waarin ontmoetingen stuk liepen op conventies en

angsten. Zij vond het prettig dat Titia haar gezicht niet wegtrok, maar tegelijkertijd was zij bang dat Swertvanger de kamer zou binnenkomen en hen uitlachen. Daar was geen reden voor. Zij wist dat zij desnoods urenlang zou blijven zitten.

‘Ik blijf bij je,’ fluisterde Anna.

Titia richtte haar hoofd op. Zij ging half zitten en schudde verward haar hoofd. Zij kuste Anna op haar gezicht en veegde haar tranen af aan Anna's wangen. Zij streekte Anna over haar borsten en begon opnieuw te huilen. Ze bracht over haar woorden struikelend uit dat ze nu wel wist wat ze aan Swertvanger had. En dat hij uitgekeken was op haar. Dat ze de hele nacht zou blijven liggen en dat ze net zo dronken was als Anna. Ze giechelde opeens en zei dat ze nog nooit zo dronken was geweest. Ze fluisterde dat ze van Anna hield. Dat ze meteen van haar had gehouden. Maar dat het allemaal op niets zou uitlopen, omdat ze anders waren als het erop aankwam.

Anna wist niet wanneer het erop aankwam. Ze dacht dat het er nu op aankwam en dat ze zich niet tegen zichzelf kon verzetten. Ze begon Titia te strelen.

Toen zij tegen elkaar aan lagen en zich als het ware in elkaar opsloten om niets van elkaars emoties te missen, stond plotseling Swertvanger in de deuropening. Hij bleef naar hen staan kijken en ervoer, op deze unieke wijze, wat het betekende publiek te zijn. Daarna liep hij de besloten schouwburg uit, in het besef dat de zaal leeg was en de lichten doofden, dat buiten de straat guur en onaangenaam voor hem lag, dat de cafés op kilometers afstand hun bierlucht uitwasemden, dat hij zat opgesloten met zijn eigen drank.

Anna ontwaakte midden in de nacht. Het was warm in de slaapkamer. Waarschijnlijk had Swertvanger de ther-

mostaat niet teruggedraaid. Zij keek naar Titia, die op haar buik lag te slapen. Toen zij zich de nabijheid van het meisje realiseerde en haar opeens helder voor ogen kwam te staan hoezeer zij elkaars leven waren binnengedrongen, als gevolg van een simpele liefkozing die een tot dan toe bestaand scherm had doorbroken, voelde zij zich opgelucht. Zij wist niet of het scherm zich zou herstellen. Daar wilde zij ook niet aan denken. Ook wist zij niet hoe zij moest reageren als het meisje ontwaakte. Zij kon niet bedenken of ze naar dat moment verlangde, om haar opnieuw in haar armen te nemen, in een poging heel bewust hetzelfde door te maken als nog maar enkele uren geleden.

Anna voelde de behoefte buiten te gaan wandelen. Maar het was donker en ongetwijfeld koud. Zij verliet de slaapkamer om in de keuken iets te drinken en vond Swertvanger op een klassieke manier, met zijn hand in de buurt van een flessehals, op de bank liggen. Zij onderdrukte de behoefte hem toe te dekken. Hij zag er niet begerlijk uit.

Toen zij terugkwam uit de keuken, werd Swertvanger wakker. Hij ging zitten en keek Anna aan. Zijn stem even later was onvast en schor. Het kostte hem moeite terug te keren naar de werkelijkheid, die met hevige hoofdpijn gepaard ging. Hij deelde mee dat hij de volgende morgen zou vertrekken.

‘Ik had het kunnen weten,’ zei hij, ‘dat er met haar iets aan de hand was.’

‘En met mij?’ vroeg Anna.

‘O nee,’ zei hij. ‘Met jou niet in het minst.’

Dit antwoord schokte Anna. Zij had het niet willen horen. Maar ook als hij gezegd had dat zij aan Titia gelijk was, zou het haar van haar stuk hebben gebracht. Elke waarheid over haar was maar gedeeltelijk. Maar hoe dat deel er ook uitzag, steeds bleef de andere helft zoek.

Swertvanger zei dat hun gedrag hem niet verwonderd had. En dat hij het nooit had kunnen voorkomen. Hij benijdde hen. Hij voelde de behoefte bittere dingen te zeggen, maar hij wist bij voorbaat dat die op hemzelf zouden terugslaan.

‘Ik zal je naar de trein brengen,’ zei Anna. ‘Ik zou je de reis willen besparen.’

‘Het kan me niet schelen,’ antwoordde Swertvanger. ‘Ik zou mijn zoontje kunnen gaan bezoeken.’

Hij stond op en kwam naar Anna toe. Nam haar hoofd tussen zijn handen en drukte het tegen zijn borst.

‘Ik hoop dat het je lukt met haar,’ zei Swertvanger.

Anna wist niet of zij dit eveneens moest wensen.

Samen met Titia bracht Anna Swertvanger naar het station, waar op die tijd van de ochtend weinig mensen waren. Gedurende de tocht vanaf de bungalow hadden zij over de gebeurtenissen die hen tot deze stap brachten gezwegen. Bij de ingang van het station, nog voor hij had gekeken hoe laat een trein vertrok in de gewenste richting, vroeg hij hun weg te gaan, niet uit een soort masochisme maar omdat hij op dit moment niet wist wat hij tegen hen zeggen moest.

‘Zal ik je opbellen?’ vroeg Titia.

‘Ik pak je spullen in een doos.’

Hij kuste hen beiden. Daarna keerde hij zich om en liep gehaast, zijn koffer dragend als een veertje, de stationshal binnen.

‘Hoe moet het nu met ons?’ vroeg Titia op de terugweg.

Anna kuste haar. Maar Titia kuste haar niet terug. Ze staarde strak voor zich uit op de weg. Toen Anna naar haar keek, voelde zij zich plotseling onzeker. Ze wist niet hoe ze Titia tegemoet moest treden en hoe zij zouden doen wanneer ze gingen slapen. Ze was opeens bang dat er

opnieuw drank aan te pas zou komen en dat op een gegeven ogenblik ook die niet meer hielp. Tegelijk hoopte ze dat zij straks, in de beslotenheid van de kamer, als vanzelfsprekend dezelfde dingen zouden doen die in haar herinnering gegrift stonden en die haar verwarden, maar tevens vervulden met een diep verlangen. De behoefte samen met Titia te zijn en de noodzaak haar te ontvluchten, streden met elkaar om voorrang. Maar het een kon niet zonder het ander, besepte zij.

‘Wat denk je over mij?’ vroeg Anna.

Op deze vraag bleef Titia een antwoord schuldig. Zij haalde haar schouders op en zei dat ze niet eerder zo'n ervaring had gehad. Aarzelend bracht ze onder woorden dat zij ‘het niet erg’ gevonden had, ‘ik geloof zelfs plezierig’. Ook vertelde zij dat ze zich altijd gemakkelijk liet gaan en dan achteraf met verontschuldiging kwam om haar daden te rechtvaardigen.

‘Ik heb geen zin om over alles na te denken,’ zei ze bokkig.

De rest van de tocht trok ze zich op zichzelf terug en toen Anna haar een keer lachend aanhaalde, nadat zij was geschrokken van een tegenligger, sloeg zij Anna's hand van zich weg. Meteen daarop wilde zij weten of zij Anna pijn had gedaan; ze pakte de hand vast en drukte die tegen haar wang.

Op het moment dat zij de warmte van Titia's huid voelde, be kroop Anna opnieuw het verlangen zich in haar te verliezen, om zo de dolle wedloop rond zichzelf en haar ambities terug te brengen tot overzichtelijke proporties. Ze wilde dat ze opnieuw kon beginnen, dat iemand haar wegsleurde van achter haar bureau, en tegelijk begreep zij dat ze juist daar zou moeten zitten om in afzondering de rotte plek waarbinnen haar tegenstrijdige verlangens woerden, aan het licht te brengen. Ze wist dat ze nu pas

werkelijk verliefd werd op het meisje, terwijl hun verhouding op het punt stond te mislukken. Ze hadden elkaar alles gezegd wat er te zeggen viel. Toch hoopte Anna dat dit nog niet alles was, dat het paradijs binnen handbereik lag. Maar om dat te kunnen geloven moest ze hun beider levens losmaken van de werkelijkheid.

‘Denk je dat we het zullen uithouden tot nieuwjaar?’ vroeg Anna.

Ze kreeg het onaangename gevoel dat ze bezig was zichzelf te herhalen.

8

In de nacht die volgde op Swertvangers vertrek, belde Anna bij mij aan.

‘Je zult wel vinden dat ik me steeds beter weet te behelpen,’ zei Anna.

De bungalow maakte een slordige indruk toen zij en Titia er waren teruggekeerd. Daarom hadden ze hem eerst grondig opgeruimd. Nadat ze koffie hadden gedronken, hadden ze elkaar, op hun hoede voor ontploffingen, aangeraakt. Het was net of zij zich de verre woorden uit hun kindertijd herinnerden, waarin hun ouders hun vertelden hoe gevaarlijk sommig speelgoed was. Bevangen door een opwinding die zij nooit eerder in een dergelijke hevigheid gekend had, voorvoelde Anna tegelijk de treurigheid die haar zou overvallen op het moment dat Titia ontspande in haar armen. Maar Titia maakte zich al halverwege van haar los.

‘Ik kan er nu niet tegen,’ zei ze kortaf.

De bungalow lag er bijzonder proper bij. De ijskast was gevuld.

Ze laadden de levensmiddelen in de auto.

‘Ik zal een nieuwe kamer moeten zoeken,’ zei Titia.

Ik zette koffie voor Anna. Daaraan had zij allereerst behoefte. Ze had het meisje naar haar eigen huis gebracht, omdat zij niet terug wilde naar haar ouderlijk huis.

‘Ik denk niet dat ze lang blijft,’ zei Anna. ‘Maar ik weet het niet. Ik begrijp haar niet goed.’

Moest zij Titia begrijpen?

Voor mij bleven Anna's belevenissen verhalen. Die vertelde zij gedetailleerd, zij het met lange pauzes. Maar ik was er tenslotte niet bij geweest. Ik moest er steeds aan denken hoe ze mij had voorgesteld in haar toneelstuk. En hoe de man die mij speelde de prijs had betaald voor zijn kortstondige omgang met haar. Dat vond ik een aardige gedachte, die ik voor mij hield.

Ik bood Anna aan dat zij voorlopig haar intrek kon nemen bij mij. Zij had een verdienstelijk stuk geschreven. En haar figuren hadden mij veel stof tot nadenken verschaft. Maar dat stuk had haar leven, alleen al doordat het bestond, een andere kant opgedreven, met nieuwe verwickelingen. Een daarvan bracht haar, misschien voor even, bij mij terug.

Ik keek naar buiten, vanaf de achttiende verdieping waarop mijn flat gelegen was. Ik verlangde naar de Ardennen. Ik zou er door sneeuw willen lopen en het vuur laaiend opstoken. Allerlei beelden van prettige gewaarwordingen doorstroomden mij. Zo verlangde ik ernaar om met Titia te slapen: misschien wel op het kleedje voor de schoorsteen. En dat terwijl ik haar nooit had gezien! Wat is de fantasie toch wonderbaarlijk. Ik dacht aan het meisje en aan Anna's huis. Vroeg mij af hoe zij zich voelde. Misschien zou ik haar moeten opzoeken en uitleggen dat ik model had gestaan voor de figuur die haar voormalige minnaar Swertvanger gespeeld had.

Ik beleefde enkele merkwaardige minuten. Anna zei dat ze moe was en begaf zich naar de logeerkamer. Ik hoorde

haar nog enige tijd rondscharrelen via de dunne wand tussen onze kamers. Intussen lag ik op mijn rug te denken aan de dingen die met ons en door onze invloed gebeurden. Aan levens die verweven waren met de onze. Het kompas dat op iedere reis opnieuw van slag af raakt. Of wij ons nu wilden terugtrekken in de lieflijke heuvels, of half verlamd door drankgebruik op weg gingen naar onze badkamer. Ik voelde mij licht worden en een ogenblik werd ik bevangen door een geluksgevoel. Gedurende die seconden zweefde ik als het ware door mijn bed in de euforie dat er voor mij niets meer te regelen viel en dat niemand het beter had dan ik. Ik dacht eraan hoe Anna ervoor had gekozen haar nachtmerries publiek te maken, om uit het afval van haar leven bloemen te zien opbloeien. Maar zo eenvoudig gaat dat niet. Achter haar werktafel werd zij zich steeds heviger bewust van het kruitvat waarheen het langzaam kruipend vuur van haar verbeelding op weg was, onder het wegtikken van de tijd.

december 1975./januari 1976